

Sanna Jaatinen

Erik Koskinen

Emilia Suojanen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), Varhaiskasvatuksen sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö, 2023

VARHAISKASVATUSIKÄISTEN NEUROKIRJON LASTEN TUNNETAITOJEN TUKEMINEN HUOL- TAJIEN NÄKÖKULMASTA

TIIVISTELMÄ

Sanna Jaatinen, Erik Koskinen & Emilia Suojanen
Varhaiskasvatusikäisten neurokirjon lasten tunnetaitojen tukeminen huoltajien näkökulmasta
79 sivua ja 2 liitettä
Kevätlukukausi, 2023
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK), Varhaiskasvatuksen sosionomi (AMK)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia varhaiskasvatusikäisten neurokirjioon kuuluvien lasten tunnetaitojen tukemista huoltajien näkökulmasta. Tavoitteena oli löytää keinoja, joilla helpottaa varhaiskasvatusikäisten tunnetaitojen tukemista perheen ja varhaiskasvatuksen välisessä yhteistyössä. Pidempiaikaisina tavoitteina oli varhaiskasvatusikäisten ja varsinkin neurokirjon lasten tunnetaitojen kehittyminen ja samalla lasten osallisuuden lisääntyminen ja syrjäytymisen ennalta ehkäiseminen.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Pieksämäen kaupungin varhaiskasvatus. Tutkimusmenetelminä käytettiin sekä määrällistä että laadullista tutkimusta ja aineistonkeruu toteutettiin Webropol-kyselynä joulukuussa 2022. Kysely lähetettiin varhaiskasvatusikäisten lasten huoltajille kahdeksaan eri varhaiskasvatustyksikköön. Kyselyyn vastasi 54 huoltajaa.

Opinnäytetyön tulokset toivat esille vanhempien asenteita, arvoja ja ajatuksia koskien tunnekasvatusta, neurokirjoa ja omia tunnetaitoja. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vanhemmilla on kyvykkyyttä nähdä lapsessaan vahvuuksia. Lapsen mahdollista diagnoosia ei pidetty vain lasta määrittävänä tekijänä, vaan piirteet nähtiin lapsen ominaisuutena. Diagnoosi nähtiin välineenä, jonka avulla lasta voidaan tukea haasteissa. Tuloksissa kävi ilmi, että lapsilla, joilla oli haasteita tunnetaidoissa, oli useammin myös muita haasteita. Suurimmalla osalla lapsista haasteet eivät kuitenkaan olleet kasautuneet. Neurokirjon diagnoosi oli vain kolmella lapsella.

Tutkimuksessa todettiin, että varhaiskasvatusikäisten tunnekasvatukseen tulee kiinnittää huomiota. Tämän lisäksi ilmeni myös huoltajien tarve kehittää omia tunnetaitojaan, vaikka suurin osa vastanneista kokikin osaavansa kohdata lapsen moninaiset tunteet ainakin jollain tavalla. Tutkimus tuotti keinoja kehittää tunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa ja kotona.

Asiasanat: huoltajat, neurokirjo, positiivinen pedagogiikka, tunnetaidot, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Sanna Jaatinen, Erik Koskinen & Emilia Suojanen

Supporting the emotional skills of children with neurodiversity in early childhood education from parents' point of view

79 pages and 2 appendices

Spring semester, 2023

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's degree programme in Social Services

Degree: Bachelor of Social Services

The purpose of this thesis was to study how to support the emotional skills of neurodivergent children in early childhood education from the perspective of parents. The aim was to find ways to help to support the emotional skills of children with collaboration of families and early childhood education. The long-term aims were to improve the emotional skills of children in early childhood education, especially children with neurodiversity, and at the same time increase the participation of children and prevent the risk of exclusion.

The client of this thesis was the early childhood education of Pieksämäki. The research methods were qualitative and quantitative research. The data collection was gathered in Webropol survey in December 2022. The questionnaire was sent to the guardians of children of early childhood education in eight different early childhood education units. 54 guardians answered to the questionnaire.

Thesis brought out parents' attitudes, values and thoughts regarding emotional education, neurodiversity and parents' own emotional skills. The results of the study showed that parents have the ability to see the strengths in their children. The possible diagnosis of children was not only considered as a defining factor but the features were also seen as a characteristic of the child. The diagnosis was seen as a tool that can be used to support the child in challenges. Results showed that children who had challenges in emotional skills had more often other challenges as well. For most of the children the challenges were not accumulated. Only three children had neuropsychological diagnosis.

As a result, the study showed that attention should be paid to the emotional education of children in early childhood education. Furthermore, the need for parents to develop their own emotional skills was noticed, although most of the parents felt that they knew how to face different emotions of their children at least in some way. The study produced ways to develop emotional education in early childhood education and at home.

Keywords: Early childhood education, Emotional skills, Guardian/Parents, Neurodiversity, Positive pedagogy

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 NEUROKIRJON MONINAISUUS.....	5
2.1 Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö	6
2.2 Autismikirjon moninaisuus.....	8
2.3 Tourette ja kehityksellinen kielihäiriö.....	10
3 VARHAISKASVATUS LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA	12
3.1 Yksilölliset tuentarpeet ja inklusio varhaiskasvatuksessa.....	13
3.2 Varhaiskasvatus vanhemmuuden ja perheiden tukena.....	16
3.3 Neuropsykiatrisen oireilun yleisyys varhaiskasvatuksessa	19
3.4 Positiivinen pedagogiikka osana lapsilähtöistä varhaiskasvatusta	22
4 VARHAISKASVATUSIKÄISEN LAPSEN TUNNETAIDOT JA ITSETUNNON TUKEMINEN.....	25
4.1 Tunteiden ja tunnetaitojen merkitys lapsen hyvinvoinnissa.....	26
4.2 Tunnetaidot kehittyvät vuorovaikutuksessa.....	27
4.3 Tunteiden säätely osana lapsen itsesäätelyä.....	29
4.4 Hyvä itsetunto tunnetaitojen pohjana	31
4.5 Neurokirjon lapsen haastavat tunteet.....	33
4.6 Keinoja neurokirjon lapsen tunnetaitojen harjoitteluun	35
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	38
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	39
6.1 Tausta ja yhteistyökumppani.....	39
6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruu.....	40
6.3 Tulosten analysointi	43
7 TULOKSET	45
7.1 Ikä, haasteet ja vahvuudet	46
7.2 Tunnetaitojen huomioiminen kotona	53
7.3 Tunnetaitojen huomioiminen varhaiskasvatuksessa	59

8 EETTISET NÄKÖKULMAT JA LUOTETTAVUUS	64
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	67
LÄHTEET	72
LIITE 1. Saatekirje huoltajille.....	80
LIITE 2. Kysely vanhemmille.....	82

1 JOHDANTO

Neuropsykiatrista oireilua arvioidaan olevan jopa 15 %:lla suomalaisista (Jäntti & Savinainen, 2019, s. 264). Yleisissä keskusteluissa varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa tulee usein esille ajatus, että joka ryhmässä on vähintään yksi ”nepsy-lapsi”. Neurokirjon oireilua saatetaan toisinaan pitää osasyynä varhaiskasvatuksen nykyisille ongelmille ja lasten levottomuuden sekä käytöshäiriöiden koetaan vaikeuttavan arjesta selviämistä (Ahonen, 2022, s. 70). Neurokirjon lapsen on usein vaikeampaa säädellä tunteitaan, tarkkaavaisuuttaan ja toimintaansa. Ilman tukea oireilun vaikutukset voivat olla kauaskantoisia, vaikeuttaen lapsen kehitystä ja koulutaivalta. (Savikuja, 2022, s. 9.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että suuremmassa vaarassa syrjäytyä ovat ne lapset, jotka tarvitsevat paljon sosiaalis-emotionaalista tukea, eli tukea sosiaalisissa taidoissa ja tunnetaidoissa. Nämä taidot kehittyvät ensisijaisesti vuorovaikutuksessa, mutta niihin vaikuttavat lisäksi geneettiset ja neuropsykiatriset tekijät. Neurokirjon lapset tarvitsevat usein enemmän tukea ja heidän syrjäytymisriskinsä onkin suurempi. (Ahonen, 2022, s. 76–79.) Sosiaalis-emotionaalisia taitoja ovat esimerkiksi lapsen kyky ilmaista ja käsitellä tunteita sekä taito olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa (Ahonen, 2019, s. 16). Sosiaalis-emotionaalisiin vaikeuksiin voi kytkeytyä haasteita esimerkiksi akateemisissa taidoissa, kielellisessä kehityksessä tai motoriikassa (Pihlaja, 2022b, s. 173) ja taitojen kehittäminen parantaa esimerkiksi lapsen oppimiskykyä (Núñez Pereira ym., 2018, s. 10). Tunnetaitokasvatuksen avulla voidaan tukea lapsen akateemisten taitojen kehittymistä ja vahvistaa oppimista. Kun emotionaaliset vaikeudet lapsiryhmässä vähenevät, lasten on helpompi keskittyä opetukseen, jolloin oppiminen tehostuu. (Köngäs, 2019, s. 182.)

Lapsen jäädessä vaille tukea ovat kustannukset huomattavasti suuremmat myöhemmin. Varhainen puuttuminen maksaa vähemmän kuin mahdollinen psykoterapia, henkilökohtainen avustaja tai varhaiseläke tulevaisuudessa. (Tolonen, 2020.) On laskettu, että nuoren syrjäytyminen maksaa yhteiskunnalle noin 25 000 euroa vuodessa. Pysyvä syrjäytyminen koulutus- ja työmarkkinoilta maksaa noin

miljoona euroa valtiolle ennen kuin henkilö täyttää 60 vuotta. (Tarkastusvaliokunta, 2014.) Eeva Sandberg (2016, s. 228) huomasi väitöstutkimuksessaan, että ADHD-nuorista on vaarassa syrjäytyä jopa kolmasosa. Tällä on vaikutusta niin yksilö- kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Tilanne on huolestuttava ja vaatii huomioimista.

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina toimii Pieksämäen varhaiskasvatus. Työssämme tutkimme varhaiskasvatuskäisten lasten tunnetaitokasvatusta huoltajien näkökulmasta sekä huoltajien mahdollista omaa tuentarvetta. Koska tunnetaidot kehittyvät vuorovaikutuksessa, myös vanhempien tunnetaidoilla on suuri merkitys. Työmme yhtenä tavoitteena onkin löytää keinoja, joilla varhaiskasvatuskäisten lasten huoltajia voitaisiin tukea lastensa tunnekasvatuksessa. Työmme tarkastelee neurokirjon lapsia myötätunnolla ja vahvuuksiin keskittyen ja sen keskiössä on positiivinen pedagogiikka ja lasten itsetunnon tukeminen. Lähdekirjallisuutta monipuolisesti hyödyntämällä pyrimme lisäämään tietoisuutta aiheesta. Toivomme, että voimme työllämme olla mukana lisäämässä neurokirjon lasten mahdollisuuksia tasa-arvoiseen osallisuuteen sekä ennaltaehkäistä lasten syrjäytymistä tunnetaitoja kehittämällä ja tukemalla. Keinot, joiden avulla neurokirjon lasta voidaan auttaa, hyödyttävät aivan kaikkia lapsia (Sandberg, 2020, s. 33).

2 NEUROKIRJON MONINAISUUS

Neuropsykiatriset häiriöt ovat yleensä kehityksellisiä, varhaisessa lapsuudessa ilmeneviä neurobiologisia poikkeavuuksia, jotka johtuvat pienistä eroista aivojen toiminnassa ja rakenteessa. Häiriöt aiheuttavat myös psykiatrisia oireita. (Jäntti & Savinainen, 2019, s. 263; Puustjärvi, 2022, s. 15.) Neurokirjon henkilö kokee ja hahmottaa ympäröivän maailman usein hyvinkin eri tavoin ja siksi myös hänen toimintansa voi erota siitä, mitä yleensä pidetään normaalina toimintana tai käytöksenä (Puustjärvi, 2020, s. 10). Tässä opinnäytetyössämme haluamme

keskittyä vahvuuksiin ja yksilöllisiin ominaisuuksiin. Sen takia pyrimme jatkossa suosimaan termejä neuropsykiatriset erityispiirteet ja neurokirjo sekä välttämään termejä neuropsykiatriset häiriöt, ongelmat tai vaikeudet. Kielitoimiston sanakirja antaa sanalle kirjo merkitykseksi kirjava moninaisuus (Kotimaisten kielten keskus, i.a.). Sanalla kirjo viittaammekin tässä moninaisuuteen ja vaihtelevuuteen. Käytämme termiä neurokirjo, koska neuropsykiatriset erityispiirteet ilmenevät monin eri tavoin ja niiden oirekuva vaihtelee suuresti. Jokaisella diagnoosilla on yksilöllinen oirekuvansa (Puustjärvi, 2022b, s. 16). Neurokirjooon kuuluvat esimerkiksi autismikirjon häiriöt, ADHD, Touretten oireyhtymä ja kehityksellinen kielihäiriö. Neurokirjon lapsella viittaamme tässä opinnäytetyössä lapseen, jolla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä.

Lapsella voidaan jo melko varhaisessa vaiheessa havaita neurokirjon erityispiirteisiin viittaavia oireita. Oireet näyttäytyvät usein käytöksen, vuorovaikutuksen, ruokailun, nukkumisen, keskittymisen, mielialojen, motoriikan, kielen kehityksen, aistisäätelyn sekä yleisen kehityksen haasteina. Toiminnanohjaukseen liittyvät haasteet, kuten toiminnan aloittamiseen, keskittymiseen ja lopettamiseen liittyvät vaikeudet, ovat usein merkittäviä. (Jännti & Savinainen, 2018, s. 265–266.)

2.1 Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö

ADHD eli attention deficit hyperactivity disorder tarkoittaa aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriötä. ADHD:n ydinoireita ovat lapsuudessa alkaneet, pitkäaikaiset ja arjen toimintakykyä haittaavat aktiivisuuden säätelyn vaikeudet, keskittymisvaikeudet sekä impulsiivisuus. (Puustjärvi, 2020, s. 31.) Oireet vaihtelevat yksilöiden välillä painottuen toisilla enemmän keskittymisvaikeuksiin, toisilla taas impulsiivisuuteen ja yliaktiivisuuteen (Puustjärvi ym., 2018b, s. 13–14). Aktiivisuuden säätelyn haasteet näkyvät vaikeuksina säädellä omaa toimintaa ja aktiivisuutta. Henkilö saattaa vaikuttaa levottomalta ja yliaktiiviselta, toisinaan taas haasteet näyttäytyvät vähäisenä aktiivisuutena ja hitautena. Tarkkaavaisuuden säätelyn vaikeudet aiheuttavat keskittymisvaikeuksia, häiriöherkkyyttä ja lyhytjänteisyyttä. Henkilön voi olla vaikea huomioida yksityiskohtia ja hän saattaa hukata usein tavaroitaan. Impulsiivisuus ilmenee usein kärsimättömyytenä ja

äkkipikaisuutena. Henkilöllä on usein taipumuksena toimia nopeasti ja harkitsematta. (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä, 2019.)

ADHD voi näyttäytyä lapsella esimerkiksi lyhytjänteisyytenä, harkitsemattomuutena, toiminnanohjauksen vaikeuksina, vaikeutena kuunnella ja noudattaa ohjeita, hajamielisyytenä tai unohteluna. Lapsen saattaa olla vaikea suorittaa tehtäviä loppuun, huolehtia tavaroistaan tai odottaa vuoroaan ja hänen tunnereaktionsa saattavat olla voimakkaita. ADHD:n näkyvimpiä piirteitä varhaislapsuudessa on usein runsas aktiivisuus, joka voi näyttäytyä esimerkiksi fyysisenä rauhattomuutena ja vaikeutena pysyä paikoillaan. Toisaalta aktiivisuuden säätelyn vaikeus voi näyttäytyä myös hitautena ja lapsi voikin olla myös rauhallinen ajatuksiinsa uppoutuja. (Puustjärvi, 2020, s. 32–33.) Ympäristö- ja motivaatiotekijät vaikuttavat oireilun voimakkuuteen. Oireilu on usein vähäisempää, jos ympäristö on rauhallinen ja tukee keskittymistä. Ympäristön häiriötekijät, toimintaohjeiden epäselvyys ja vaatimus pitkäkestoiselle ponnistelulle voimistavat oireilua. (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä, 2019.) Toistuvat ja tutut arjen rutiinit luovat jäsenystä lapsen päivään. Lapsen on helpompi toimia, kun hän tietää mitä tapahtuu ja mitä häneltä odotetaan. Mitä enemmän lapsella on haasteita, sitä enemmän hän on ulkopuolisen ohjauksen varassa. (Serenius-Sirve & Berggren, 2018, s. 96, s. 110.)

Enemmän kuin haasteina ja ongelmina, tulisi ADHD nähdä vahvuuksien kautta ja voimavarana (Puustjärvi, 2021). ADHD:n omaavia pidetään monesti luovina, innostuvina, energisinä, idearikkaina, sopeutumiskykyisinä ja usein myös hyvinä esiintyjinä (Puustjärvi ym., 2018b, s. 32). Toimintaa toisinaan vahvastikin ohjaava sisäinen motivaatio voi saada ADHD-oireisen uppoutumaan mielekkääseen tekemiseen ja keskittymään kiinnostaviin asioihin hyvinkin pitkäksi aikaa (Sandberg, 2020, s. 24). ADHD:hen usein liitettyjä ominaisuuksia ovat myös kognitiivinen joustavuus, psyykkinen joustavuus, kekseliäisyys, seikkailunhaluisuus, taito kyseenalaistaa asioita sekä tarkastella niitä uusista näkökulmista ja

riskinottokyky. ADHD-oireiset nimeävät itse vahvuuksiksensa esimerkiksi huumorintajun, uteliaisuuden, nopean oivalluskyvyn ja sosiaalisuuden. Vahvuudet pääsevät esille kuitenkin vain, jos oireiden aiheuttamaa haittaa pystytään vähentämään ja henkilön toimintakykyä tukemaan. Varhainen tunnistaminen, hoito ja kuntoutus ovat tässä tärkeässä asemassa. (Puustjärvi, 2021.) Huomioimalla lapsen vahvuuksia voidaan tukea lapsen hyvän itsetunnon ja positiivisen minäkäsityksen kehittymistä (Sandberg, 2020, s. 24–25).

2.2 Autismikirjon moninaisuus

Autismikirjon häiriö on neurobiologinen kehityksellinen oireyhtymä, joka ilmenee jo henkilön varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Autismikirjon henkilö havainnoi ja tulkitsee ympäröivää maailmaa poikkeuksellisesti johtuen aivojen ja hermoston toiminnan erityispiirteistä. Autismikirjossa on kyse tietynlaisista piirteistä koostuvasta yksilöllisestä ja monimuotoisesta käyttäytymiskuvasta ja siihen kuuluvat vaihtelevat ja laaja-alaiset toimintarajoitteet. Piirteet vaikuttavat kokonaisvaltaisesti autismikirjon henkilön tapaan ajatella ja olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa sekä kokea ympäristöä. (Lindström ym., 2022, s. 9–10.) Vaikka autismikirjoon kuuluukin paljon erilaisia haasteita ja toiminnanrajoitteita, voidaan se usein kokea myös persoonallisuutta värittävänä tekijänä (Oksanen & Sollasvaara, 2017, s. 10). Autismikirjon piirteet säilyvät läpi elämän, mutta kokonaisvaltaisella kuntoutuksella voidaan vahvistaa autismikirjon henkilön vuorovaikutus- ja tunnetaitoja sekä lisätä selviytymiskeinoja alati muuttuvassa arjessa (Puustjärvi, 2020, s. 49–50).

Autismikirjon ydinoireita ovat pysyvät, toimintakykyä haittaavat puutteet kommunikoinnissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä rajoittuneet ja kaavamaiset käyttäytymismallit, toiminnot ja kiinnostuksen kohteet (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen, Suomen Nuorisopsykiatrisen Yhdistyksen, Suomen Kehitysvammalääkäreiden, Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen ja Suomen Psykiatriyhdistyksen asettama työryhmä, 2023). Ydinoireiden lisäksi autismikirjon henkilöllä voi esiintyä motorista kömpelyyttä, poikkeavia tapoja käsitellä aistiärsyksiä, syömis- ja unihäiriöitä, haastavaa

käyttäytymistä sekä tunne-elämän häiriöitä ja itsensä vahingoittamista (Puustjärvi, 2022, s. 57–63). Autismikirjon henkilöllä on usein vaikeuksia tunnetaidoissa ja hänen saattaakin olla vaikea sekä tunnistaa että säädellä tunteitaan (Puustjärvi, 2020, s. 45).

Autismikirjon henkilön voi olla vaikea havainnoida toisten ihmisten ilmeitä ja kehonkieltä sekä tunnistaa tunnetiloja äänensävyjen perusteella. Hänen omat eleensä, ilmeensä sekä äänensävyynsä voivat olla epätyypillisiä ja erikoisia. Tunneiden tulkitsemisen ja ilmaisun vaikeudet voivat johtaa herkästi väärinymmärryksiin erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja myös vaikeuttaa uusien ihmissuhteiden luomista. Vuorovaikutustilanteet voivat olla autismikirjon henkilölle haastavia. Autismikirjon henkilö saattaa tahtomattaan olla huomioimatta vuorovaikutuksen kannalta tärkeää tietoa ja vaikuttaa siten jopa tunteettomalta. Ongelmat tunnetaidoissa saattavat aiheuttaa myös haastavaa käyttäytymistä tai aggressiivisuutta. (Lindström ym., 2022, s. 37.) Vaikka autismikirjon henkilöllä voi olla paljon vaikeuksia tunneiden ilmaisussa ja käsittelyssä, voi hän silti olla pohjimmiltaan hyvinkin tunteellinen ja empaattinen (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 285).

Autismikirjon vahvuuksiin kuuluvat monet diagnosoille tyypilliset piirteet kuten tarkkuus, ekkot ja toisinaan erityinen lahjakkuus. Ekkot ovat erityisiä mielenkiinnon kohteita, joihin autismikirjolle kuuluva voi keskittyä hyvinkin pitkän aikaa. Ekkot vaihtelevat yksilöiden välillä ja ne voivat olla tavallisia tai poikkeuksellisia asioita. Ekkoonsa syventyminen on usein vahva mielihyvän lähde autismikirjoon kuuluvalle ja positiivisia tunteita herättävät kokemukset vahvistavatkin yksilön mielenterveyttä. Mielenkiinnon kohteita voidaan käyttää voimavarana luomaan motivaatiota muiden uusien tietojen ja taitojen opetteluun. (Autismiliitto, 2022.) Autismikirjoon liitettyjä ominaisuuksia ovat usein esimerkiksi luotettavuus, rehellisyys, uskollisuus, sinnikkyys, tarkkuus ja päättäväisyys. Autismikirjon henkilöillä on usein korkea moraalitieteellinen ja he puolustavatkin monesti muita heikommassa asemassa olevia. Heillä on usein hyvä muisti ja omaperäinen mielikuvitus. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 297; Puustjärvi, 2022, s. 65.) Kuntoutuksen avulla pyritään auttamaan autismikirjoon kuuluvaa omien vahvuuksiensa hyödyntämisessä, samalla tukien toimintakykyä, pärjäämistä ja voimavaroja arjessa (Puustjärvi, 2022a, s. 65). Kiinnittämällä huomiota vahvuuksiin voidaan tukea autismikirjon

henkilön itsetunnon ja myönteisen minäkuvan kehittymistä (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 297).

2.3 Tourette ja kehityksellinen kielihäiriö

Tourette neuropsykiatrinen oireyhtymä, joka alkaa lapsuudessa. Oireilun tulee alkaa ennen 18 ikävuotta. Touretten oireyhtymässä tyypillisiä oireita ovat tic-oireet eli nykimisoireet. Touretten oireyhtymän lisäksi henkilöllä voi usein olla myös esimerkiksi ADHD tai muu liitännäisdiagnoosi. Tic-oireisiin kuuluvat vokaaliset äännähdykset ja motoriset nykäykset vaihtelevat ja ovat hyvin yksilöllisiä. Oireet voivat olla motorististen, sensoristen ja vokaalisten lisäksi myös kognitiivisia. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 269–273.) Motoriset tic-oireet ovat yleensä ensimmäinen merkki Tourettesta ja oireilu alkaa tyypillisesti kasvojen alueen yksinkertaisina nykäyksinä noin 5–6 vuoden iässä (Oksanen & Sollasvaara, 2017, s. 11). Jopa 20 %:lla lapsista saattaa ilmetä ohimeneviä, lyhytaikaisia tic-oireita jossain vaiheessa elämää. Tourettesta on kyse, kun toimintakykyä haittaavaa oireilua on kestänyt yli vuoden ja oireisiin kuuluu sekä motorisia että vähintään yksi äänellinen tic-oire. (Puustjärvi, 2022a, s. 52.)

Lapsi voi kokea Touretten jatkuvaksi häiriötekijäksi elämässään. Tic-oireet voidaan helposti tulkita häiriökäyttäytymiseksi ja tämä voi aiheuttaa lapselle stressiä, ahdistusta, häpeää ja epäonnistumisen tunteita. (Oksanen & Sollasvaara, 2017, s. 15.) Toiset ihmiset voivat pitää lapsen tic-oireita hännäämisenä tai pilkantekona ja toisaalta Tourette voi myös altistaa lasta kiusaamiselle. Tic-oireiden pidättely voi olla lapselle hyvinkin kuluttavaa ja viedä paljon energiaa, mikä voi sitten purkautua kotona. (Puustjärvi, 2020, s. 53.) Touretten oireyhtymä voi aiheuttaa lapselle käytös- ja tunneoireilua myös vaikuttamalla negatiivisesti lapsen ja tämän perheen väliseen vuorovaikutukseen (Leppämäki & Savikuja, 2017, s. 67).

Kehityksellisessä kielihäiriössä lapsi ei omaksu kieltä normaaliin tapaan. Lapsen kielen ja puheen kehitys viivästyy tai etenee poikkeavasti muuhun normaaliin kehitykseen nähden. (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Foniatri ry:n ja Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen asettama työryhmä, 2019.)

Haasteet vaikuttavat lapsen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja toimintakykyyn sekä lisäävät riskiä tunne- ja käytöshäiriöille. Ongelmat ilmenevät usein sekä puheen oppimisessa että sanavarastossa. Sanojen opettelu on hidasta, puheesta saattaa puuttua sanoja tai sanoja käytetään väärin. Puhe saattaa olla epäselvää, ääntäminen virheellistä ja lauserakenteet sekavia. Lapsi ei välttämättä osaa käyttää kieltä oikein sosiaalisessa kontekstissa. Lapsen saattaa olla myös vaikea ymmärtää sanoja tai puhetta. Puheen ymmärtämisen vaikeutta voi kuitenkin olla vaikea havaita lapsesta, koska lapsi saattaa peitellä asiaa ja näyttää siltä kuin ymmärtäisi. Lapsi voi myös oppia päättelemään puheen asiasisältöä tilanneyhteydestä ja ympäristön sanattomista vihjeistä. (Puustjärvi, 2020, s. 62–64.) Haasteet voivat aiheuttaa lapselle paljon kuormitusta, epävarmuutta, turhautumista ja jopa pelkoa, kun lapsen on vaikea ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi (Aivoliitto, i.a.).

Haasteet tunnetaidoissa ja käyttäytymisen säätelyssä ovat tyypillisiä kehityksellisessä kielihäiriössä (Kunnari & Laasonen, 2022, s. 99). Kielelliset vaikeudet ja sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet liittyvät usein toisiinsa (Korpilahti ym., 2022, s. 224). Liitännäisvaikeuksina voi esiintyä tarkkaavaisuuden häiriötä, motorista kömpelyyttä, sosiaalisten taitojen puutteita sekä toiminnanohjauksen ja aistisääntelyn haasteita. Kielihäiriön kuntouttaminen tulee aloittaa heti, kun lapsen kielen kehityksestä herää huoli. Mahdollisimman varhaisella arjen tukemisella voidaan merkittävästi ehkäistä lapsen kielihäiriön tuomia haasteita. Lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan puheterapian avulla. Vuorovaikutusta tukevia keinoja, kuten viittomia, kuvia, piirtämistä ja teknisiä apuvälineitä, käytetään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lapsen kommunikoinnin apuvälineenä. Tärkeässä osassa kuntoutusta on vanhempien panostus sekä varhaiskasvatuksen tukitoimet. (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Foniatri ry:n ja Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen asettama työryhmä, 2019.)

Kuten muitakin neurokirjon piirteitä, Tourettea ja kehityksellistä kielihäiriötä voidaan ja tuleekin tarkastella myös vahvuuksien kautta. Tourette ei vaikuta henkilön älykkyyteen ainakaan heikentävästi ja Tourette-henkilö voikin olla hyvin älykäs. Yleisesti Touretteen liittyviä ominaisuuksia ovat nopeus, spontaanius ja luovuus. Tourette-henkilöt ovat usein taiteellisia sekä taitavia ratkaisemaan erilaisia

ongelmia ja etsimään uusia lähestymistapoja. (Jännti & Savinainen, 2018, s. 273.) Touretteen liitettyjä ominaisuuksia ovat myös eloisuus, innostuneisuus, sinnikkyys ja joustavuus. Tourette-lapsilla on usein hyvä kielitaito ja he voivat olla myös hyviä keskittymään. (Puustjärvi, 2022a, s. 77–78.) Koska lapsella on Touretten lisäksi usein myös joku muu neurokirjon diagnoosi, voidaan heissä tunnistaa myös samoja vahvuuksia kuin esimerkiksi ADHD-oireisella tai autismikirjon lapsella. Kehitykselliseen kielihäiriöön liittyy väärinymmärretyksi tulemisen riski, mikä voikin kehittää lapsen luovuutta, sinnikkyyttä ja ongelmaratkaisukykyä. Lapsella voi myös olla hyvät prososiaaliset taidot, eli kyvyt toimia toisen hyväksi. Lapsi voi olla yhteistyöhaluinen, huomaavainen, auttavainen ja empaattinen. Hyvät prososiaaliset taidot vaikuttavat myönteisesti lapsen kykyyn solmia ja ylläpitää kaverisuhteita. (Kunnari & Laasonen, 2022, s. 100.)

3 VARHAISKASVATUS LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA

Varhaiskasvatustalaki määrittelee varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa painottavaksi suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kokonaisuudeksi. Kokonaisuus koostuu lapsen kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidosta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä sekä hyvinvointia lapsen ikä ja kehitys sekä mahdollinen tuentarve huomioiden. Lisäksi tavoitteisiin kuuluu tukea lapsen oppimisen edellytyksiä samalla mahdollistaen koulutuksellisen tasarvon toteutumista, tarjota lapselle turvallinen varhaiskasvatusympäristö, kehittää lapsen yhteistyö- sekä vuorovaikutustaitoja, vahvistaa lapsen osallisuutta ja tukea lapsen huoltajaa kasvatustyössä. Jokaisella varhaiskasvatusikäisellä lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatusikäisellä lapsella tarkoitetaan vähintään yhdeksän kuukauden ikäistä lasta, joka ei vielä kuulu oppivelvollisuuden piiriin.

Varhaiskasvatusta voidaan tarjota päiväkotitoimintana, perhepäivätoimintana sekä avoimena varhaiskasvatustoimintana. (L 540/2018.) Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen on subjektiivista, se ei siis riipu lapsen vanhempien tai

muiden huoltajien asemasta – esimerkiksi siitä, onko lapsen huoltaja tai huoltajat työssä, työttömänä, työvoimapolitiisessa toimenpiteessä, opiskelijana, yrittäjänä tai hoito- tai perhevapaalla perheen toisen lapsen hoidon takia (Valtioneuvosto, 2019).

3.1 Yksilölliset tuentarpeet ja inklusio varhaiskasvatuksessa

Jokainen lapsi on oma ainutlaatuinen yksilönsä. Geneettisten taipumusten lisäksi erilaiset ympäristötekijät vaikuttavat siihen, millainen lapsi on ja miten hän käyttäytyy. Yksilöllisyys ilmenee esimerkiksi lapsen temperamentissa, reaktiivisuudessa eli impulsiivisuudessa, reaktioiden emotionaalisessa sävyssä, stressiherkkydessä ja aistiherkkydessä. Lapsi voi reagoida asioihin nopeasti tai hitaasti ja kokea uudet asiat lähtökohtaisesti positiivisina tai negatiivisina. (Sajaniemi ym., 2015, s. 45–55.) Temperamentti nähdään usein melko pysyvänä ominaisuutena, mutta varhaislapsuuden vuorovaikutussuhteet sekä ympäristön toiminta muovaavat sitä kuitenkin huomattavasti joko vahvistaen tai vaimentaen synnynnäisiä perusominaisuuksia (Sainio ym., 2021 s. 89).

Lapsi viettää usein ison osan päivästänsä varhaiskasvatuksessa, joten on suuri merkitys, kuinka aikuinen kohtaa lapsen arjen eri tilanteissa. Kohtaaminen on kaiken keskiössä ja siinä voidaan rakentaa pohjaa lapsen elämälle. Ymmärtääkseen lasta paremmin kohtaamistilanteissa, tulee ottaa huomioon lapsen yksilöllisyys sekä ulkoiset tekijät, esimerkiksi sosiaalinen ympäristö. (Ahonen, 2017, s. 78–79.) Hyvä kohtaaminen tapahtuu positiivisuuden ja kuuntelemisen kautta. Kohtaaminen mahdollistaa tutustumisen lapseen. Lapsi on kohdattava yksilönä eikä vain mahdollisena diagnoosina – ja toisaalta vaikei lapsella olisikaan diagnoosia, niin mitä aiemmin lapsen mahdolliset tuentarpeet havaitaan ja tukitoimet otetaan käyttöön, sitä parempi se on lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. (Ketonen ym., 2022, s. 356.) Toisinaan lapsen voi olla vaikea ilmaista itseään selkeästi elein tai kielellisesti. Aikuinen tarvitseekin oikeanlaista herkkyyttä ymmärtääkseen lapsen tarpeita sekä tunnetiloja ja luodakseen lapselle turvallisen ja hyvän arjen varhaiskasvatuksessa. (Ahonen, 2017, s. 72–73.)

Varhaiskasvatuslaissa säädetään, että lapsi on oikeutettu sellaiseen yksilöllisen kehityksen ja tarpeet huomioivaan tukeen, jota hänen oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttää (L 540/2018). Yleinen kokemus on kuitenkin ollut, että lapsen asuinkunnasta riippuu, minkä verran ja millaista tukea järjestetään (Tolonen, 2020). Laadukas varhaiskasvatus toimii pohjana myöhemmälle oppimiselle ja siksi onkin tärkeää, että lapsi saa tarpeidensa mukaista oikea-aikaista tukea. 1.8.2022 alkaen varhaiskasvatuslakiin tehtiin muutos, jolla vahvistettiin lapsen oikeutta tukeen määrittelemällä jo aiemmin osittain käytössä ollut kolmitasoinen tuen malli tarkemmin. Tuki voi olla yleistä tukea, tehostettua tukea tai erityistä tukea ja sen tarve arvioidaan ja määritellään lapsen omassa henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Yleinen tuki annetaan yleensä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa, tehostettu tuki ja erityinen tuki vaativat aina hallintopäätöksen. Tukea tarjotaan lapselle niin kauan, kuin lapsi tarvitsee, eikä se edellytä diagnooseja tai kuntoutustarvetta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2022; Opetushallitus, 2022b.) Tuki voi olla pedagogista, hoidollista tai rakenteellista tukea. Pedagogista tukea voi esimerkiksi olla pienryhmätoiminta, yksilöllinen ohjaaminen, apuvälineet sekä erilaiset vuorovaikutuksen ja kommunikaation tavat. Rakenteellisen tuen avulla voidaan pienentää lapsimäärää ryhmässä tai lisätä henkilökuntaa tai osaamista esimerkiksi erityisopettajan avulla. Hoidollista tukea ovat erilaiset hyvinvointia tukevat järjestelyt, esimerkiksi tukeen liittyvä konsultointi ja monialainen yhteistyö. (Heiskanen ym., 2021, s. 21–22.)

Inklusio ja osallisuus ovat merkittävässä osassa tämän päivän varhaiskasvatusta. Inklusiossa pyritään tarjoamaan kaikille lapsille yhtäläinen mahdollisuus osallisuuteen kaikille yhteisessä varhaiskasvatuksessa (Viitala, 2022, s. 62). Jo varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu inklusion periaatteet huomioiden. Varhaiskasvatusta toteutetaan ja kehitetään siten, että jokaisella tuentarpeesta riippumatta on mahdollista osallistua siihen yhdessä muiden kanssa. (Opetushallitus, 2022a, s. 15.) Monimuotoisuuden ja erilaisuuden ymmärtämisen ja hyväksymisen kannalta on tärkeää, että ryhmissä on erilaisia lapsia. Inklusion ajatuksena onkin, ettei tukea tarvitsevaa lasta siirretä erityisryhmään, vaan että lapsen tarvitsemat tukitoimet tuodaan sinne missä lapsikin on. Lapsia ei pyritä erottamaan toisistaan heidän ominaisuuksiensa takia, vaan huomiota kiinnitetään toimintaympäristön muokkaamiseen. Tavoitteena on, että jokaisella lapsella olisi

mahdollisuus osallistua samaan, yhteiseen varhaiskasvatukseen. Parhaimmillaan laadukas inklusiivinen varhaiskasvatus hyödyttää kaikkia: lapset oppivat ymmärtämään erilaisuutta ja heidän sosiaaliset- sekä leikkitaitonsa kehittyvät monimuotoisessa ympäristössä. (Viitala, 2022, s. 62–64.)

Inklusiota kuitenkin sovelletaan eri tavoin. Inklusio ei toimi, mikäli sitä käytetään säästökeinona. Ei ole lapsen edun mukaista, että tukea tarvitseva lapsi vain ”heitetään” tavalliseen ryhmään ja jätetään varhaiskasvattajat selviytymään tilanteen kanssa (Ahonen, 2022, s. 70). Kun erityisryhmiä puretaan inklusion nimissä, on muistettava vahvistaa erityistä tukea tarvitsevien lasten mahdollisuutta tasavertaiseen osallisuuteen ja varmistettava esimerkiksi osallisuus lasten välisissä sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksessa (Heiskanen ym., 2021, s. 16; Viitala, 2022, s. 64). Toisaalta on huolehdittava siitä, ettei ryhmän varhaiskasvattajien aika mene vain tukea tarvitsevien lasten huomioimiseen, vaan että kasvattajat pystyvät huomioimaan aivan jokaisen lapsen.

Varhaiskasvatusympäristö sisältää paljon erilaisia ärsykejä: lukuisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia, melua, kiirettä sekä visuaalisia ärsykejä. Vaikka lapsen onkin tärkeää oppia toimimaan erilaisissa ympäristöissä eikä esimerkiksi liian rauhallinen ympäristö tue lapsen toiminnanohjauksen kehittymistä, on myös osattava huomioida lasten erilainen sietokyky ärsyketulvalle. Lapsi tarvitsee riittävästi siedätystä, mutta lapsen yksilölliset ominaisuudet on kuitenkin osattava huomioida. (Sainio, s. 34–35.) Vaikka ajatus inklusion taustalla onkin hieno, on hyväksyttävä se, että esimerkiksi osalle neurokirjon lapsista suuret lapsiryhmät ovat liian kuormittavia ja tällöin pienryhmä on usein toimivin ratkaisu. Esimerkiksi autismitieteen kirjoihin kuuluvat lapset sekä lapset, joilla on kehitysviivästymä tai haasteita tunne- ja vuorovaikutustaidoissa, hyötyvät monesti pienryhmätoiminnasta. Tällaisilla lapsilla voi olla suuria vaikeuksia sopeutua isoihin ryhmiin. (Botha & Kourkutas, 2015.) Lapsilla, joilla on enemmän sosiaalis-emotionaalisen tuen tarvetta, on myös korostunut sosiaalisen syrjäytymisen riski isommissa lapsiryhmissä (Heiskanen ym., 2021, s. 19).

Isompi varhaiskasvatusryhmä on kuitenkin mahdollista tarvittaessa jakaa pienryhmiksi osaksi päivää. Näin pystytään hyödyntämään niin pienemmän ryhmän

turvallisuutta ja hallittavuutta kuin isomman ryhmän mahdollistamia laajempia vuorovaikutussuhteitakin. (Pihlaja, 2022a, s. 94.) Koska vuorovaikutukseen voi oppia vain vuorovaikutuksessa, on tärkeää, ettei ”väärin” tai ”huonosti” käyttäytyvää lasta suljeta kokonaan ryhmän ulkopuolelle ja ohjata puuhailemaan jatkuvasti itsekseen, vaan lasta tuetaan ja ohjataan toimimaan hankalissa tilanteissa toisin (Sajaniemi ym., 2015, s. 85). Varhaiskasvatusryhmä muodostuu jäsentensä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa (Sajaniemi ym., 2015, s. 148). Varhaiskasvatukseen ikäisille nämä vuorovaikutustilanteet voivat kuitenkin olla hankalia ja lapset tarvitsevatkin usein paljonkin aikuisen tukea ja ohjausta esimerkiksi kaveri- ja tunnetaidoissa sekä tunteiden säätelyssä. Jotta lapsilla olisi mahdollisuus kohtaamisen ja ymmärtämisen kautta oppia hyväksymään monimuotoisuutta ja erilaisuutta, on hyvä, että ryhmissä on erilaisia lapsia. Aikuisen tehtävänä on huomioida myös erityistä tukea tarvitsevien lasten mahdollisuus tasavertaiseen osallisuuteen varmistamalla esimerkiksi osallisuus lasten välisissä sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksessa. (Heiskanen ym., 2021, s. 16; Viitala, 2022, s. 63–64.)

3.2 Varhaiskasvatus vanhemmuuden ja perheiden tukena

Yleissopimus lapsen oikeuksista määrittelee ensisijaisen vastuun lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä kuuluvan lapsen vanhemmille tai huoltajille ja että vanhemman on aina toimittava lapsen etu huomioiden (1989). Vanhemmalle kuuluu kasvatustuon lisäksi myös kasvatusoikeus (Määttä & Rantala, 2022, s. 269). Lapsen kasvun ja kehityksen tukijana vanhempien rooli on huomattava (Serenius-Sirve & Berggren, 2018, s. 108). Haasteet lapsen käytöksessä saatetaankin toisinaan tulkita haasteina vanhemmuudessa (Berggren, 2018, s. 132) tämän näkyen niin vanhempien itsensä kuin ulkopuolistenkin asenteissa (Puustjärvi, 2020, s. 16). Toisinaan vanhemmat kokevat syyllistämistä jopa ammattilaisten taholta. On kuitenkin tärkeää, että vanhempia tuetaan heidän arvokkaassa kasvattajan tehtävässään. (Ahonen, 2022, s. 69–70; Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 17.) Arjessa tuki vanhemmille saattaa kuitenkin jäädä vähäiseksi (Määttä & Rantala, 2022, s. 329).

Varhaiskasvatus pyrkii toimimaan yhdessä huoltajien kanssa lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kehityksen edistämiseksi (L 540/2018). Yhteistyön merkityksellisyydestä, luottamuksen rakentamisesta, tasa-arvoisesta vuorovaikutuksesta sekä keskinäisen kunnioituksen tärkeydestä kirjoitetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2022a, s. 35–36). Vanhemman aktiivinen rooli lapsen elämässä on tärkeää (Määttä & Rantala, 2022, s. 330). Varhaiskasvatussuunnitelman avulla saadaan lapsen huoltajia osallistettua paremmin mukaan yhteistyöhön varhaiskasvatuksen kanssa sekä tarjotaan tilaisuus keskustella lapsen kasvatuksesta kotona, pääpainon kuitenkin ollessa varhaiskasvatuksen toiminnassa (Alasuutari, 2022). Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on koulutuksen ja osaamisensa kautta päävastuu kasvatusyhteistyön edellytysten luomiselle ja yhteyden rakentamiselle (Määttä & Rantala, 2022, s. 269).

Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja perheiden kesken on muuttumassa ammattilähtöisestä lapsi- ja perhekeskeisemmäksi (Rantala & Uotinen, 2022, s. 145). Lapsilähtöisyyttä käsitellään tarkemmin luvussa 3.4. Perhekeskeisessä lähestymistavassa nähdään perheen merkitys pysyvänä vaikuttajana lapsen elämässä ja toisaalta ymmärretään työntekijöiden toiminnan vaikuttavuuden tilapäisyys (Määttä & Rantala, 2022, s. 227–228). Lasta tuetaan tukemalla perhettä. Työskentelyn ei tulisi koskaan pohjautua taustaoletuksiin tai käsityksiin vaan kunnioitukseen ja osallistamiseen. Lapsi kehittyy ja voi hyvin, kun arki lapsen perheessä toimii. Perhelähtöisessä toiminnassa pyritään tiedon ja vastuun jakamiseen. Pohjavire toiminnassa on vahvuuksia korostava, perheiden arvomaailmaa kunnioitava ja myönteistä keskusteluilmapiiriä tukeva. Vanhemmat osallistetaan mukaan toimintaan ja jätetään tilaa myös heidän kohtaamisellensa ja kuuntelemiselle. Huomiota kiinnitetään koko perheen hyvinvointiin. Perheen asiantuntijuutta kunnioitetaan ja vanhempien mielipiteitä, toiveita ja näkemyksiä kuunnellaan. (Määttä & Rantala, 2022, s. 244–258.)

Mikäli varhaiskasvatuksen henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista tai lapsella huomataan haasteita kehityksessä tai oppimisessa, ollaan huoltajaan yhteydessä. Avoin keskustelu lapsesta ja hänen tarpeistaan varhaiskasvatuksen henkilöstön ja huoltajan välillä on lähtökohtana varhaisen ja riittävän tuen antamiselle. (Opetushallitus, 2022a, s. 58.) Tärkeässä osassa yhteistyötä on

molemminpuolinen luottamus, kunnioitus ja avoimuus. Mahdollisia huolia tulisi lähestyä yhdessä ihmetellen, kuunnellen niin huoltajan, lapsen kuin työntekijänkin kokemuksia ja ajatuksia asiasta. Näin saadaan yhdistettyä varhaiskasvatuksen työntekijöiden ammatillinen asiantuntemus huoltajien ja lasten kokemusasiantuntemukseen. (Kallio ym., 2022, s. 95.) Sen lisäksi että etsitään keinoja tukea lasta, tulisi huomiota kiinnittää myös vanhemman tukemiseen (Kaivola, 2023, s. 130). Lapsen haastava käytös voidaan nähdä johtuvan lapsen tarpeesta sosiaalis-emotionaaliseen tukeen (Ahonen, 2017, s. 28). Lapsen tunnetaitojen sijasta voitaisiin toisinaan, vanhempia syyllistämättä tai arvostelematta, tarkastella vanhempien omia tunnetaitoja. Minkälaiset ovat vanhemman valmiudet kannatella omia tai lapsensa tunteita hankalan hetken kohdatessa? Tarvitsisiko vanhempi tähän itse tukea tai apuvälineitä? (Kaivola, 2023, s. 129–132.)

Lapsen neuropsykiatrinen oireilu vaikuttaa usein koko perheeseen. Tukea tarvitsevien lasten perheisiin voi kohdistua ulkopuolisille näkymätöntä pitkäaikaista kuormitusta, esimerkiksi unen ja oman ajan puutetta (Anttila, 2020, s. 17). Oireilu saattaa muokata lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta negatiiviseen suuntaan ja lisätä vanhempien rasittuneisuutta (Puustjärvi, 2020, s. 23; Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä, 2019). Perheen sisäisten ristiriitojen ja riitaisuuden lisääntyminen voi vahvistaa neuropsykiatrista oireilua entisestään sekä lisätä esimerkiksi mahdollisuutta masennukseen ja käytöshäiriöihin. Kriisiytymistä tapahtuu enemmän perheissä, joissa on erityislapsia tai kun vanhemmalla tai vanhemmilla itsellään on neurokirjon diagnoosi. Riski mielenterveydenhäiriöille on jokseenkin korkeampi erityislasten sisaruksilla, mutta suojaavia tekijöitä ovat tiedon kartuttaminen, tunteiden ilmaisu ja omien mielenkiinnonkohteiden toteuttaminen. Haasteet tulisikin kääntää vahvuuksiksi, jotta perhe pystyisi voida hyvin. Tukitoimia järjestettäessä tulee myös sisaruksille ja vanhemmille tarjota tukea sekä tietoa. (Puustjärvi, 2020, s. 17.)

Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja lapsen huoltajien välillä korostuu, kun lapsella on neuropsykiatrisia vaikeuksia. Kasvatusyhteistyössä huomioidaan huoltajien näkemykset ja tieto lapsesta, mutta myös pyritään kokonaisvaltaisesti tukemaan

perheiden arjen sujumista. Keskeisessä osassa on vanhempien motivoiminen lapsen tukemiseen myös kotioloissa. (Rantala & Uotinen, 2022, s. 139–152.) Oireilun vähentyessä myös perheen sisäiset vuorovaikutuksen ongelmat yleensä vähenevät (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä, 2019).

3.3 Neuropsykiatrisen oireilun yleisyys varhaiskasvatuksessa

Toisinaan ajatellaan, että neuropsykiatrisen oireilun lisääntyminen on vain merkki medikalisaatiosta ja vähäisestikin poikkeavia ominaisuuksia kohdellaan lääkittävinä sairauksina (Juusola, 2012, s. 23; Määttä & Rantala, 2022, s. 57; Puustjärvi, 2020, s. 7). Toisaalta tämä voi kertoa siitä, että tietoisuuden lisääntymisen kautta lievempää oireilua osataan tunnistaa paremmin. Oireilu voidaan nähdä osittain myös kulttuurisena ilmiönä (Sajaniemi ym., 2015, s. 53). Kuitenkaan aivan tarkkaa tietoa siitä, kuinka monella varhaiskasvatusikäisellä lapsella on neuropsykiatrisen diagnoosi, ei ole. Lisäksi lapsi voi oireilla neuropsykiatrisesti ilman että hänellä diagnoosia edes on. Vaikka neurokirjon oireilua voidaan monessa tapauksessa nähdä lapsessa jo varhainkin, huolellisen diagnoosin tekemiseen voi mennä aikaa. Välillä oireilu voi liittyä esimerkiksi lapsen ikätasoiseen käyttäytymiseen (Puustjärvi, 2020, s. 11).

Tyypilliset ADHD-oireet ovat usein havaittavissa jo leikki-iässä, mutta diagnoosin tekeminen ennen kouluikää vaatii erityistä huolellisuutta (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 308). Vaikea-asteinen autismi näyttäytyy jo varhaisessa vaiheessa lapsen ensimmäisten vuosien aikana, lievemmissä muodoissa epäily saattaa herätä mahdollisesti vasta kouluikäisillä lapsilla (Puustjärvi, 2020, s. 42). Touretten oireyhtymä alkaa oireilemaan yleensä alle kouluikässä tai ensimmäisten kouluvuosien aikana. Ennen diagnoosia oireiden on pitänyt kestää vähintään vuoden. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 271–272; Leppämäki & Savikuja, 2017, s. 43.) Kehityksellinen kielihäiriötä voidaan lähteä tutkimaan heti huolen ilmettyä, mutta luotettavimmin se on diagnosoitavissa 4–6 vuoden ikäisillä lapsilla (Suomalaisen

Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Foniatri ry:n ja Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen asettama työryhmä, 2019).

Tutkimalla tilastoja erityistä tai tehostettua tukea saavista lapsista, voidaan päätellä jotain neuropsykiatristen erityispiirteidenkin yleisyydestä. Varhaiskasvatusikäisten tuen saannista ei löydy virallisia tilastoja (Heiskanen ym., 2021, s. 33; Miettinen, 2023), mutta peruskoulun oppilaista erityistä tai tehostettua tukea vuonna 2021 sai 23 prosenttia (Tilastokeskus, 2022). Tukea tarvitsevien määrässä tapahtuu tuskin valtavaa muutosta lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksesta peruskoulun puolelle, joten voidaan olettaa, että tukea tarvitsevia lapsia on paljon varhaiskasvatuksenkin puolella. Tukea voidaan antaa esimerkiksi käyttäytymisen vaikeuksiin, oppimisvaikeuksiin, masennukseen, ahdistuneisuuteen tai tarkkaavaisuuden pulmiin. Neurokirjon erityispiirteet eivät siis ole ainoa syy tuen tarpeelle, mutta neurokirjon lapset ovat kuitenkin yksi iso tukea tarvitseva ryhmä. (Miettinen, 2023.) Esimerkiksi ADHD-oireisia lapsia on keskimäärin yksi joka koulu luokalla (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 300).

Tarkastellessa neurokirjon oireilua väestötasolla on tutkittu, että 6–18 vuotiaista arviolta 4–7 prosentilla on aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö ADHD (Puustjärvi ym, 2018a, s. 43; Huttunen & Socada, 2019). Autismikirjon häiriötä arvioidaan olevan noin yhdellä prosentilla väestöstä (Socada, 2020). Uudempien arvioiden mukaan autismikirjon määrä voisi olla jo 1–2 prosentista (Puustjärvi, 2022a, s. 58) aina 1,5–3,6 prosenttiin (Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 10), kun lievemmätkin oirekuvat sekä tyttöjen oireilu osataan paremmin tunnistaa (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen, Suomen Nuorisopsykiatrisen Yhdistyksen, Suomen Kehitysvammalääkäreiden, Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen ja Suomen Psykiatriyhdistyksen asettama työryhmä). Tourettea esiintyy arvioiden mukaan noin yhdellä prosentilla pojista ja noin 0,3 prosentilla tytöistä, eli suunnilleen 0,77 prosentilla kaikista lapsista (Leivonen ym., 2015; Leppämäki & Savikuja, 2017, s. 72). Kehityksellistä kielihäiriötä arvioidaan olevan noin 1–7 prosentilla lapsista (Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Foniatri ry:n ja Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen asettama työryhmä, 2019). Kokonaisuudessaan neurokirjon erityispiirteitä arvioidaan lähteestä riippuen olevan 5–10 prosentista (Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 5)

aina 15 prosenttiin suomalaisista (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 264). Yllä mainittujen lukujen perusteella voidaankin kuvitella määrän todennäköisesti olevan vähintään 10 prosenttia.

Neurokirjon oireilun yleisyydestä kertoo myös se, että oireiluun haetaan yhä enemmän apua lääkityksestä. ADHD:n hoidossa käytetty psykostimulantti metyyli-fendaatti oli vuonna 2020 Kela-korvattavista lääkkeistä viidenneksi käytetyin lääke lapsilla ja nuorilla, käyttäjien määrän kasvaessa vuosi vuodelta (Kansaneläkelaitos, 2021). Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro oireilun lisääntymisestä, vaan siitä, että diagnosointi on parantunut ja sitä kautta yhä useampi lapsi ja nuori on päässyt tuen piiriin. Toisaalta esimerkiksi autismikirjon oireiluun ei ole varsinaista lääkitystä (Puustjärvi, 2020, s. 50), jonka perusteella voitaisiin tehdä johdopäätöksiä autismikirjon yleisyydestä.

Neurokirjon diagnoosin tekeminen vaatii monialaista yhteistyötä ja laajaa kartoitusta lapsen oireista ja toimintakyvystä. Mahdolliset muut selitykset oireilulle on selvitettävä sekä suljettava pois. Mukana arvioinnissa voi olla esimerkiksi psykologi, neuropsykologi tai toimintaterapeutti ja tarvittaessa lapselle tehdään lisäksi erilaisia kuvantamis- ja laboratoriotutkimuksia. Myös lapsen olosuhteet huomioidaan. Esimerkiksi traumaattiset kokemukset varhaislapsuudessa voivat lisätä neuropsykiatrisen oireilun mahdollisuutta. (Puustjärvi, 2022b, s. 17–18.) Arvioidessa lapsen käytöstä, oppimista ja tuen kohteita on tiedostettava, että arviointi voi toisinaan perustua arvioijan subjektiivisiin näkemyksiin. Lapsen määrittelyssä tuleekin harkita ja pohtia sitä, miten asiat ilmaistaan. Määrittelyn pohjana on kokonaisvaltainen ymmärrys lapsesta. (Heiskanen, 2022, s. 112.)

Tärkeämpää kuin löytää lapselle mahdollinen neuropsykiatrisen diagnoosi, on kuitenkin löytää sopivia keinoja tukea lapsen toimintakykyä arjessa (Puustjärvi, 2020, s. 23). Diagnoosi voi leimata ja tuoda lapselle kokemuksen toisenlaisuudesta ja ulkopuolisuudesta. Lapsi saattaa kadota diagnoosin alle myös ammattilaisten kielenkäytössä. Tämä voi vahvistaa lapsen tunnetta siitä, että on normaalia poikkeava ja vajavainen. (Määttä & Rantala, 2022, s. 49–53.) Tilannekohtaisesti onkin huomioitava, onko esimerkiksi lapsen neurokirjon diagnoosi itsessään merkityksellinen vai onko oleellisempaa pohtia sitä, millaisista tukitoimista lapsi

hyötty (Heiskanen, 2022, s. 128). Varsinkaan lievästi oireilevan lapsen diagnoosi ei itsessään ole välttämättä tärkeä. Kuitenkin ongelmien kasvaessa asianmukainen hoito, tukitoimet ja mahdolliset etuudet saattavat edellyttää oikeaa diagnoosia. (Puustjärvi, 2022a, s. 44.)

3.4 Positiivinen pedagogiikka osana lapsilähtöistä varhaiskasvatusta

Positiivinen kasvatustieteiden tutkimus tai Suomessa enemmänkin käytetty termi positiivinen pedagogiikka pohjautuu positiiviseen psykologiaan (Leskisenoja, 2019, s. 17; Sandberg, 2018, s. 26). Positiivisesta pedagogiikasta voidaan käyttää myös termejä vahvuuspedagogiikka ja vahvuusperustainen opetus (Sandberg, 2018, s. 26). Positiivisen psykologian pyrkimyksenä on tuottaa tietoa, jonka pyrkii lisäämään ihmisen hyvinvointia. Positiivinen pedagogiikka tuo kasvatustieteiden kokonaisvaltaiselle kentälle myös hyvinvointitaitojen opetteluun. (Leskisenoja, 2019, s. 17, s. 23; Sandberg, 2018, s. 26–27.) Lapsuudessa toteutetut harjoitukset hyvinvointitaitojen oppimiseen saattavat olla hyvinkin tehokkaita, sillä lapsen mieli on joustava ja vastaanottavainen (Leskisenoja, 2019, s. 42).

Positiivisessa kasvatuksessa keskitytään aktiivisesti vahvuuksiin ja hyvään. Olennaista on luoda innostusta, kannustaa ja suunnata katseet eteenpäin. Kyseinen toiminta auttaa yksilön myönteisen minäkuvan ja pystyvyyden rakentumiseen. Positiivinen mieliala edesauttaa ongelmanratkaisukykyä ja luovuutta. Myös oppiminen on näin sujuvampaa sekä tehokkaampaa. Vaikutukset ovat nähtävissä jo pienten lasten keskuudessa. Myönteisyys auttaa toipumaan stressaavista tilanteista nopeammin ja hyvinvoiva ihminen voi paremmin useammalla elämäntilanteella. Positiivisesta pedagogiikasta puhuttaessa on oleellista kuitenkin muistaa, että myös negatiivisten tunteiden kokeminen kuuluu elämään. (Leskisenoja, 2019, s. 19–23, s. 26–27.) Vastoinkäymisiä kohdatessaan ratkaisevaksi nousee se, kuinka tilanteeseen suhtautuu (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 54). Positiivinen pedagogiikka pyrkii opettamaan psyykkistä joustavuutta sekä toipumiskykyä, joiden avulla mieli voi selvitä paremmin elämän vaikeistakin vaiheista (Avola & Pentikäinen, 2019, s. 29; Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 10).

Mitä enemmän lapsella on vaikeuksia, sitä helpommin sekä lapsen huoltajat että myös varhaiskasvatuksen henkilökunta saattavat alkaa näkemään lapsessa vain huonoja puolia. Tästä seuraa kuitenkin itseään toteuttava kehä. Jos lapsen käytöstä tulkitaan vain negatiivisen kautta, alkaa lapsi itsekkin näkemään itseään negatiivisessa valossa. Näin lapsi alkaa helposti myös toistamaan epätoivottua toimintaa, jollaista hän kokee häneltä odotettavankin. Jos taas lapsen toiminnasta pyrkii näkemään hyvän ja keskittyy antamaan positiivista palautetta, lapsikin oppii näkemään itseään positiivisessa valossa ja sitä kautta pyrkii helpommin positiiviin suoritukseen. (Leskisenoja 2019, s. 49; Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 151–153; Sajaniemi ym., 2015, s. 57–59.) Positiivisen löytäminen vaatii negatiivisten ajattelu- ja toimintamallien tiedostamista sekä aktiivista muuttamista (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 37).

Yksilöllisessä oppimisessa jokaisen vahvuudet nostetaan esille ja mahdollistetaan kehitys kohti parasta versiota itsestään. Vahvuuksien huomaaminen ja niiden hyödyntämiseen kannustaminen kasvattavat itsetuntoa. Vahvuuksien avulla uusien hankalampien asioiden opettelu voi olla helpompaa ja se lisää niiden opettelyn motivaatiota, sillä myös kehittymiskohteita tulee harjoittaa. (Heiskanen, 2022, s. 120.) Positiivisessa pedagogiikassa tavoitteena on tuntea yksilöt mahdollisimman hyvin ja löytää menetelmiä, jotka tukevat jokaisen omaa tapaa oppia (Avola & Pietikäinen, 2019, s. 59). Lasten toimijuuden ja osallisuuden lisääminen lähtee varhaiskasvattajan ajattelu- ja toimintamalleista, jossa oleellisena ominaisuutena on joustavuus. Kasvattaja voi pohtia mahdollisuuksiaan muokata pedagogista toteutusta vastaamaan ryhmän sen hetkisiä tarpeita ja silti luoda merkittäviä oppimisen kokemuksia. (Leskisenoja, 2019, s. 94–95; Turja & Vuorisalo, 2022, s. 55–56.) Ongelmakeskeisyys on ihmisille luontainen tapa toimia, mutta ratkaisukeskeisyyden oppiminen on tehokkaampaa ja tulevaisuuteen suuntautuvaa mahdollisuuksien, myönteisyyden sekä resurssien oivaltamista. Tämä tekee ratkaisukeskeisyydestä oleellisen taidon positiivisen pedagogiikan toteuttamiselle. (Avola & Pentikäinen, 2019, s. 66–67.)

Lapsilähtöinen kasvatus on toiminnan suunnittelua lapsen tarpeet, osaaminen ja kiinnostuksen kohteet huomioiden. Lasta kohtaan osoitetaan sensitiivisyyttä ja empatiaa, mutta samaan aikaan toiminta voi olla aikuisjohtoista. (Leskisenoja,

2019, s. 30; Trogen, 2021, s. 72.) Ei siis ole tarkoituksen mukaista, että lapsilähtöisyys tarkoittaisi lasten täydellistä päätösvaltaa. Lapsi tarvitsee oppiakseen mallin ja vastuuta voi lisätä, kun lapsen tiedot ja taidot kasvavat. Aikuisjohtoisuus sekä rajojen asettaminen mahdollistavat lapselle vapauden kasvaa, kehittyä ja kokea turvallisuuden tunnetta. Kasvatustyyliltään positiivisessa kasvatuksessa luodaan rajoja, joissa pysymiseen kannustetaan rakkaudella. Rajaton kasvatustyyli hylkää lapsen toimimaan kehittymättömien taitojen kanssa. Tämä taas aiheuttaa lapselle hämmennystä, levottomuutta ja turvattomuuden tunnetta. Rajoja tulee kuitenkin pohtia, sillä niiden asettaminen lapselle on hyvin yksilökohtaista. Olennaista on johdonmukaisesti rajoista kiinni pitäminen sekä lapsen tieto rajoista ja siitä, miksi ne on asetettu. Kasvattajan tuleekin pohtia, millaiseen toimintaan tulee asettaa rajat, jotta motiivina rajojen asettamiselle ei olisi omat epämuokavat tunteet tai pelko. Rajojen sisällä lapsella säilyy mahdollisuus kokeilla, kokea ja käyttää omaa mieltään. (Trogen, 2021, s. 72, s. 77–78, s. 80–83.)

Ihmisellä on synnynnäinen tarve olla yhteydessä toisen ihmisen kanssa. Vauvat tarvitsevat eniten yhteyttä ollessaan riippuvaisia muiden tarjoamasta huolenpidosta. Lapsena opetellaan siihen, että toisinaan yhteys on katkenneena pidempään. Vanhemman poissaolo ei hätäännytä lasta, vaan luottamus yhteyden palautumiseen säilyy. Yhteyden palauttaminen on kuitenkin tärkeää. Yhteyden uudelleenluomiselle on niin kova tarve, että lapsi voi hakea sitä jopa kielteisillä keinoilla, esimerkiksi taantuvalle käyttäytymisellä, jolloin lapsi varmistaa saavansa aikuiselta huomiota ja reaktion. Tällöin vanhemman tulee tunnistaa lapsen yritykset ja vastata yhteyden palauttamisen tarpeeseen. Komentaminen ja rangaistukset vahvistavat käsitystä yksin selviämisestä ja omien tunteiden arvottomuudesta. (Trogen, 2021, s. 43–46, s. 49–50.)

Lapsen ei-toivottu käytös on peräisin aina jostain syystä ja syitä käyttökseen on erilaisia (Trogen, 2021, s. 84). Lapsi ei ole hankala tahallaan, häneltä puuttuu vain tarvittavat itsesäätelyn tiedot ja taidot. Näiden taitojen opettelemisessa lapsi tarvitsee runsaasti aikuisen aikaa, tukea ja apua. (Sajaniemi ym., 2015, s. 59; Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 151–153.) Konflikteja kohdatessaan aikuisen kannattaa ajatella lapsen toimineen parhaiden osaamiensa tietojen ja taitojensa mukaan ja että näiden tietojen ja taitojen puutteellisuus on tuonut heidät

kyseiseen tilanteeseen. Sen sijaan, että ajateltaisiin lapsen ja hänen käyttöksensä olevan itsessään se ongelma, on ei-toivottu käytös lapsen tapa pyytää aikuiselta apua yhteisen ongelman ratkaisemiseen. (Trogen, 2021, s. 131–132.)

4 VARHAISKASVATUSIKÄISEN LAPSEN TUNNETAIDOT JA ITSETUNNON TUKEMINEN

Lasten kehityksessä on havaittavissa kaikille lapsille yhteisiä kehityssuuntia, mutta jokaisella lapsella on myös omia yksilöllisiä tekijöitä, jotka heijastuvat jokaisen lapsen omaan kehitysnopeuteen. Varhaislapsuudessa opitut taidot ja saadut kokemukset muodostavat perustan myöhemmälle kehitykselle. (Koivula & Laakso, 2022, s. 111.) Neurologisesti ja tunneälyn kannalta lapsuusaika ennen koulun aloittamista on merkittävä, koska silloin tunnetoimintamallit muovautuvat osaksi aivoja. Ensimmäiset perustunteet lapsi oppii tunnistamaan jo kahden kuukauden iässä. (Köngäs, 2019, s. 90, s. 95.)

Monen nykyvanhemman oman lapsuuden aikainen tunnekasvatus on ollut vähäistä. Myönteisten tunteiden vahvistaminen voi siksi olla vanhemmalle hankalaa eikä ikävien tunteiden kanssa ole ehkä opetettu tulemaan toimeen. Vanhempi on voinut oppia käsittelemään hankalia tunteita raivoamisen ja jopa satuttamisen kautta tai sitten oppinut, että ikävät tunteet pitää piilottaa. Vanhemmalla voi olla lapsuudenaikainen kokemus siitä, miten varsinkin lasten tunteita on saatettu vähäksyä ja pitää turhina. (Avola & Pentikäinen, 2022, s. 158.) Vanhemmat voivatkin kokea lapsensa tunnekasvatuksen haastavana ja vieraana. Lapsi oppii kyllä jonkinlaisia tunnetaitoja ilman, että hänelle niitä tietoisesti opetetaan, mutta parhaiten taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa myötätuntoisen ja ymmärtävän aikuisen kanssa. Sitä, kuinka vanhempi voisi tukea parhaiten lapsensa tunnetaitojen kehittymistä, pidetäänkin yhtenä aikamme kasvatushaasteista. (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 14–15.) Kun vanhemman omat tunnetaidot kehittyvät, kehittyvät myös vanhemman keinot tukea lasta (Suntio, 2015, s. 54).

4.1 Tunteiden ja tunnetaitojen merkitys lapsen hyvinvoinnissa

Tunteet ovat vasteita ympäristön tapahtumiin. Ne ohjaavat hyvinvoinnin kannalta hyödyllisten asioiden pariin, auttavat laittamaan asioita tärkeysjärjestykseen viestimällä siitä, mikä on tärkeää ja mikä ei, sekä varoittavat vaaroista. (Kokkonen, 2017, s. 11.) Tunteet säätelevät kehon toimintaa keskushermoston kautta ja ne vaikuttavatkin siksi merkittävästi ihmisen koko yleiseen hyvinvointiin ja jopa terveyteen (Sainio ym., 2021, s. 30). Tunteet kuuluvat jokaiseen päivään, ne tulevat ja menevät ja vaikuttavat yksilöllisesti niin kehossa kuin mielessäkin (Riihonen ym., 2020, s. 63). Sekä tunteet että kyky empatiaan, eli toisen ihmisen tunteiden huomioon ottaminen, rakentuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Läheinen suhde vähintään yhteen aikuiseen toimii lapsen tunne-elämän perustana. Luottamuksen ja positiivisen mielenterveyden pohja luodaan rakastavassa ihmissuhteessa, jossa lapsi voi turvallisesti ilmaista kaikenlaiset tunteensa. (Kerola ym., 2021; Pihlaja, 2022b, s. 186.)

Kyky tunteiden tuntemiseen on synnynnäistä (Koivula & Laakso, 2022, s. 199). Tunne on aina todellinen sille, joka sen kokee (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 126). Tunteen taustalla on aina tarve ja sen tehtävänä on kiinnittää huomio tähän tarpeeseen sekä toimia niin, että tarve tyydyttyy (Avola & Pentikäinen, 2022, s. 171; Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 17). Tarve voi liittyä esimerkiksi fysiologiseen jaksamiseen ja hyvinvointiin, turvassa pysymiseen, ihmissuhteiden ylläpitämiseen, oman itsensä kehittämiseen tai oman paikkansa löytämiseen (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 17). Tunteet ohjaavat lapsen toimintaa ja ovat mukana kaikessa mitä lapsi tekee. Tunteet sekä antavat että kuluttavat energiaa – ja varsinkin tukahdutettuina ne vievät energiaa merkittävästi. Vaikka tunteet voidaankin kokea myönteisinä tai kielteisinä, ne eivät kuitenkaan koskaan ole oikeita tai vääriä. Monella kielteiseksikin määritellyllä tunteella voi olla hyvinvoinnin kannalta tärkeitä lopputuloksia. (Kerola ym., 2021.)

Lapset ilmaisevat tunteitaan yleensä vapaasti ja spontaanisti, he itkevät, nauravat, raivoavat ja kiipeävät syliin hakemaan lohtua tunteidensa johdattelemana. Kuitenkaan lapsilla ei välttämättä ole esimerkiksi riittävää kielellistä kykyä ja sanavarastoa ymmärtää tai ilmaista täysin tunteitaan ja ajatuksiaan. (Núñez Pereira

ym., 2018, s. 11.) Toisinaan tunteet voivat myös sekoittua keskenään ja tällöin lapsen voi olla vaikeampi tunnistaa niitä. Tunteet, ajatukset, käyttäytyminen sekä fysiologiset reaktiot vaikuttavat kaikki toisiinsa. Esimerkiksi itsekriittisyys voi tuoda mukanaan ahdistusta, joka aiheuttaa sen, että lapsi alkaa helposti välttelemään tilanteita, joissa itsekriittisyys voisi kasvaa. Vastaavasti positiivinen ajattelu johtaa siihen, että lapsi uskoo itse onnistumiseensa ja saa sitä kautta hyvän olon tunteen. Tunne auttaa lasta luottamaan omiin taitoihinsa ja onnistumaan tehtävässään. (Kerola ym., 2021.) Tässä päästään myös positiivisen pedagogiikan ytimeen. Hyvä vahvistuu, kun siihen kiinnitetään huomiota (Ahonen, 2022, s. 79).

Hyvät tunnetaidot auttavat lasta säätelemään omaa toimintaansa niin, että tunteen taustalla oleva tarve tulee kuulluksi, mutta siitä seuraava toiminta ei tapahdu hätiköimällä tunteiden vallassa (Pöyhönen & Livingston, 2021, s. 17). On tärkeää, että varhaiskasvatusikäiset saavat monipuolisesti tunnekasvatusta ja tukea tunnetaitojensa kehittymiseksi. Tunnekasvatukseen kuuluvat niin tunnehetket kuin tunneopetuskin. Tunnehetket ovat arjen hetkiä, joissa lapsi ajautuu tunteen valtaan ja aikuinen saa häneen kontaktin. Tunnetta ikään kuin opetellaan samalla kun sitä koetaan. Konkreettisemmän tunneopetuksen avulla lapselle taas opetetaan suunnitelmallisia menetelmiä eri tilanteissa toimimiseen. Kuinka esimerkiksi toisia kohdellaan ja kuunnellaan, kuinka ilmaistaan omia tunteita, kuinka selvitetään riitoja tai saadaan kiukku laantumaan. (Köngäs, 2019, s. 183–184.) Tunnekasvatuksen tavoitteena on auttaa lasta tunnistamaan, analysoimaan ja prosessoimaan omia tunteitaan rakentavasti. On hyvä, että lapsi oppii suhtautumaan kaikkiin tunteisiinsa avoimesti ja myötätunnolla. (Núñez Pereira ym., 2018, s. 11.) Ehdottoman tärkeää on, ettei tunnekasvatus ole vain yksittäisiä valmiin materiaalin pohjalta pidettyjä tuokioita, vaan että tunteita harjoitellaan yhdessä osana arjen normaalia toimintaa (Ahonen, 2017, s. 219).

4.2 Tunnetaidot kehittyvät vuorovaikutuksessa

Hyviin tunnetaitoihin kuuluu kyky tunnistaa ja ilmaista erilaisia tunteita ja elää niiden kanssa tasapainossa, kyky vahvistaa myönteisiä tunteita, kyky ymmärtää, säädellä ja käsitellä vaikeita tunteita sekä myötätunto ja empatia toisia kohtaan

(Avola & Pentikäinen, 2022, s. 148–151). Tunnetaitojen ajatellaan koostuvan kolmesta osasta. Ensimmäiseksi tunne huomataan. Tällä varmistetaan se, että tunnekokemukseen saadaan järki mukaan. Toisena tulee tunteen tunnistaminen ja sen viestin kuuleminen. Kolmanneksi tunnetta säädellään. Tällöin pyritään tietoisesti vaikuttamaan tunteen aiheuttamaan reaktioon sopivalla tavalla suhteessa tavoitteeseen. (Paakkanen ym., 2017, s. 130.)

Tiia Trogen on luonut oman 10 porrasta tunnetaitoihin mallin. Ensin tunne vastaanotetaan havaitsemalla, hyväksymällä eli antamalla tunteen tulla sekä kannatteleamalla eli antamalla tunteen tuntua. Seuraavaksi tarkastellaan ja tutkitaan tunnetta tunnistamalla tunne, ymmärtämällä miten tunne on syntynyt sekä ilmaisemalla tunnetta itselle sekä muille. Sitten toimitaan aktiivisesti tunteen kanssa säätelämällä tunteen voimakkuutta, käsittelemällä tunnetta ja purkamalla sitä kehoillisesti. Viimeinen porras on tunnetasapainoon palautuminen. Tunnetaitoja kannattaa lähteä harjoittelemaan porras kerrallaan, aloittaen tunteen havaitsemisesta ja päätyen tunteiden purkamisen kautta rauhoittavaan tasapainon tilaan. (Trogen, 2022, s. 150–151, s. 156.)

Tunnetaitojen opettelu on tärkeää jokaiselle. Taitojen kehittymiseen vaikuttavat niin lapsen kasvuolosuhteet kuin koko elämänhistoriakin. Toiset tunnistavat tunteensa helpommin, toisille se on vaikeampaa. Myös tunteiden ilmaiseminen voi olla hallittua tai hallitsematonta. (Kerola ym., 2021.) Merkittävä osa lapsen tunnetaidoista syntyy lapsen kasvaessa, kehittyessä sekä oppiessa kokemuksistaan. Tunnetaitojen kehittyminen vaatii useita vuorovaikutustilanteita, joiden yhteydessä lapsi säätelää tunnetaitojaan aikuisen kanssa. Aikuinen voi oikeanlaisella asenteella tukea lapsen tunteiden ilmaisua sallimalla lapsen kaikki tunteet ja reagoimalla niihin turvallisesti. Aikuinen nimeää omia ja lapsen tunteita sekä keskusteleo lapsen kanssa siitä, miksi tunteet ovat sellaisia kuin ovat, sekä keinoista sietää ja säädellä tunnekokemuksia. Lapsen kokemus tunteidensa sallimisesta ja hyväksymisestä sekä keskustelu tunteita herättävistä tilanteista ja tunneperäisestä käyttäytymisestä on olennaisessa osassa lapsen tunnetaitojen kehittymistä. (Koivula & Laakso, 2022, s. 122–126.)

Vanhempien rooli lapsen tunnetaitojen kehittämisessä on merkittävä. Lapsi oppii esimerkin kautta, vuorovaikutuksessa ja vanhempia havainnoimalla, kuinka tunteisiin suhtaudutaan sekä millaisia tunteita säädellään ja mitkä ovat säätelyn tavat. (Kokkonen, 2017, s. 90.) Havainnoimalla lapsi oppii sen, ovatko kaikki tunteet sallittuja vai pitääkö jotain tunteita piilottaa. Vanhempi tai edes ammattikasvattaja ei kuitenkaan välttämättä ole aina tietoinen omista käyttäytymismalleistaan eikä niiden vaikutuksesta lapsen kehitykseen. Aikuisen kannattaisikin kiinnittää huomiota toimintatapoihinsa. (Suntio, 2015, s. 49–50.) Jotta vanhempi voisi toimia turvallisena esimerkkinä ja ohjaajana lapselle, on hänen sisäistettävä, ettei lapsen hankalaksi koetun käytöksen ole tarkoitus uhata tai vahingoittaa häntä. Näin vanhemman omat puolustautumismekanismit eivät pääse käynnistymään ja vanhemman on helpompi säädellä myös omaa toimintaansa ja tunteitansa. (Köngäs, 2019, s. 111–112.) Merkityksellistä on, kuinka aikuinen kohtaa lapsen tunteen. Voimakkaan tunteen vallassa olevalle lapselle kannattaa osoittaa empatiaa ja myötätuntoa. Tunnereaktion jälkeen aikuinen voi auttaa lasta suuntaamaan huomiota myönteiseen. Voimakkaaseen tunteeseen ei ole aina välttämätöntä palata jälkikäteen. (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 19.)

Tunteiden säätely auttaa säilyttämään tasapainon niin tunne-elämässä kuin muussakin elämässä. Säätelämällä tunteita voidaan esimerkiksi suhteuttaa omaa reagointia tilanteeseen sopivaksi. (Kokkonen, 2017, s. 19.) Tunne-elämän vaikeudet kehittyvät usein ympäristössä, jossa lapsella ei ole turvallista näyttää tunteita tai hänellä ei ole mahdollisuutta oppia tunnistamaan niitä. Lapsen emotionaaliset vaikeudet näkyvät erityisesti vuorovaikutustilanteissa muiden kanssa. Tärkeää on, ettei ajatella lasta hankalana, vaan keskiössä on aina lapsen sekä hänen kasvuympäristönsä välinen vuorovaikutus. Kun lapsi saa harjoitella tunnetaitoja riittävästi, oppii hän käsittelemään tunteitaan ja esimerkiksi puhumaan pahan olonsa pois. (Kerola ym., 2021.)

4.3 Tunteiden säätely osana lapsen itsesäätelyä

Itsesäätelytaitoa pidetään yhtenä merkittävimpänä sosiaalis-emotionaalisenä taitona (Ahonen, 2017, s. 18). Itsesäätelyllä tarkoitetaan yleensä kykyä säädellä

omia tunteita, ajatuksia, käyttäytymistä sekä keskittymistä (Troger, 2022, s. 84). Sitä voidaankin sanoa supervoimaksi kaiken toiminnan taustalla (Sainio ym., 2021, s. 21). Itsesäätely on taito, joka kehittyy aina varhaisaikuisuuteen saakka aivojen etuotsalohkojen kehittymisen myötä. Itsesäätelyn ollessa tärkeä taito tunteiden hallinnassa, on oleellista, että sitä lähdetään harjoittelemaan jo aivan varhaislapsuudesta asti. (Leskisenoja, 2019, s. 85.) Itsesäätelykyky vaatii kehittyäkseen vuorovaikutussuhteita. Vanhemman itsesäätelykyky vaikuttaa oleellisesti lapsen itsesäätelykyvyn kehittymiseen. Lapsi oppii säätelytaitoja toistojen kautta aikuista seuraamalla. Kun lapsi oppii sanoittamaan itse omia tunteitaan, ei hän välttämättä enää reagoi asioihin suoraan, vaan hänen on helpompi myös säädellä toimintaansa. (Serenius-Sirve & Berggren, 2018, s. 112.) Itsesäätely auttaa lasta esimerkiksi säilyttämään toimintakykynsä tunnekuohuista huolimatta (Sainio ym., 2021, s. 23).

Pieni lapsi ei vielä kykene säätelemään itseään yksin. Säätelämättömässä stressitilassa lapsi kuormittuu, ei pysty keskittymään ja muuttuu käytökseltään levottomaksi ja reaktiiviseksi eli impulsiiviseksi. Turvallisen ja osaavan aikuisen toimiessa lapsen kanssasäätelijänä voi lapsi oppia aktivoimaan tai jarruttamaan stressijärjestelmänsä. (Sajaniemi ym., 2015, s. 36–41.) Aikuisen sensitiivisen ja empaattisen ohjauksen avulla lapsen on mahdollista oppia tunnistamaan ja hyväksymään omia tunnetilojaan sekä pääsemään niiden yli (Leskisenoja, 2019, s. 85). Mikäli tilanne on lapselle todella hankala, aikuisen on osattava ottaa tilanteesta koppi ja pelastettava lapsi hankalan tunnekokemuksen vallasta. Näin lapsi saa positiivisen kokemuksen siitä, että tilanteesta on mahdollista selvitä. (Sajaniemi ym., 2015, s. 97.)

Itsesäätelytaidoilla on ennustettu olevan enemmän vaikutusta esimerkiksi kouluvalmiuksiin, opinnoissa pärjäämiseen ja hyviin elämäntapoihin, kuin sosioekonomisella taustalla tai älykkyydellä. Mikäli varhaiskasvatusikäinen lapsi jää säätelytaitojen kehityksessä paljon ikätovereittensa jälkeen, voi eroa olla haastava saada kiinni myöhemmin. Tällä voi olla merkittäviä vaikutuksia niin lapsen sosiaaliseen menestymiseen ja oppimiseen kuin terveyteen ja hyvinvointiinkin. (Sainio ym., 2021, s. 30–31.)

Turvallisen aikuisen tuki ja säätely on jokaiselle lapselle välttämätöntä, mutta ensisijaisen tärkeää se on neurokirjon lapselle. Neurokirjon lapsilla itsesäätelyjärjestelmän poikkeava toiminta on yleistä ja on mahdollista että itse- ja kanssasäätelyllä voidaan vaikuttaa myös esimerkiksi tarkkaavaisuuden ongelmiin (Sajaniemi ym., 2015, s. 54–55). Itsesäätelyn tarvetta voi lisätä esimerkiksi aistiherkyydet, kielelliset haasteet ja vaikeudet sosiaalisissa suhteissa (Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 61). Kun neuropsykologiset vaikeudet havaitaan ajoissa, pysyttään lapsen tunne- ja itsesäätelytaitojen kehittymistä tukemaan paremmin (Sainio ym., 2021, s. 30). Koska ei ole yhtä ainutta tapaa olla neurokirjon lapsi, ei myöskään ole yhtä ainutta tapaa tukea neuropsykologisesti oireilevaa lasta. Tärkeää onkin pyrkiä löytämään ja tarjoamaan juuri oikeanlaista ja oikea-aikaista, jokaiselle lapselle henkilökohtaisesti sopivia keinoja tukemiseen. (Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 16–17.)

4.4 Hyvä itsetunto tunnetaitojen pohjana

Itsetunnolla tarkoitetaan käsitystä siitä, millaisena ihminen näkee itsensä: kuinka arvokas, tärkeä ja hyvä hän on. Hyvä itsetunto pohjautuu myönteiseen mutta kuitenkin realistiseen ja totuudenmukaiseen kuvaan omista vahvuuksista ja heikkouksista (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 42–43). Hyvä itsetunto on itsensä tuntemista, itsestä pitämistä ja itsensä hyväksymistä sellaisena kuin on (Cacciatore ym., 2019, s. 98). Itsetunto ei ole pysyvä ominaisuus vaan se muokkautuu ja vaihtelee läpi koko elämän (Mäkelä, 2023, s. 46). Lapsen itsetunto alkaa kehittymään jo varhain. Kun lasta hoidetaan ja hänen tarpeistaan pidetään huolta, lapsi tuntee olevansa turvassa ja tärkeä. (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 43–44.)

Itsetunto kehittyy vuorovaikutuksessa ja siksi kodin sisäiset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat lapsen itsetunnon kehitykseen (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 160). Kokemus omasta hyvyydestä sekä tunnustukset omista taidoista ovat lapselle tärkeitä. Hyvä itsetunto rakentuu, kun lapsi saa toiminnastaan mahdollisimman paljon kiitoksia sekä kehuja ja vain vähän arvostelua sekä moitteita. Kannustava puhe on tärkeää, mutta myös vanhemman ilmeillä, äänillä ja eleillä on suuri

merkitys. Vanhempi toimii lapselle myös esimerkkinä siitä, kuinka toisia kohdellaan. (Cacciatore ym., 2019, s. 99–100, s. 104–105.)

Lapsen itsetuntoon vaikuttaa kokemus siitä, miten vanhemmat rakastavat häntä ja miten tärkeä hän kokee olevansa vanhemmilleen. Lapsi saa ihmissuhteiden kautta itsearvostusta, joka auttaa lasta luomaan tasapainoisuutta omaan elämään. (Keltikangas-Järvinen 2017, s.152–160.) Erityisen tärkeää itsetunnon kannalta on se, kuinka omat vanhemmat näkevät lapsen. Lapsen voi olla vaikea tunnistaa omia vahvuuksiaan, jos niitä ei ole hänelle kerrottu. Vanhemman onkin tärkeä sekä tunnistaa lapsen vahvuudet että auttaa myös lasta tunnistamaan ne. (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 42–43.) Toisinaan on tärkeää kehua lasta ihan vain siitä, että tämä on ihana oma itsensä: riittävä, juuri oikeanlainen ja hyväksytyt sellaisena kuin on (Cacciatore ym., 2019, s. 104).

Osalle vanhemmista voi olla vaikea luetella esimerkiksi lapsensa vahvuuksia ja positiivisia puolia, vaikka lapsi tärkeä ja rakas olisikin (Leskisenoja, 2019, s. 53–54). Olisikin tärkeää tukea vanhempia omaksumaan positiivisen pedagogiikan piirteitä lapsen kotikasvatukseen. Hyvän huomioimisesta tulisi harjoittelun ja toistojen kautta pyrkiä tekemään automaattinen, itseään vahvistava tapa (Avola & Pentikäinen, 2022, s. 140). Kun lapsi saa kiitosta hyvistä teoista, hän lisää niiden tekemistä (Cacciatore ym., 2019, s. 105). Jos lapsi jatkuvasti kuulee negatiivisia asioita itsestään, esimerkiksi kuinka hän on tyhmä, laiska tai huono, ottaa lapsi tämän osaksi persoonaansa ja joko alkaa varomaan tilanteita, joissa asiasta sanotaan, tai alkaa ylikorostamaan piirrettä itsessään (Köngäs, 2019, s. 70). Mikäli vanhempi näkee lapsen negatiivisessa valossa eikä usko lapsen taitoihin, on lapsenkin vaikea uskoa itseensä. Toisaalta lapsen ominaisuuksia ei ole tarpeen myöskään liikaa ylikorostaa, koska tällöinkään lapsen ei ole mahdollista muodostaa realistista kuvaa itsestään. (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 42–43.)

Sosiaalisessa kanssakäymisessä rakentuva itsetunto on altis neuropsykiatrisesti oireilevien usein kohtaamalle negatiiviselle huomiointille (Savikuja & Puustjärvi, 2022, s. 112; Sokka, 2023, s. 104). Neurokirjon lapsella onkin suurentunut riski kielteisen minäkäsityksen ja heikomman itsetunnon kehittymiselle (Lindström, 2022, s. 35). Lapsi itse voi kokea vaikeaksi vastata ympäristön asettamiin

odotuksiin. Neurokirjoon kuuluvien lasten ja nuorten kanssa on kiinnitettävä erityishuomiota siihen, että he saavat kokea ja kuulla asioita, jotka auttavat näkemään itsensä myös myönteisellä tavalla. (Savikuja & Puustjärvi, 2022, s. 113.) Diagnoosiin kuuluva oireilu saattaa yhdessä hetkessä olla haaste ja toisessa vahvuus (Puustjärvi, 2022, s. 16). On tärkeää muistaa lapsen vahvuudet myös niissä hetkissä, kun lapsi koettelee vanhemman kärsivällisyyttä (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 45).

Toisinaan itsetuntoon liitetään negatiivisia piirteitä, esimerkiksi itsekeskeisyys ja itsensä ylentäminen muiden yläpuolelle (Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 52). Itsetunnon rinnalla onkin alettu puhumaan itsemyötätunnosta. Itsemyötätunnolla tarkoitetaan myötätuntoa omaa itseään kohtaan. Sen auttaa hyväksymään itsensä sellaisena kuin on ja samalla tukee hyvää itsetuntoa. (Trogen, 2022, s. 129, s. 133.) Itsemyötätuntoa lapsi oppii muiden myötätuntoisen ja empaattisen suhtautumisen kautta. On tärkeää, että aikuinen osoittaa lapselle myötätuntoa silloinkin, kun lapsi epäonnistuu tai mokailee. Tätä kautta lapsen on mahdollista oppia hyväksymään myös omia virheitään ja epätäydellisyyttään. (Pöyhönen & Livingstone, 2021, s. 45.) Itsemyötätunto on tärkeä ominaisuus niin lapselle, lapsen huoltajalle kuin varhaiskasvatuksen työntekijöillekin.

4.5 Neurokirjon lapsen haastavat tunteet

Tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn vaikeudet ovat keskeisessä osassa neurokirjon oireilua. Haastavana käytöksenä pidetään yleensä aggressiivisuutta ja uhmakkuutta, mutta myös ylivilkkautta, hallitsemattomia tunnepurkauksia ja vetäytyvää käyttäytymistä voidaan pitää haastavana (Ahonen, 2017, s. 28). Autismikirjoon liitetään monesti tunneilmaisun niukkuus sekä tunteiden tunnistamisen vaikeudet. Lapsi voi kokea sekä positiiviset että negatiiviset suuret tunteet ylivoimaisina. (Puustjärvi, 2022a, s. 59.) ADHD:hen kuuluu usein emotionaalisen itesesäätelyn vaikeutta, mikä voi aiheuttaa tunne-elämän haasteita. Lapsen voi olla vaikea sekä tunnistaa ja säädellä omia tunteitaan, että ymmärtää muiden tunteita vuorovaikutustilanteissa. (Sokka, 2023, s. 100, s. 105.) Neurokirjon lapsilla tunteiden tunnistamisen ja hallitsemisen vaikeuksien lisäksi myös tunteiden

ilmaiseminen voi olla vaikeaa. Haasteet voivat vaikeuttaa sosiaalista vuorovaikutusta ja hankalaksi koetut tunteet voivat toisinaan purkautua esimerkiksi impulsiivisena tai jopa aggressiivisena käytöksenä. (Savikuja & Puustjärvi, 2022, s. 177.)

Neurokirjon lapsen voi olla vaikeampi kehittää itsehillinnän taitoja ja lapsi tarvitseekin tähän aikuisen apua ja tukea. On tärkeää, että aikuinen osaa olla kärsivällinen ja ohjata lasta rakentavasti ja tarvittaessa määrätietoisestikin. Ulkoinen ohjaus selkeyttää lapsen oman toiminnan ohjaamista. Aikuisen tehtävänä ei kuitenkaan ole esimerkiksi keksiä lapselle jatkuvasti tekemistä tai tyydyttää lapsen jokaista mielihalua, sillä myös turhautumisen ja pettymyksen tunteita täytyy harjoitella. Pettymyksen hetkellä tärkeintä on hyväksyä lapsen tunnetila ja auttaa lasta tunteen käsittelyssä samalla ohjaten hyväksyttävään toimintaan. Lapsen kanssa voidaan keskustella turvallisista ja hyvistä keinoista tunteiden purkamiseen. (Serenius-Sirve & Berggren, 2018, s. 112–113.)

Koska neurokirjon lasten kielteiset tunteet voivat aiheuttaa aggressiivista käyttäytymistä, on hyvä osata toimia tilanteessa oikein. Aikuisen ensisijaisena tehtävänä on olla turvallisesti läsnä ja huolehtia, ettei mitään pahaa pääse tapahtumaan (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 18). Aikuisen tulee ottaa tilanteessa ohjausvastuu ja auttaa tunteen vallassa olevaa lasta löytämään sopivat keinot toimia. Vahinkoa aiheuttava teko on kiellettävä, mutta vielä tärkeämpää on ohjata lapselle, kuinka tunnetta voi purkaa sallitusti ja vaarattomasti. (Cacciatore ym., 2019, s. 38.) Osaava aikuinen pystyy olemaan tilanteessa lapsen tukena hyväksymällä ja ottamalla vastaan kaikki lapsen tunteet sekä auttamalla niiden tunnistamisessa ja käsittelyssä (Serenius-Sirve & Berggren, 2018, s. 112). Toisinaan tunnereaktion on annettava laantua, ennen kuin sitä voidaan käsitellä. Myötätuntoinen ja empaattinen aikuinen voi viestittää olemuksellaan lapselle, että tämä on tullut kuulluksi ja ymmärretyksi, ja auttaa lasta näin rauhoittumaan nopeammin. (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 18–19.)

Rauhoittumiskeinot valitaan lapselle yksilöllisesti. Mikäli lapsen tunnetila kasvaa suureksi, on tärkeintä ensin huolehtia lapsen ja ympäristön turvallisuudesta. Jos vain mahdollista, kannattaa tunteiden hallintaan pyrkiä löytämään keinoja, joita voi tehdä missä vain, esimerkiksi kehon rentouttamista, hengitysharjoituksia,

mielikuvia tai laskemista. (Riihonen ym., 2020, s. 87.) Keinoja haastavien tunteiden hallintaan voidaan suunnitella jo etukäteen yhdessä lapsen kanssa. Taitoa kannattaa myös harjoitella paljon, jotta se olisi helppo palauttaa mieleen tilanteen kohdatessa. (Cacciatore, 2019, s. 137.) Hankalalla hetkellä lasta ohjataan rauhallisesti ja lempeästi ja kiitetään, kun lapsi toimii niin kuin on ohjattu. Jos pieni lapsi meinaa esimerkiksi lyödä, voidaan lasta ohjata sen sijaan silittämään. Lasta voidaan myös yrittää ohjata purkamaan suuttumustaan vaarattomaan tekemiseen, esimerkiksi hyppimään trampoliinilla, huutamaan tyynyyn tai juoksemaan edestakaisin, kunnes pahin suuttumus on purettu pois. Vasta isompi lapsi voi oppia rauhoittamaan tunnettaan ajatuksensa voimalla. (Cacciatore ym., 2019, s. 136–137.) Ongelmanratkaisun hetki on vasta kun lapsi on rauhoittunut (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 19).

Tilanteen jälkeen, lapsen olon rauhoituttua, voidaan käydä rauhassa läpi mitä tapahtui ja mitä lapsi tunsi. Tämä voi helpottaa lapsen oloa ja lisää itsetuntemusta. Lapsen tunnetta ei kuitenkaan tule tuomita ja keskustelussa tulee säilyttää ystävällisyys ja empaattisuus. Tunteen alkuperää voidaan yrittää yhdessä etsiä jo ajalta ennen kuin tunne sai valtaansa. (Cacciatore ym., 2019, s. 65.) Aina tunteen alkuperää ei ole oleellista löytää, vaan riittää että aikuinen on läsnä ja auttaa lasta siirtymään eteenpäin kohti myönteistä toimintaa. On myös tärkeää kiittää lasta tunnesäätelyn onnistumisesta. (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 18–19.)

4.6 Keinoja neurokirjon lapsen tunnetaitojen harjoitteluun

Tunnetaitojen harjoittelu alkaa aina tunnekokemuksen tunnistamisesta ja sen nimeämisestä (Lindström ym., 2022, s. 37). Kannattaa lähteä aivan alusta. Missä kohtaa kehoa tunne tuntuu? Millä aisteilla se on aistittavissa? Millaisia fysiologisia muutoksia tunne saa aikaan? Näkyykö tunne toisen kehonkielessä? (Kerola ym., 2021.) Lapsen on tärkeä oppia huomaamaan tunteet niin itsessään kuin toisissakin. Tunnereaktion tunnistamisen jälkeen tunne tulee ymmärtää ja sanoittaa sille nimi. Jos tunnetta ei tunnista, siitä tulee helposti voima, jonka vallassa asioita vain tehdään. Vähän kerrallaan lapsi oppii ymmärtämään, miten eri tunteet vaikuttavat hänen toimintaansa. (Cacciatore ym., 2019, s. 67.)

Mikäli tunteista ei puhuta, jäävät ne vieraiksi. Tunnepuheen avulla aikuinen sanoittaa omia tunteitaan sekä nimeää ja arvaa lapsen tunteita. Sanamuotoihin kannattaa kiinnittää huomiota, on eri asia sanoa lapselle että ”näytät vihaiselta” kuin että ”olet vihainen”. Yksi tapa sanoittaa tunteita on tunteiden validoiminen. Validoimalla lapsen tunteen aikuinen osoittaa, että kuulee ja ymmärtää lapsen tunnekokemuksen. Tämä auttaa lasta ottamaan vastaan aikuisen mahdollisen ohjauksen tilanteessa. (Riihonen ym., 2020, s. 66–68.)

Lasten tunnetaitoihin keskittyvän RULER-mallin (Taulukko 1) avulla pyritään selkeyttämään lasten tunnetaitokasvatusta aikuisille. Ideana on tuoda tunneäly osaksi arkea ja jokapäiväistä toimintaa. Ensin tunne havaitaan (recognizing) joko itsessä tai toisessa. Sitten opetellaan ymmärtämään tunteiden merkitys tekojen takana (understanding). Tunne sanoitetaan (labeling), ilmaistaan (expressing) ja lopuksi säädellään (regulating). (Köngäs, 2019, s. 53.) Menetelmään kuuluu neljä työkalua, joiden avulla tunnetaitoja käytännössä harjoitellaan: Charter eli tunne- taulukko, Mood Meter eli tunnemittari, Meta-Moment eli tunnetilanteiden hallinta ja Blueprint eli tunnetilanteiden pohjapiirustus. Työkalujen avulla mietitään ryhmän yhteisiä emotionaalisia tavoitteita, havainnoidaan omia tunteita, opetellaan ilmaisemaan sekä säätelemään tunteita ja sekä pohditaan, kuinka jatkossa toimitaan haastavissa tilanteissa. (Köngäs, 2019, s. 191–217.)

Taulukko 1. RULER-malli (mukaillen Köngäs, 2019, s. 54–55)

Recognizing Tunteiden havaitseminen	Understanding Tunteiden ymmärtäminen	Labeling Tunteiden sanoittaminen	Expressing Tunteiden ilmaiseminen	Regulating Tunteiden säätelyminen
-Havainto tunteen synnystä itsessä ja vertaisissa -Tunteiden tunnistaminen musiikista, saduista, kuvista	-Ymmärrys siitä, että tilanteet johtavat tunteisiin ja tunteen takana voi olla useampi tunne tai ajatus -Ymmärrys, että tunteet vaikuttavat omaan ja muiden toimintaan	-Eri tunteiden ja tunnetilojen erottelu toisistaan -Omien ja vertaisten tunteiden nimeäminen	-Tunteiden ilmaiseminen tavalla, jonka muut ymmärtävät -Tunteiden ilmaiseminen niin, ettei siitä synny konfliktia -Teeskentelyn erottaminen aidoista tunteista	-Tunteiden ohjaaminen negatiivisesta positiiviseen tukahduttamatta -Vertaisten auttaminen tunteiden säätelyssä -Tunnetilojen merkityksen pohdinta oman hyvinvoinnin kannalta -Negatiivisten tunteiden neutraali vastaanottaminen

Tunteiden tunnistamisen ja käsittelemisen apuna voidaan käyttää erilaisia vireys- ja tunnemittareita sekä tunnekuvia (Serenius-Sirve & Berggren, 2018, s. 112). Tunteista voidaan pitää tunnepäiväkirjaa, jossa kirjoitetaan talteen päivän tunteita sekä niiden aiheuttamia reaktioita. Tunteiden ja tunnetaitojen opettelussa voidaan hyödyntää myös satuja, tarinoita ja näytelmiä. (Lindström, 2022, s. 38–39.) Tunteisiin liittyviä tilanteita voidaan harjoitella draaman tai käsinukketeatterin avulla tai sarjakuvittamalla (Koivula & Laakso, 2022, s. 126). Leskisenoja listaa lukuisia erilaisia hyväksi havaittuja välineitä tunteidensäätelyyn. Tällaisia ovat esimerkiksi saippuakuplapurkki, höyhen tai pensseli sivelyä varten, viipperä, kuplamuovia, kuulokkeet musiikin tai äänikirjan kuunteluun, värityskuvat, kovat imeskeltävät karkit, hyppynaru, hierontapallo, kaleidoskooppi, tuoksuva käsivoide, purukumi, lumisadepalle, hierontapallo, lämpöhuopa, aurinkolasit, piippurassit ja stressipallo. (Leskisenoja, 2019, s. 85–86.) Rentoutumisharjoitukset voivat myös olla hyödyllisiä. Yhdessä lapsen kanssa voidaan esimerkiksi hengittää rauhallisesti ja havainnoida, miten rauhallinen hengitys vaikuttaa kehoon ja tunnetilaan. (Lindström ym., 2022, s. 38.) Apuna voidaan käyttää myös erilaisia hengitysharjoitusmenetelmiä (Pöyhönen & Livingstone, 2020, s. 84–85).

Koska esimerkiksi kehitykselliseen kielihäiriöön ja autismikirjoon kuuluvat vaikeudet ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi, on tärkeää, että tunnekasvatuksessa käytetään sanattomia menetelmiä sanallisten tukena. Näin mahdollistetaan itseilmaisun keinoja myös lapsille, joilla ei ole sanoja tai joiden sanat eivät riitä. (Riihonen ym., 2020, s. 66.) Tarvittaessa tunteiden tunnistamisen apuna voidaan käyttää kuvia, jotka konkretisoivat ja selkeyttävät tunteita lapselle. Ilmeitä voidaan havainnollistaa esimerkiksi piirtämällä tai käyttämällä valokuvia. Tärkeää on, että kuvan ilme nimetään yhdessä ja varmistetaan, että kuvan tunnekokemus välittyy lapselle oikein. Lapsi voi merkitä piirrettyyn kehon kuvaan missä eri tunteet tuntuvat ja millaisia reaktioita ne aiheuttavat. Lapsi voi valita kuvista oman tunnetilansa. Tunnetilan voimakkuutta voidaan arvioida tunnemittarilla. Tunnesäätelyn apuna voidaan käyttää erilaisia kuvallisia apuvälineitä, esimerkiksi liikennevalot tai sosiaaliset tarinat. (Lindström ym., 2022, s. 37–39.)

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää Pieksämäen varhaiskasvatuksen asiakkailta, kuinka he suhtautuvat tunnekasvatukseen kotona ja kuinka he kokevat, että tunnekasvatus huomioidaan varhaiskasvatuksessa. Selvitämme myös, onko huoltajilla tarpeeksi välineitä ja keinoja toimia arjen muuttuvissa ja toisinaan haastavissakin tilanteissa, vai kaipaavatko he lisää tietoa, tukea ja yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa. Lisäksi tarkoituksenamme on löytää ja ideoida keinoja, joiden avulla huoltajia voitaisiin paremmin tukea lastensa tunnetaidoissa, mikäli tutkimuksemme osoittaa, että tällaiselle on tarvetta. Teoriaosuuteen kokosimme tietoa neurokirjon lapsen tunnetaitojen paremmasta ymmärtämisestä ja tunnesäätelyn tukemisesta. Työmme keskiössä on lapsen itsetunnon ja tunnesäätelyn tukeminen sekä positiivinen pedagogiikka ja hyvän huomaaminen.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millaisia haasteita varhaiskasvatusikäisillä lapsilla on ja miten ne jakautuvat lasten kesken?
2. Millaista tietoa huoltajat saavat varhaiskasvatuksen tunnetaitokasvatuksesta ja kaipaavatko he sitä enemmän?
3. Miten varhaiskasvatuksessa voitaisiin tukea neurokirjon erityispiirteitä omaavien lasten huoltajia tunnetaitokasvatuksessa?

Neurokirjon lapset saattavat kokea olonsa erilaiseksi tai tulla eristetyksi ystäväporukoista. Tästä syystä on tärkeä tukea lasten itsetuntoa ja tunnetaitoja. Erilaisen haasteiden takia neurokirjon lapsilla voi olla suurempi riski syrjäytyä. Tavoitteenamme onkin löytää keinoja, joiden avulla neurokirjon lapset voisivat tuntea kuuluvansa joukkoon ja kokea osallisuutta. Haluamme opinnäytetyömme avulla olla luomassa positiivisuuden kehää, jossa ohjataan huomaamaan hyvää jokaisessa lapsessa. Suuntaamalla huomiota vanhempiin voimme auttaa heitä tukemaan lapsiaan kotioloissa. Koti on lapselle merkittävä kasvu- ja oppimisympäristö. Opinnäytetyöllämme on toivottavasti niin välittömiä kuin pidempiaikaisiakin vaikutuksia. Toivomme, että voimme vaikuttaa varhaiskasvatuksen ja perheiden sisäisiin toiminta- ja ajatusmalleihin sekä muuttaa niitä pitkällä aikavälillä. Näitä

malleja jokainen voi sisällyttää osaksi omaa elämäänsä. Tukemalla pienen varhaiskasvatusikäisen tunnesäätelyä helpotetaan lapsen koulutaivalta jatkossakin, tällä on vaikutusta parhaimmillaan aina aikuisikään saakka.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Lähdimme alun perin suunnittelemaan tutkimusta siitä, kuinka neuropsykiatrisesti oireilevien lasten vanhemmat kokevat päiväkodin tunnekasvatuksen. Päätimme kuitenkin, ettemme rajaa kyselyä vain diagnosoitujen neurokirjon lasten vanhempiin, koska heitä voisi olla haastava löytää ja tällöin vastaajien määrä voisikin jäädä vähäiseksi. Toisaalta varhaiskasvatusikäikäisellä lapsella ei välttämättä vielä edes ole diagnoosia, vaikka hänellä olisikin jo haasteita, jotka voisivat neurokirjon erityispiirteisiin viitata. Koska tunteiden säätely ja tunnetaidot ovat tärkeitä aivan jokaiselle, ajattelimme saavamme asiasta arvokasta tietoa jokaiselta kyselyyn vastanneelta huoltajalta. Hyvistä tunnetaidoista hyötyy aivan jokainen.

6.1 Tausta ja yhteistyökumppani

Työelämäkumppanimme meillä on Pieksämäen varhaiskasvatus, yhdyshenkilönään Hiekanpään päiväkodin johtaja Jaana Halonen. Pieksämäellä on kuusi varhaiskasvatuksen yksikköä, joita ovat Hiekanpään, Maaselän, Nenonpellon, Tahiniemen ja Kontiopuiston päiväkodit sekä Jäppilässä sijaitseva Kontiopuiston Lummenkukka-etäryhmä. Lisäksi Pieksämäellä toimii avoimen varhaiskasvatuksen Perheiden Hermannin. Pieksämäen varhaiskasvatukseen kuuluu myös perhepäivähoito sekä ryhmäperhepäiväkoti Tilhi. (Pieksämäki, i.a.)

Suunnittelimme opinnäytetyömme aihepiiriä sekä kyselyn toteuttamista Teams-palaverissa yhdessä Pieksämäen varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Työelämäkumppanin kanssa pohdimme, mihin varhaiskasvatuksen yksiköihin kysely

laitetaan ja miten kysely saatetaan huoltajille. Opinnäytetyömme aiheen muovasimme yhteistyötahomme ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa vastaamaan heidän tarpeitaan.

Opinnäytetyöllämme pyrimme tuottamaan ajankohtaista tietoa ja tutkimuksemme on työelämälähtöistä. Kyselystä saadut vastaukset analysoitiin osaksi opinnäytetyötä ja lopullinen tutkimus toimitetaan yhteistyökumppanille kokonaisuudessaan. Lisäksi teemme yhteistyökumppanillemme opinnäytetyön tuloksista tiivistelmän, jonka esittelemme heille opinnäytetyön valmistuttua Teams-etätapaamisessa.

6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruu

Tutkimme neuropsykiatrisesti oireilevien lasten itsetunnon tukemista ja tunteiden säätelyä huoltajien näkökulmasta. Tutkimusmenetelminä käytimme sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista tutkimusta. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusta käytetään usein täydentämään toisiaan ja niitä voidaankin käyttää rinnakkain (Hirsjärvi ym., 2013, s. 136–137). Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään kohteen ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti (Juuti & Puusa, 2020, s. 3). Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimusmenetelmä soveltuu selittämään numeerisesti miten eri muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa ja miten tutkittavat asiat muuttuvat suhteessa muuttujiin (Vilkkä, 2015, 66).

Tutkimuksemme aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme kyselytutkimuksen. Kyselytutkimus mahdollistaa laajan tutkimusaineiston, koska sen avulla voidaan tavoittaa suuri joukko henkilöitä ja selvittää useita asioita kerralla (Hirsjärvi ym., 2013, s. 195). Valitsimme myös menetelmän sen tarjoaman laajan tiedon ja tehokkuuden vuoksi. Kysely toteutettiin sähköisesti, jotta se voitiin helposti jakaa eteenpäin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle ja huoltajille. Sähköisyys mahdollisti myös sen, että tieto on helposti ja turvallisesti säilytettävissä ja käsiteltävissä. Kyselyn toteutimme Webropol online-kyselytutkimustyökalulla. Webropol on monipuolinen sovellus erilaisten kyselyiden ja raporttien muodostamiseen. Se helpottaa sekä kyselyn luomista että siihen vastaamista. Alustalta pystyy

seuraamaan esimerkiksi vastaajien määrää reaaliajassa sekä tarkastelemaan kyselyn tuottamaa tietoa visuaalisesti. (Webropol.fi, i.a.) Webropolin avulla vastaaminen ja anonyymiteetin turvaaminen oli helppoa, sillä alusta ei vaadi kirjautumista.

Kyselytutkimusta tehdessä ei voida olla varmoja siitä, kuinka paljon vastaajat aiheesta tietävät (Hirsjärvi ym., 2013, s. 195). Kyselyn (Liite 2) alkuun kirjoitimmekin saatetekstiksi lyhyen kuvauksen neuropsykiatrisista erityispiirteistä. Vaikka neurokirjosta puhutaankin nykyään paljon, saattaa se silti olla aiheena vieras sellaiselle, jolla ei ole asiasta omakohtaista kokemusta. Saatetekstin tarkoituksena oli selittää kyselyn aihetta ja käsitteitä sekä lisätä vastaajien tietoisuutta aiheesta. Tutkimukseen vastaaville henkilöille ei esitetä tutkimuskysymyksiä (Vilkkä, 2015, s. 60). Kyselyn kysymykset muodostettiin tutkimuskysymykset vain mielessä pitäen.

Kyselyyn suunnittelimme 10 kysymystä, joista 9 oli monivalintakysymyksiä ja yksi täysin avoin kysymys. Monivalintakysymyksiin on usein helpompi vastata ja lisäksi tuloksia on helpompi vertailla, koska vastaukset ovat tasalaatuisempia. Toisaalta avoimet kysymykset eivät ehdota vastaajille vastauksia vaan antavat mahdollisuuden ilmaista ajatuksiaan omin sanoin. Avointen kysymysten tulokset ovat kuitenkin usein hankalampia käsitellä. (Hirsjärvi ym., 2013, s. 201.)

Suunnittelimme kyselyn vastausvaihtoehdot lähtökohtaisesti suljetuiksi, koska ajattelimme että mahdollisesti ruuhkavuosia elävien huoltajien on helpompi valita vastaus valmiista vaihtoehdoista ja näin meidän on mahdollista saada useampia vastauksia. Koska kyselyn oli määrä tavoittaa laaja vastaajajoukko, myös analysoinnin kannalta suljetut kysymykset olivat perusteltuja. Jokaisen kysymyksen lopuksi annoimme vastaajille mahdollisuuden vastata kysymykseen vielä omin sanoin, jos vastausvaihtoehdot eivät tuntuneet omaan näkökulmaan sopivilta tai jos vastaaja halusi vielä lisätä jotain. Kyselyämme voidaan kuitenkin pitää enemmänkin sekamuotoisena kuin puhtaasti suljettuna. Saimme näin hyödynnettyä sekä avointen että monivalintakysymysten hyviä puolia. Valmiit kysymykset asetelimme johdonmukaiseen järjestykseen, jotta vastaaminen etenisi luontevasti. Muutamaa kysymystä alustimme kysymykseen johdattelevalla tai tarkentavalla

tekstillä, minkä tarkoituksena oli helpottaa kyselyyn vastaamista. Viimeinen kysymys haluttiin pitää täysin avoimena ja saada näin huoltajien ääntä kunnolla kuuluviin.

Vastausvaihtoehdoissa pyrimme ottamaan huomioon mahdollisimman monta erilaista näkökulmaa. Vastausvaihtoehdot suunnitellamme huomioimme aiheen sensitiivisyyden mahdollistaaksemme sen, että erilaiset näkökulmat ja mielipiteet saadaan esitettyä. Kyselyn tarkoituksena ei ollut diagnosoida lasta eikä arvostella kenenkään vanhemmuutta. Kyselyssä ei ollut oikeita tai vääriä vaihtoehtoja, vaan kaikki vastausvaihtoehdot tarjosivat meille hyödyllistä tietoa vastaajien kokemuksista. Kyselytutkimukseen liittyy aina mahdollisuus väärinymmärryksiin. Esimerkiksi vastausvaihtoehdot voivat olla hankalasti tulkittavissa vastaajien näkökulmasta. Kyselyn aihepiiri voi olla vastaajille vieras ja vaikeuttaa sitä kautta vastaamista. (Hirsjärvi ym., 2013, s. 195.) Kyselyä suunnitellessa mietimmekin tarkasti, kuinka kysymykset tulisi muotoilla, jotteivat vastaajat ymmärtäisi niitä väärin. Kyselyssämme pyrimme myönteisyyden kautta kunnioittamaan niin huoltajia, lapsia kuin varhaiskasvatustakin. Tietoisten sanavalintojen kautta pyrimme välttämään sanoja, joissa on negatiivinen tunnesävy. Esimerkiksi sanat ongelma tai häiriökäyttäytyminen voidaan nähdä kuvaavan lapsen negatiivisia ominaisuuksia pysyvänä tai käytöstä tahallisenä. Sana haaste taas voidaan nähdä asiana, joka on mahdollista voittaa.

Toteutimme testikyselyn läheisillämme, jotka toimivat koevastaajina. Teimme heidän palautteensa pohjalta viimeiset muokkaukset ennen varsinaisen kyselyn lähettämistä. Yhteistyökumppanimme jakoi kyselyn huoltajille sähköpostin kautta 9.12.2022. Lisäksi toivoimme, että varhaiskasvatuksessa kerrottaisiin huoltajille kyselystä. Ennen kyselyn avaamista huoltaja sai saatekirjeen (Liite 1), jossa kuvattiin opinnäytetyön tavoite, kyselyn tarkoitus sekä kyselystä saadun aineiston käyttö. Saatekirjeen lopussa oli tulostettava QR-koodi, joten saatekirjeen pystyi laittamaan myös esimerkiksi varhaiskasvatusyksikön ilmoitustaululle. Vastauksia olimme saaneet 18.12.2022 mennessä 34 kappaletta. Tämän jälkeen pyysimme varhaiskasvatusta laittamaan muistutuksena kyselyn vielä uudelleen jakoon. Kysely oli avoinna joulukuun loppuun asti, minkä jälkeen kyselyn linkki suljettiin ja aloitimme vastausten analysoinnin.

Kysely lähti kahdeksaan eri yksikköön ja sitä kautta 289 henkilölle, joista kyselyn avasi 142 henkilöä. Heistä 59 vastaajaa aloitti kyselyn ja 54 vastasi loppuun asti. Vastausprosenttimme oli siis 18,7 prosenttia. Yksi kyselytutkimuksen ongelmista on kato eli vastaamattomuus, joka voi johtua siitä, ettei vastaaja aloita kyselyä ollenkaan tai jättää vastaamisensa kesken (Hirsjärvi ym., 2013, s. 195). Tämä näkyi myös kyselymme kohdalla.

6.3 Tulosten analysointi

Analysointi alkoi sillä, että luimme aineistoa huolellisesti läpi useita kertoja. Keskustelimme huomiostamme yhdessä sekä merkitsimme ylös muistiinpanoja ja keskeisiä piirteitä. Analysointiin kuuluu myös oleellisesti laadultaan vajavaisten vastausten hylkääminen, jos esimerkiksi kysely on täytetty vain osittain (Kehittämiskeskus, i.a.). Emme kuitenkaan saaneet täysin puutteellisia vastauksia, joita ei olisi voinut hyödyntää analysoinnissa. Aineiston analyysimenetelmä kuvaa tavan jäsentää tutkimuksesta saatua tietoa joko selittämällä tai ymmärtämällä. Laadullisella analyysimenetelmällä pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, jonka perusteella voi tehdä päätelmiä. Määrällinen analyysi yleensä vertailee ryhmiä ja riippuvuuksia. (Kehittämiskeskus, i.a.) Koska aineistoa oli kerätty laadullisesti ja määrällisestikin, myös aineiston analyysi toteutettiin niin laadullisilla kuin määrällisillä menetelmillä.

Tulosten määrällistä analysointia varten jaioimme vastaajia erilaisiin ryhmiin ja teimme ristiintaulukointia. Ryhmät muodostimme sen pohjalta, kuinka monta haastetta huoltajat olivat lapsilleen nimenneet 2. kysymyksessä. Ryhmiä olivat kaikki vastaajat (54 kpl), ei haastetta (21 kpl), vähintään 1 haaste (33 kpl), 1–3 haastetta (24 kpl), 4 haastetta tai enemmän (9 kpl) sekä 5 haastetta tai enemmän (5 kpl). Lisäksi neurokirjon lapsi -ryhmä (3 kpl) muodostettiin kysymyksen 4 pohjalta lisäämällä yhteen niiden huoltajien vastaukset, jotka ilmoittivat lapsellaan jo olevan neurokirjon diagnoosi sekä avoimeen kohtaan lisätty ”neurokirjon diagnoosi tulossa” -vastaus. Tulokset esitimme prosenttijakaumina sekä havainnollitimme pylväsdiagrammien avulla.

Vertailimme aluksi kaikkia ryhmiä ja vastauksia keskenään ja valitsimme sitten niistä ryhmät, joita käytimme lopullisessa analyysissämme. Muutoksia vastauksissa voitiin havaita, kun huoltaja oli nimennyt lapselleen vähintään 4 haastetta. Toiseksi tarkasteltavaksi ryhmäksi valitsimme ne lapset, joille ei ollut nimetty haasteita. Emme tässä tietenkään oleta, että jokaisella lapsella, jolle nimettiin 4 haastetta tai enemmän, olisi neurokirjon erityispiirteitä. Haasteita tarkastelemalla pyrimme vain selvittämään, lisäsikö useiden nimettyjen haasteiden määrä huoltajien tarvetta tukeen.

Osassa kysymyksissä tarkastelimme vastauksia vain yleisellä tasolla. Näissä tapauksissa emme pitänee merkittävänä lähestyä kysymystä lapsille nimettyjen haasteiden kannalta (kun kysymys käsitteli esimerkiksi huoltajien saamaa tunnekasvatusta heidän lapsuudessansa) tai eri ryhmien vastauksissa ei ollut nähtävissä merkittäviä eroja. Neurokirjon lasten ryhmää emme vastauksia analysoidessamme nostaneet esille monessakaan kohtaa. Tämä johtuu siitä, että ryhmä oli niin pieni ja vastauksissa huomattiin muutoksia jo nimetyissä neljässä haasteessa. Neurokirjon lasten ryhmän vastauksia käsitelimme erillisinä vain silloin, jos niissä oli merkittäviä poikkeavuuksia muihin ryhmiin nähden.

Aluksi teimme vertailua myös jakamalla vastaajia ryhmiin esimerkiksi iän perusteella sekä tekemällä ryhmiä 3. kysymyksen (miltä sinusta tuntuisi, jos lapsesi saisi neuropsykiatrisen diagnoosin) vastaajien perusteella. Opinnäytetyömme kannalta toimivimmaksi ryhmittelyksi huomasimme kuitenkin yllä kuvatun huoltajien lapsilleen nimeämien haasteiden mukaan tehdyn ryhmittelyn.

Sekamuotoiset kysymykset on työssämme kuvattu määrällisesti prosentteina sekä kirjoitettu asiasisältöisesti. Tuloksia on myös havainnollistettu kuvioilla. Viimeisenä olleen avoimen kysymyksen vastaukset teemoiteltiin. Teemoittelu on laadullinen menetelmä, jossa aineistosta etsitään toistuvia tai erottuvia piirteitä. Nämä löydetty havainnot voidaan jakaa teemoihin (Kehittämiskeskus, i.a.). Etsimme vastauksista samankaltaisuuksia ja merkitsimme ne värikoodein sekä ryhmittelimme samansisältöisiin ryhmiin. Teemoiltaan ryhmiä oli kolme erilaista, vastausten perusteella sisältö pystyttiin jakaa kritiikkiin, positiivisiin ja kehittämissideoihin. Tuloksia kuvattiin raporttiin sekä esimerkkilainauksina että

asiakokonaisuuksina. Laadullisen analyysin tukena voidaan käyttää määrällisiä menetelmiä esimerkiksi tarkastelemalla eri teemoihin liittyvien huomioiden lukumääriä (Kehittämiskeskus, i.a.). Vastajat vastasivat avoimeen kysymykseen laadukkaasti ja saimme vastauksista opinnäytetyömme tutkimuskysymysten kannalta oleellista tietoa.

7 TULOKSET

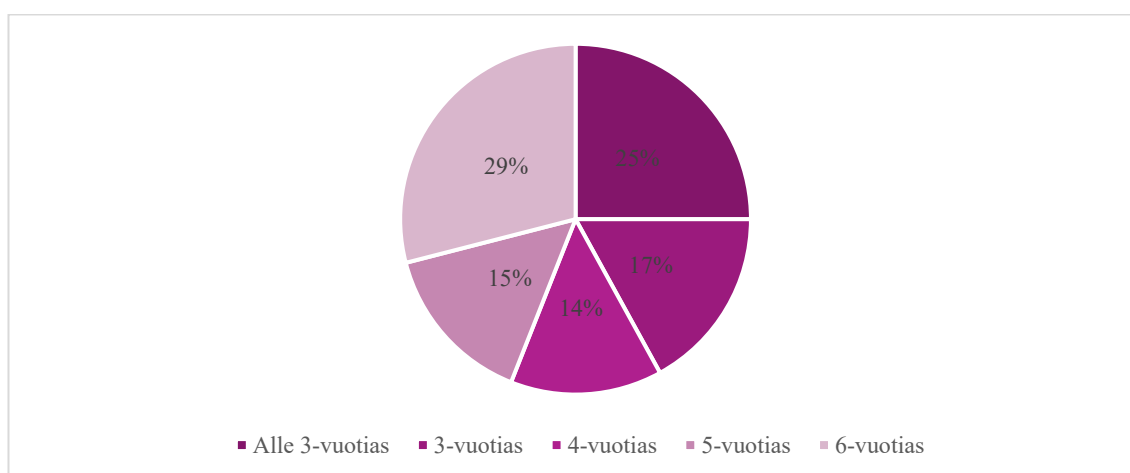
Tutkimustulokset esittelemme kysymyskohtaisesti ja lisäksi tieto on kuvattu visuaalisesti kuvioissa. Avointen kysymysten aineisto-otteita on tiivistetty. Tuloksissa on myös sitaatteja kyselyn avoimiin kohtiin kirjoitetuista vastauksista. Huoltajat vastasivat anonyymisti ja vastauksissa heidät erotellaankin toisistaan vain tunnistekoodilla ”H1”, ”H2” ja niin edelleen. Jotta vastaajien anonymiteetti ei vaarantuisi, on sitaateista stilisoitu mahdollisia kirjoitusvirheitä ja puhekielisyyskäsiä, mutta muuten lainaukset ovat suoria.

Tutkimustuloksissa käytämme vastaajista termiä huoltaja. Olemme tällä halunneet ottaa huomioon erilaiset perhetilanteet. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoi-keudesta määrittelee huoltajan tarkoittavan henkilöä, joka huolehtii lapsen hoi-
dosta, kasvatuksesta ja muusta huolenpidosta. Huoltaja voi olla lapsen vanhempi tai muu henkilö, jonka vastuulla lapsen huolto on. (L 361/1983.) Koska kysely on lähetetty ja osoitettu lasten huoltajille, oletamme että vastaajana toimii lapsen huoltaja. Huoltajuutta voidaan pitää yhtenä vanhemmuuden rooleista ja sitä käytetään yleensä virallisissa säädöksissä ja päätöksenteossa, kun taas vanhempi-
termiä käytetään enemmän käytännön työssä. Vanhemmuus itsessään sisältää biologisen, sosiaalisen, psykologisen ulottuvuuden. (Määttä & Rantala, 2022, s. 107, s. 110–111.) Yleensä lapsen vanhempi on myös lapsen huoltaja, mutta aina näin ei ole. Toisaalta lapsi voi kokea huoltajansa vanhempanaan, vaikkei tämä sitä biologisesti olisikaan.

7.1 Ikä, haasteet ja vahvuudet

Lapsen kehitys ensimmäisinä ikävuosina on suurta ja jo vuodessa tapahtuu paljon muutoksia. Alle kouluikäisten neurokirjon lasten oireilu on luonteeltaan epätarkkaa ja varsinkin pienellä lapsella monenlainen käyttäytyminen voi myös joutua puhtaasti lapsen kehittymättömyydestä ja kuulua lapsen ikään (Puustjärvi, 2020, s. 11). Oireilun yleisluontoisuuden takia ei pienille lapsille välttämättä lähdetä vielä diagnosoimaan neurokirjon erityispiirteitä. Kuitenkin huolen herätessä tilanteen arvioiminen kannattaa aloittaa nopeasti. (Puustjärvi, 2020, s. 11.) Alle kolmevuotiaat laskimme kyselyssämme yhdeksi ryhmäksi, koska varsinkin heidän kohdallaan toiminta voi olla vielä hyvinkin jäsentymätöntä.

Kyselymme vastanneilla huoltajilla oli lapsia jokaisesta ikäluokasta (Kuvio 1). 29 %:lla vastaajista oli kuusivuotias lapsi, 25 %:lla vastaajista alle kolmevuotias lapsi. Kahden lapsen ikää ei kerrottu. Tarkemmin tarkasteltuna huomattiin, että lapsista, joille huoltajat nimesivät neljä haastetta tai enemmän (Kuvio 2), olivat kaikki yli kolmevuotiaita. Tämä tukee ajatusta, että alle kolmevuotiailla mahdolliset käytöksen haasteet nähtiin luultavasti ikään kuuluvina, eikä mahdollisina huolenaiheina.

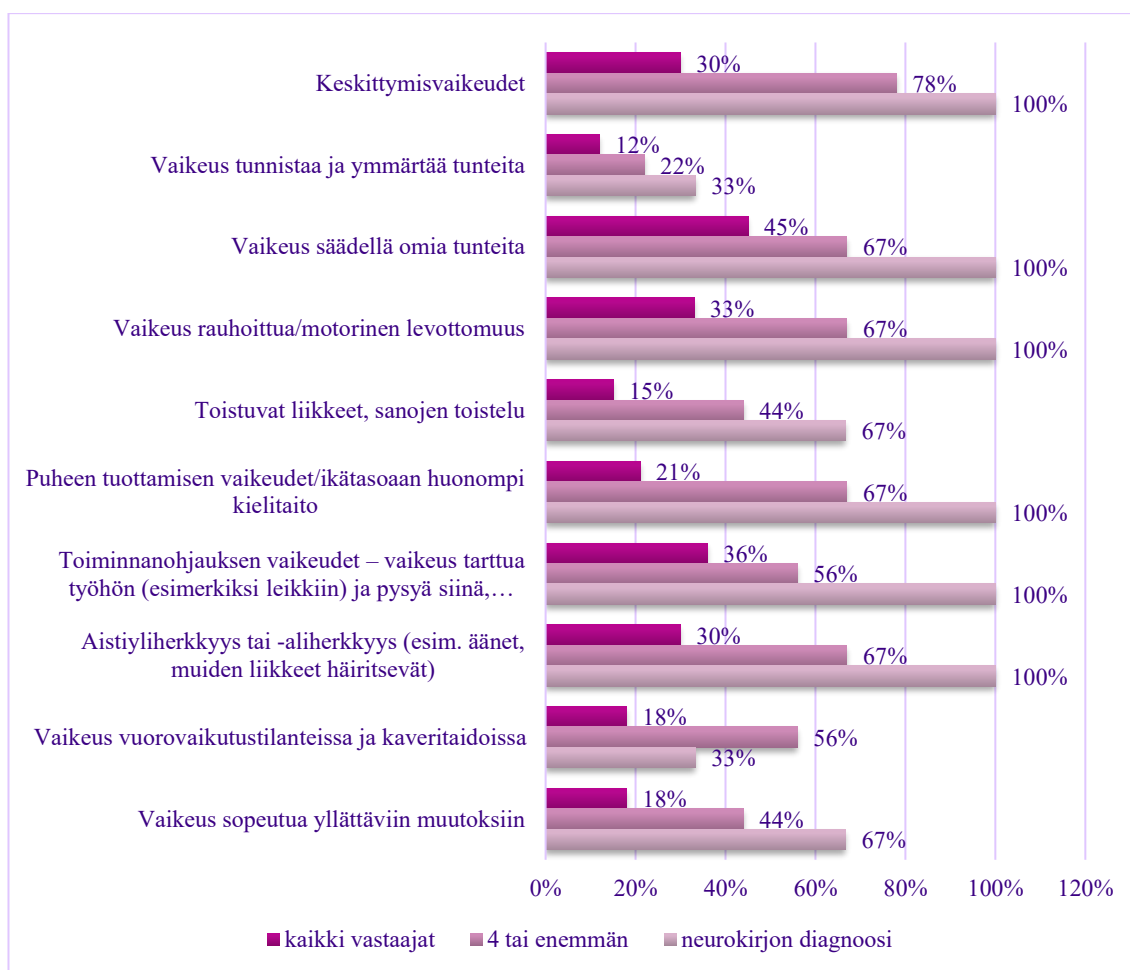
Kuvio 1. Lasten ikäjakauma (n=52)

Neurokirjon erityispiirteet voivat vaikuttaa esimerkiksi lapsen vuorovaikutustaitoihin, tunteiden säätelyyn, motivaation ja vireystilan säätelyyn, viestintään sekä käyttäytymiseen. Haasteita voi olla motoriikassa, aistisäätelyssä, oppimisessa

sekä kielenkehityksessä. Haasteita on usein myös toiminnanohjauksessa ja lapsen voikin olla vaikea esimerkiksi aloittaa, keskittyä tai lopettaa tekemistään. Vähintään neljän edellä mainitun oireen pitkäkestoinen ilmeneminen ennen lapsen neljättä ikävuotta voi viitata neuropsykiatrisiin erityispiirteisiin. (Jäntti & Savinainen, 2018, s. 265–266.)

Kyselyn aluksi selvitettiin, ovatko huoltajat huomanneet lapsellaan haasteita, ja jos ovat, niin millaisia. Kysymyksessä pystyi valitsemaan useamman vaihtoehdon. Kysymykseen vastasi 33 henkilöä, ja vastauksia annettiin yhteensä 87. 21 huoltajaa jätti kysymykseen vastaamatta. Vastausvaihtoehdoista puuttui kohta, josta olisi voinut erikseen valita, ettei huoltaja koe lapsella olevan haasteita. Oletamme kuitenkin tässä, että huoltajat, jotka jättivät tähän kysymykseen vastaamatta, eivät ole lapsellaan haasteita huomanneet.

Kuviossa 2 on kuvattu, millaisia haasteita huoltajat ovat lapsissaan huomanneet. Suurimmalla osalla lapsista haasteet eivät ole kasautuneet, vaan niitä nimettiin 1–3. Huoltajat nimesivät kolmelle lapselle 5–6 haastetta, yhdelle lapselle 8 ja yhdelle lapselle 10 haastetta. Neljälle lapselle nimettiin 4 haastetta.

Kuvio 2. Vanhempien nimeämät haasteet (n=33)

Tunteiden hallinta on lapselle huomattavasti vaikeampaa kuin aikuiselle ja tunnetaitoja lapsi opettelee ja harjoitteleekin jatkuvasti (Cacciatore ym., 2019, s. 66). Tunteiden havaitseminen on perustaito, joka kehittyy jo vauvaiässä (Köngäs, 2019, s. 58). Opinnäytetyömme aiheen kannalta olennainen havainto oli, että vaikeus säädellä omia tunteita nousi vastauksissa suurimmaksi haasteeksi ja sen valitsi 45 %, eli lähes puolet kaikista vastanneista huoltajista. Tunnekasvatukselle on siis selvä tarve. Toisaalta vain 12 % vastasi, että lapsen on vaikea tunnistaa ja ymmärtää tunteita. Haasteena ei siis ole se, etteivätkö lapset pystyisi ymmärtämään ja tunnistamaan tunteita, vaan se etteivät he osaa välttämättä säädellä niitä. Kuten aiemminkin todettiin, tunteidensäätely on taito, joka kehittyy koko lapsuus- ja nuoruusiän aktiivisesti. Tästä huolimatta tunnetaitoja voi kehittää läpi elämän.

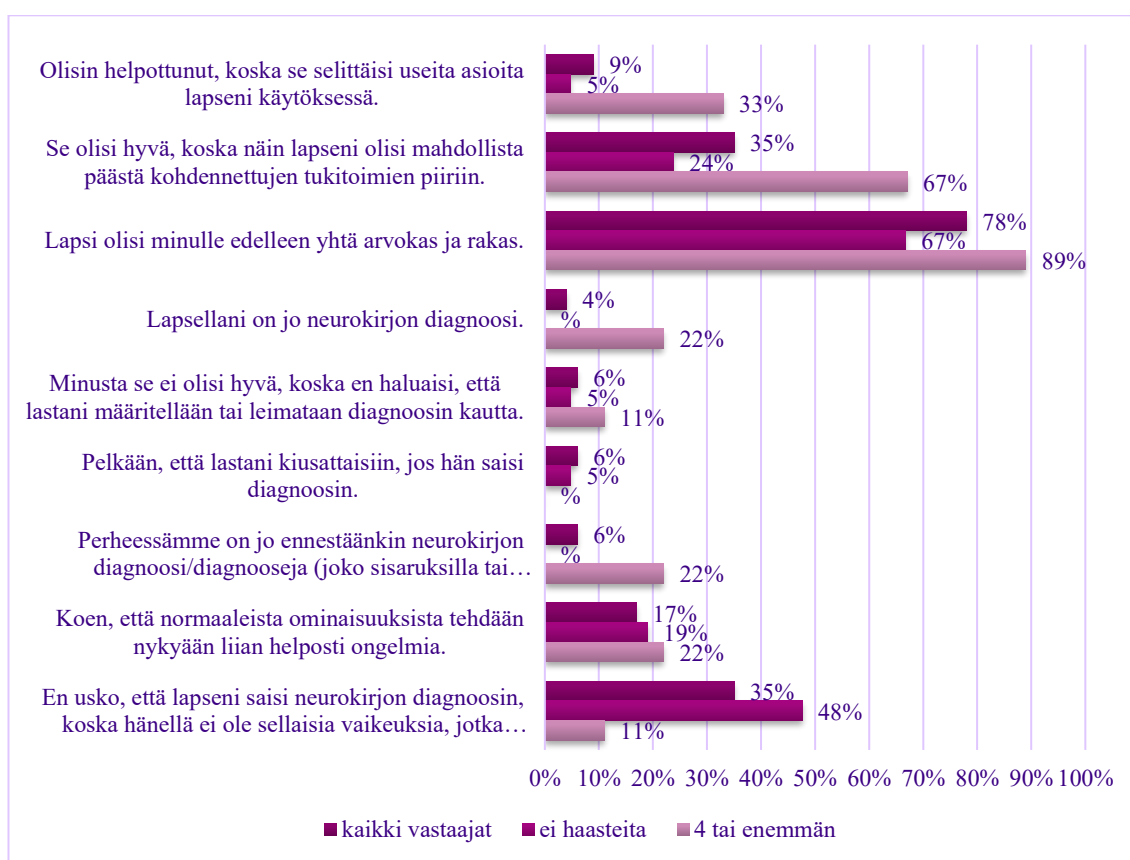
Kun haasteita tarkasteltiin tarkemmin yksilötasolla, pystyttiin havaitsemaan, että lapset, joilla oli neuropsykiatrisen diagnoosi, kuuluivat myös lapsiin, joille oli nimetty eniten haasteita. Jokaisella neurokirjon lapsella oli haasteena omien tunteiden säätely, keskittymisvaikeudet, motorinen levottomuus tai vaikeus rauhoittua, puheentuottamisen ja toiminnanohjauksen haasteet sekä aistiyli- tai aliherkkyys. Samat haasteet olivat yleisimpiä haasteita myös kaikkia lapsia tarkastellessa. Tuki näissä hyödyttää siis muitakin kuin neurokirjon lapsia.

Pelkästään haasteita laskemalla ei tietenkään voida luotettavasti selvittää, kuinka monella lapsella oikeasti on neuropsykologisia vaikeuksia. Diagnoosia ei voida tehdä muutaman anonyymisti kerrotun oireen perusteella. Emme myöskään kartoittaneet sitä, kuinka vakavina haasteina huoltajat oireilun kokivat, miten pitkään haasteet olivat jatkuneet tai kuinka paljon haasteet mahdollisesti lapsen arkea hankaloittivat. Tarkastelemmekin tässä haasteita enemmänkin yleisesti, kuin mahdollisina neuropsykiatrisina diagnooseina. Tämä kuvastaa varmasti myös varhaiskasvatuksen todellisuutta siinä mielessä, että useilla lapsilla on erilaisia haasteita ja tuentarpeita, eikä tämä aina välttämättä liity neuropsykiatriin erityispiirteisiin. Haasteita tarkastelemalla voidaan kuitenkin nähdä, millaisiin asioihin varhaiskasvatuksessa kaivattaisiin mahdollisesti enemmän tukea. Kuten jo aiemminkin mainittu, erilaisista tukitoimista ei ole haittaa lapsille, vaan ne hyödyttävät aivan jokaista.

Neurokirjon piirteitä ei useinkaan näe lapsesta päälle päin. Ulkopuolisten saattaa olla vaikea ymmärtää tai suhtautua oikein oireiluun, jolle ei näyttäisi olevan näkyvää syytä, ja lapsen käyttäytymisen haasteiden saatetaan helposti ajatella johtuvan esimerkiksi huonosta kasvatuksesta. (Oksanen & Sollasvaara, 2019, s. 36.) Lapsi ei kuitenkaan ole valinnut itselleen diagnoosia ja onkin suuri merkitys, kuinka vanhempi itse näkee ja kohtaa lapsensa neurokirjon diagnoosin takaa. Lapsen haastavalle toiminnalle on aina syy, eikä lapsi tahallaan ole hankala. (Ahonen, 2022, s. 71.)

Kuvioon 3 on listattu, kuinka huoltaja suhtautuisi lapsen mahdolliseen neurokirjon diagnoosiin. Selvästi suurin osa, eli 78 % vastasi, että lapsi olisi edelleen yhtä arvokas ja rakas. Kuitenkaan 22 % huoltajista ei vastannut tätä vaihtoehtoa.

Tämä voi johtua siitä, jos huoltaja ei pidä neurokirjon diagnoosia todennäköisenä, ei hän myöskään koe oleellisena valita tätä vaihtoehtoa. Tämän vaihtoehdon valitsivatkin useammin huoltajat, jotka olivat nimenneet lapsilleen haasteita 2. kysymyksen kohdalla, kuin huoltajat, jotka eivät olleet siihen vastanneet. Vain puolet huoltajista, jotka vastasivat, etteivät pidä neurokirjon diagnoosia todennäköisenä, vastasivat myös tämän kohdan. 35 % huoltajista vastasi diagnoosin olevan hyvä asia, koska se mahdollistaisi lapsen pääsyn kohdennettujen tukitoimien piiriin. Kun tarkastellaan vastauksia, joissa lapselle nimettiin vähintään 4 haastetta, piti jo 67 % huoltajista diagnoosia hyvänä kohdennettujen tukitoimien takia.

Kuvio 3. Miltä huoltaja ajattelisi lapsen neurokirjon diagnoosista (n=54)

Kaikista vastaajista 35 % piti lapsen neurokirjon diagnoosia epätodennäköisenä, koska he eivät ajatelleet lapsellaan olevan sellaisia vaikeuksia, jotka aiheuttaisivat huolta. Mitä vähemmän lapselle nimettiin haasteita, sitä harvemmin huoltaja piti neurokirjon diagnoosiakaan todennäköisenä. 48 % huoltajista, jotka eivät nimenneet lapselleen haasteita, pitivät neurokirjon diagnoosia epätodennäköisenä. Sen sijaan sellaisista huoltajista, jotka olivat nimenneet lapselleen neljä haastetta

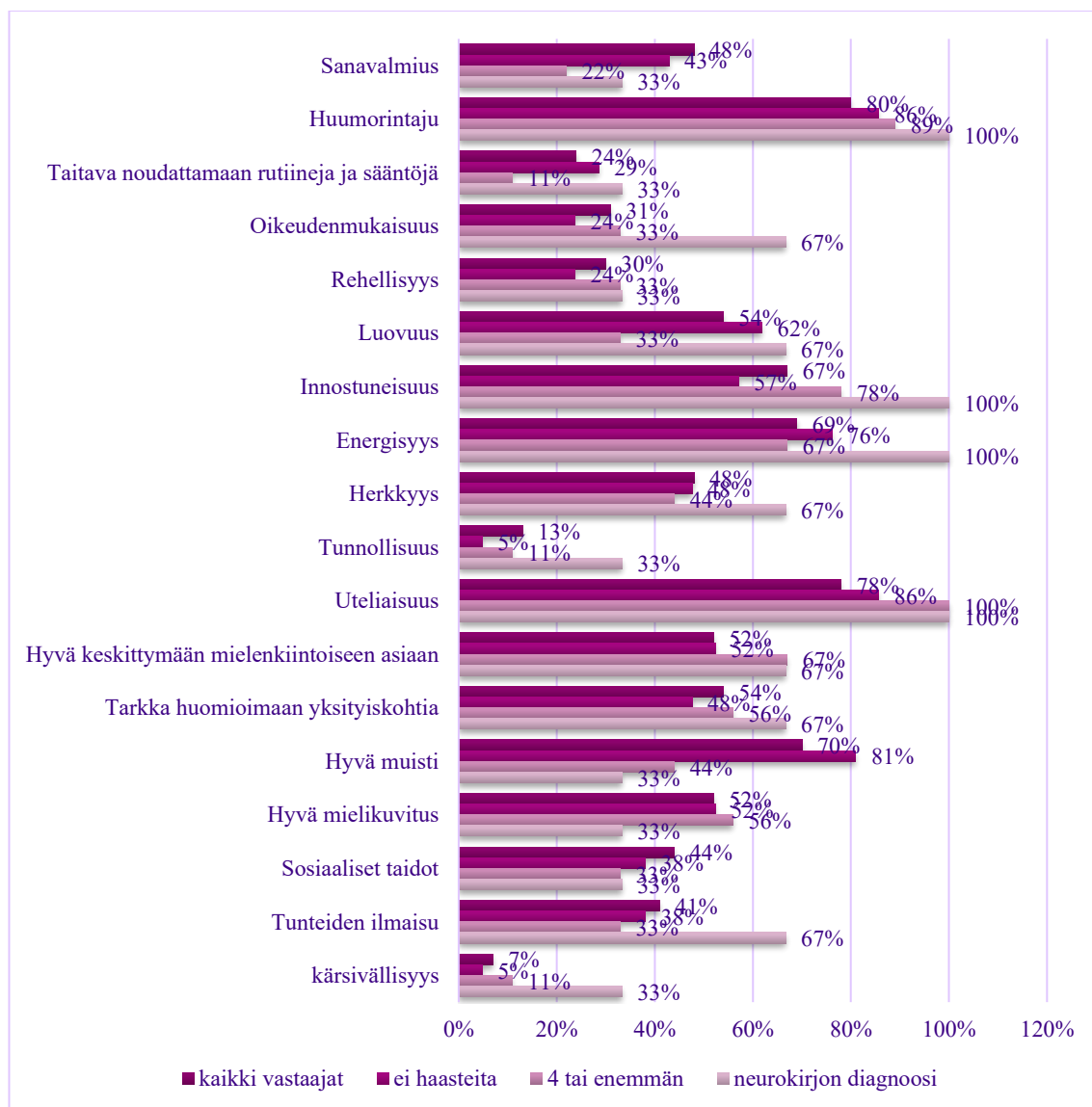
tai enemmän, piti neurokirjon diagnoosia epätodennäköisenä enää 11 %. Merkittävää on myös se, että yli viisi haastetta nimenneet huoltajat eivät tätä kohtaa valinneet enää ollenkaan. Vaikka haasteista ei neurokirjon diagnoosia voikaan päätellä, näyttäisi kuitenkin siltä, että haasteiden määrät mietityttävät huoltajia.

Ainoastaan kaksi huoltajaa vastasi, että lapsella on jo neurokirjon diagnoosi. Yksi huoltaja vastasi lapsen tutkimusten olevan kesken ja diagnoosin olevan tulossa. Tämä on lähes 6 % ja vastanee todellisuutta neurokirjon diagnoosin saaneiden lasten määrästä varhaiskasvatuksessa. Tärkeää kuitenkin olisi, että lapsen olisi mahdollista saada tukea vaikeuksiinsa olipa hänellä diagnoosia tai ei. Kyselyyn vastanneista huoltajista kolme pelkäsi mahdollisen diagnoosin leimaavan lasta tai toimivan syynä kiusaamiselle. Toivottavasti vastaajien vähäinen määrä kertoo siitä, että asenteet ovat muuttumassa, eikä neurokirjon diagnoosia enää pidetä lasta yksinomaan määrittelevänä tai taakkana lapselle, vaan jopa mahdollisuutena ja rikkautena.

Keskustelussamme varhaiskasvattajien kanssa nousi esille ajatus, miten varsinkin neuropsykiatrisesti oireilevien lasten huoltajat saattavat nähdä lapsessa vain kielteisiä ominaisuuksia. Saman havainnon on tehnyt myös Puustjärvi (2020, s. 16), joka lisää, että kun huomiota kiinnitetään vain negatiiviseen käyttäytymiseen, saatetaan sillä itse asiassa vain ylläpitää oireilua. Lapsen haasteellisena koettu käytös voi kuormittaa, joten kannustimme kyselyssä huoltajia huomioimaan mahdollisia haasteita positiivisuuden kautta. Hyvän huomioiminen lisää hyvää, kuten jo aiemminkin todettiin. Halusimme rohkaista huoltajia näkemään lapsensa haasteet vahvuuksia. Tällöin esimerkiksi levottomuus voitaisiin nähdä innostuneisuutena ja kärsimättömyys uteliaisuutena.

Kyselyymme vastanneet huoltajat tunnistivat lapsissaan paljon vahvuuksia (Kuvio 4). Jokainen huoltaja nimesi lapselleen vähintään yhden vahvuuden, mutta useat nimesivät vahvuuksia runsaasti. Yhteensä vahvuuksia nimettiin 465, mikä tarkoittaa keskimäärin 8,5 vahvuutta jokaista lasta kohti. Jopa 80 % kaikista huoltajista mainitsi lapsensa vahvuudeksi huumorintajun. Myös uteliaisuus, hyvä muisti, energisyys ja innostuneisuus toistuivat monessa vastauksissa. Yli puolet mainitsivat lisäksi lapsensa vahvuuksiksi luovuuden, tarkkuuden yksityiskohtien

huomaamisessa, hyvän keskittymiskyvyn mielenkiintoiseen asiaan sekä hyvän mielikuvituksen. Kärsivällisyyttä ja tunnollisuutta ei pitänyt lapsensa vahvuutena kovinkaan moni huoltaja.

Kuvio 4. Lasten vahvuudet vanhempien silmin (n=54)

Yllä esitettiin ajatus siitä, että neurokirjon lapsen huoltaja katsoo lastaan helposti haasteiden kautta ja vahvuudet saattavat jäädä huomaamatta. Kyselymme ei kuitenkaan juurikaan tukenut tätä. Kun tarkasteltiin, onko sellaisen huoltajan helpompi löytää vahvuuksia lapselle, joka ei ole nimennyt haasteita kuin sellaisen, joka on nimennyt useita haasteita, ei tuloksissa ilmennyt huomattavaa eroa. Huoltajat, jotka eivät nimenneet lapselleen yhtään haastetta, nimesivät lapselleen keskimäärin 8,5 vahvuutta. Vaihteluväli oli 1 ja 15 nimetyn vahvuuden

laajuudella, mutta ainoastaan yhdessä vastauksessa nimettiin alle viisi vahvuutta. Huoltajat, jotka nimesivät lapselleen 1–3 haastetta, nimesivät lapselleen keskimäärin 8,8 vahvuutta. Vaihteluväli oli 1 ja 18, kolme huoltajaa nimesi lapselleen alle viisi vahvuutta. Huoltajat, jotka nimesivät lapselleen yli 4 haastetta, nimesivät lapselleen keskimäärin 8,2 vahvuutta vaihteluvälillä 4 ja 17. Heistä kaksi huoltajaa nimesi alle viisi vahvuutta.

Otoksemme on pieni, mutta sen valossa näyttäisi siltä, että neurokirjon diagnoosi auttaisi huoltajaa näkemään lapsessaan haasteiden lisäksi myös vahvuuksia. Yksi neurokirjon lapsen huoltaja nimesi lapselleen 17 vahvuutta, toinen 10. Huoltajat, jotka nimesivät lapselleen yli neljä haastetta, mutta joiden lapsella ei ollut neurokirjon diagnoosia, nimesivät vahvuuksia hieman vähemmän, keskimäärin 7, kun taas neurokirjon lasten huoltajat keskimäärin 10,6. Jatkotutkimuksen kohteena voisikin olla, helpottaisiko lapsen saama neurokirjon diagnoosi lapsen huoltajaa lapsen myönteisessä kohtaamisessa. Olisiko lapseen helpompi suhtautua myötätuntoisesti ja ymmärryksellä, kun mahdollisille haasteille saataisiin nimi ja sitä kautta selitys.

Sellaiset huoltajat, jotka nimesivät lapselleen neljä haastetta tai enemmän, jokainen nimesi vahvuudeksi uteliaisuuden, 89 % huumorintajun ja 78 % innostuneisuuden. Sanavalmiuden nimesi vahvuudeksi vain 22 % huoltajista, jotka nimesivät lapselleen yli neljä haastetta, kun taas haasteettomilla sen nimesi 43 %. Tämä voinee johtua siitä, että kielelliset vaikeudet oli nimetty monen sellaisen lapsen haasteeksi, joilla oli useampia haasteita. Sanavalmius taas voidaan nähdä kielellisenä vahvuutena. Toisaalta lapsille, joilla on kielellisiä haasteita, voidaan opettaa ja mahdollistaa muita itseilmaisun muotoja. Voisiko sanavalmiutta ilmaista myös esimerkiksi kuvin tai tukiviittomin?

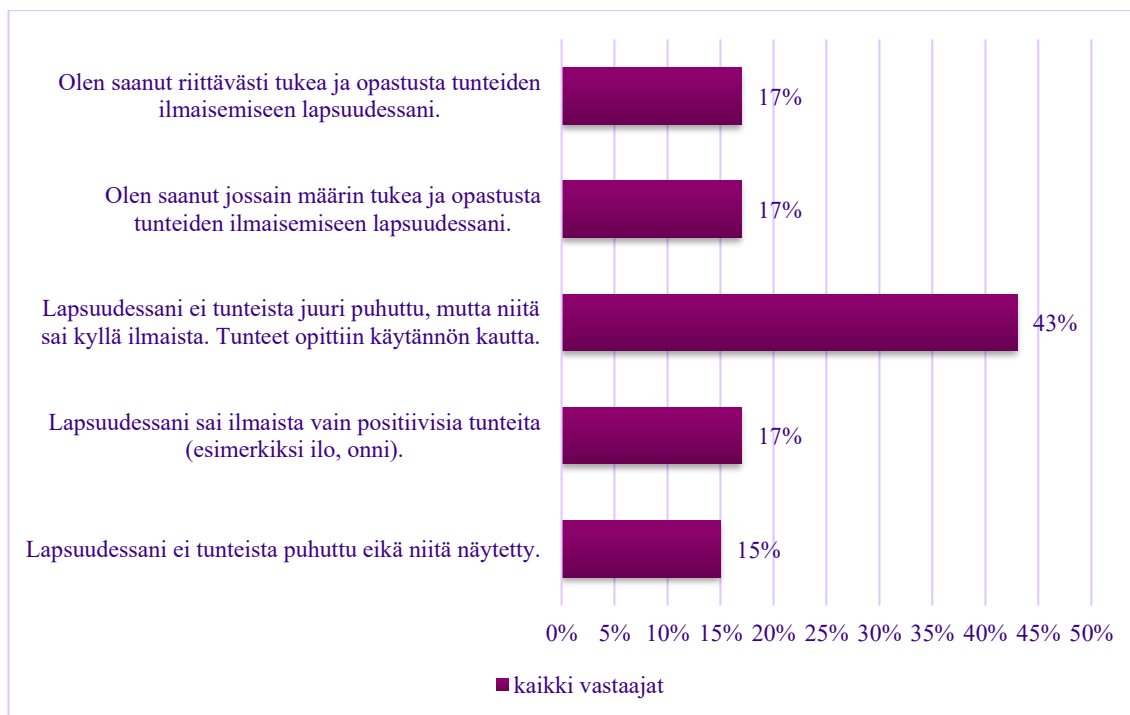
7.2 Tunnetaitojen huomioiminen kotona

Se kuinka vanhempi on oppinut käsittelemään omia tunteitaan, vaikuttaa paljon siihen, kuinka hän osaa vastaanottaa lapsensa tunteita ja auttaa niiden kanssa. Kaikki vanhemmat eivät ole saaneet tunnetaito-opetusta lapsuudessaan ja

saattavat siksi kaivata asiaan tukea. (Kaivola, 2023, s. 134.) Oma lapsuus vaikuttaa esimerkiksi siihen, millaisia kasvatusmalleja aikuinen käyttää. Olennaista onkin tiedostaa omat ajatus- ja käyttäytymistapansa, jotta niistä voisi muuttaa toimivampia. Kasvatusta tulisi rakentaa yksilöllisesti lapsen tarpeiden mukaan erillisenä huoltajan omista lapsuuden kokemuksesta. (Trogen, 2021, s. 20, s. 25, s. 41.) Vanhemmuuden taidot ovat jatkuvasti kehittyviä, ja huonoiksi koettuihin hetkiinkin tulisi suhtautua lempeydellä (Trogen, 2021, s.197, s. 202). Vaikka tunnetaidot olisivat jääneet vähemmälle huomiolle omassa lapsuudessa, on niitä mahdollista kehittää vielä aikuisenakin. Tunnetaitoja olisi hyvä käsitellä esimerkiksi vanhempainilloissa, varhaiskasvatuskeskusteluissa sekä ihan yleisissä kohtaamisissa huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä (Kaivola, 2023, s. 134).

Tunnekasvatusta jollain keinolla enemmän myös vanhemmille. Valittavasti vaikea sukupolvienkuilun takaa oppia taitoja, kun itsellä vaajaat opit. Vaikea oppia aikuisena, vaikka yrittää. Esimerkkitalanteiden läpikäyminen: mikä haastavaa kotona ja miten varhaiskasvatuksen mukaan kannattaisi toimia. (H1)

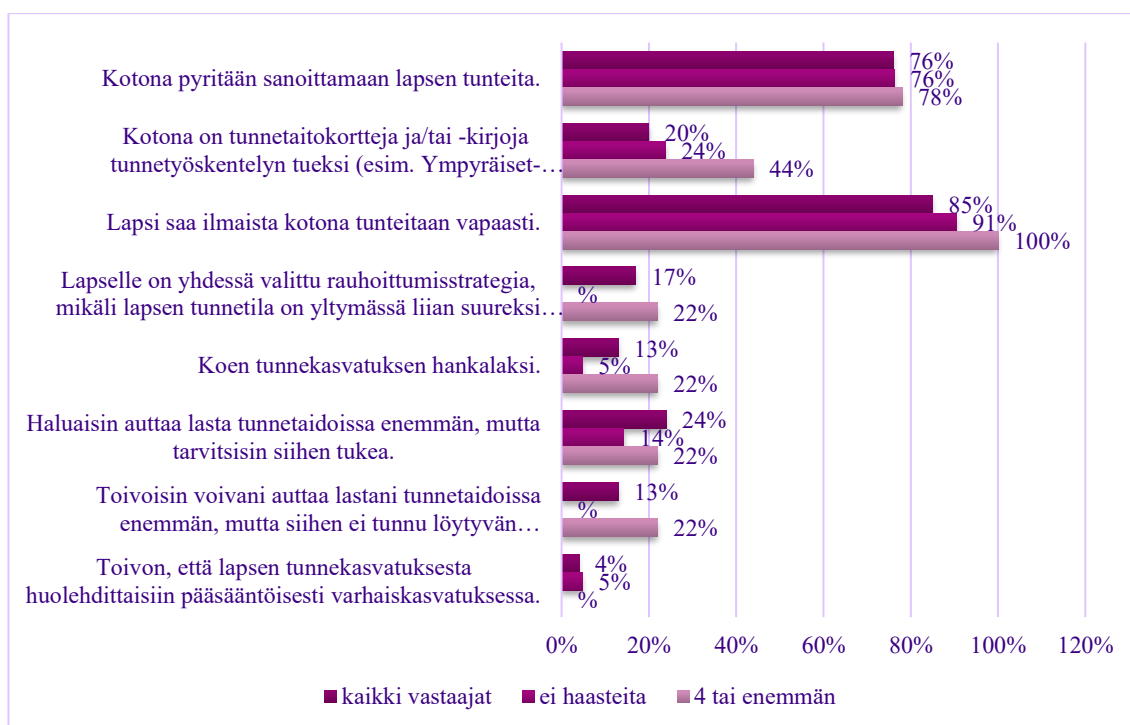
Kuviossa 5 tarkastellaan, millaista tunnekasvatusta huoltajat ovat saaneet omassa lapsuudessaan. Jokainen huoltaja vastasi kysymykseen. 43 % huoltajista vastasi, ettei lapsuudessa tunteista juuri puhuttu, mutta niitä sai kuitenkin ilmaista. 17 % huoltajista oli saanut lapsuudessaan riittävästi tukea tunnetaidoissa, ja toisaalta 15 % ei ollut päässyt ilmaisemaan tunteita ollenkaan. Avoumesssa kohdassa yksi huoltaja kertoi, miten tunteet saivat kyllä näkyä, mutta niitä pyrittiin kuitenkin ylisäätelemään, jotteivat vanhemmat kuormittuisi. Vastaukset näyttävät tukevan sitä, etteivät kaikki huoltajat ole välttämättä saaneet riittävästi tukea tunnetaitoihin omassa lapsuudessaan. Vaikka tunteita on saanutkin ilmaista, on niiden kanssa kuitenkin jätetty pärjäämään omin avuin, eikä niitä ole välttämättä sanoitettu tai selitetty. Vaikka tunteet usein opitaankin käytännön kautta, ilman aikuisen ohjaamista saattaa jotain oleellista jäädä oppimatta tai opitaan joku korvaava haitallisempi käytösmalli.

Kuvio 5. Vanhempien lapsuudessaan saama tunnekasvatus (n=54)

Lapsen tunnekehitykselle on tärkeää, että tunteita saa näyttää, kaikki tunteet sallitaan ja sanoitetaan eikä lasta jätetä tunteiden kanssa yksin (Kerola ym., 2021). Kohdatessaan haasteen, oppii lapsi parhaiten seuratessaan vanhemman käytöstä ja reagointia (Cacciatore ym., 2019, s. 81–82). Parhaimmassa tapauksessa lapsi oppii vanhemmaltaan, esimerkiksi kuinka vaikeat tunteet ja hetket voidaan käsitellä (Trogen, 2021, s. 197).

Kuvioon 6 on koottu, kuinka lapsen tunnekasvatukseen suhtaudutaan kotona. 85 % huoltajista vastasi, että lapsi saa ilmaista kotona tunteitaan vapaasti ja 76 %, että kotona pyritään yhdessä sanoittamaan lapsen tunteita. Lähes neljännes kaikista huoltajista haluaisi auttaa lastaan tunnetaidoissa enemmän, mutta tarvitsisi siihen lisää tukea. Avoimessa kohdassa eräs huoltaja kertoi, että vanhemmille kaivattaisiin konkreettista ohjausta esimerkiksi vasu-keskusteluissa (lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma) siihen, miten toimia eri tilanteissa lapsen eri tunteiden kanssa. Osalla huoltajista on siis tarve saada apua ja neuvoa lisää lapsen tunnekasvatukseen.

Kuvio 6. Kuinka lapsen tunnekasvatukseen suhtaudutaan kotona (n=54)

Kun vertaillaan ryhmiä tarkemmin, eivät vastaukset poikkea merkittävästi toisistaan. Jokainen huoltaja, joka nimesi lapselle neljä haastetta tai enemmän, kertoi että lapsi saa vapaasti ilmaista tunteitaan kotona. 44 % huoltajista, jotka nimesivät lapselleen neljä haastetta tai enemmän, käytti tunnetaitomateriaalia kotona työskentelyn tueksi ja 22 %:lla oli käytössä rauhoittumisstrategia. Huoltajista, jotka eivät olleet nimenneet lapselleen haasteita, vain 22 % käytti apunaan tunnetaitomateriaalia, eikä kenelläkään heistä ollut rauhoittumisstrategiaa käytössä. Tunnetaitokasvatus oli siis jonkin verran tutumpaa perheissä, joissa lapsilla on haasteita. Ovatkohan huoltajat lähteneet itsenäisesti etsimään apua tunnetaitomateriaaleista ja -menetelmistä, vai onko heille esimerkiksi vinkattu asiasta vaikkapa varhaiskasvatuksessa? Yksi huoltaja kertoi, että lapsen rauhoittaminen tapahtuu keskustelemalla ja heillä on rauhoittumiseen erilaisia suunnitelmia, jonka jälkeen lapsen kanssa käydään yhdessä läpi, millaisia tunteita lapsi koki. Vastauksissa kävi myös ilmi, että huoltajat pitävät tunnetaitokasvatusta tärkeänä.

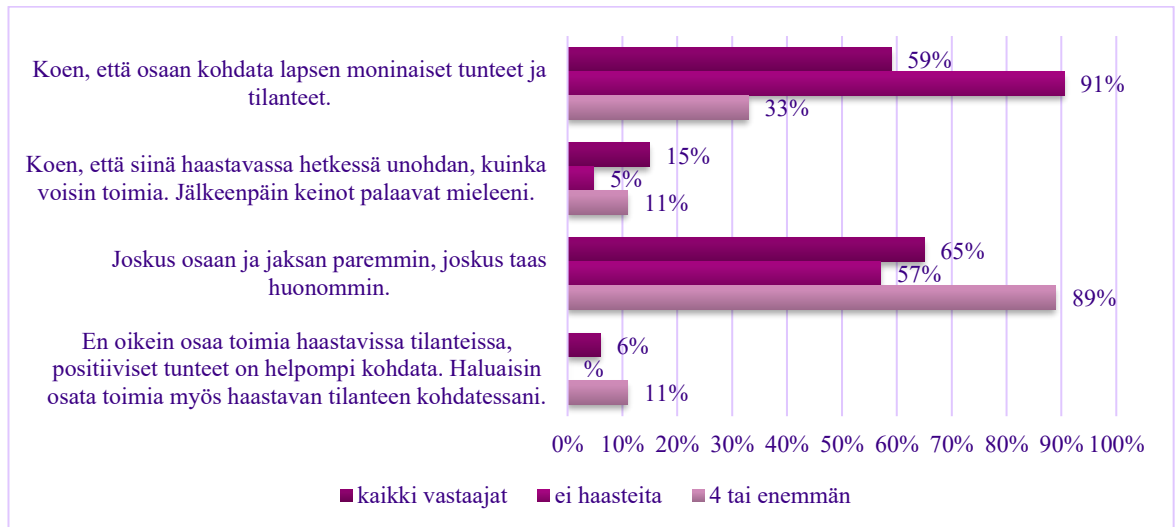
Rauhoittumisstrategia vaihtelee tilanteen mukaan: joskus lapsen annetaan meuhkata tunteensa ulos ja sitten jutellaan ja sovitaan asiaan ratkaisu tulevia vastaavia tilanteita varten. Joskus lapsi suostuu rauhoittumaan syliin tai halattavaksi jo tunteen aiemmassa vaiheessa. Jos lapsen käytös on epäsopivaa, hänen huomionsa pyritään kiinnittämään johonkin muuhun, jotta häiriökäytös unohtuu. (H2)

Huomioimme, että vain 4 % kaikista vastaajista kertoi toivovansa, että lapsen tunnekasvatuksesta huolehdittaisiin lähinnä varhaiskasvatuksessa. Luultavasti vanhemmat toteuttavat kotona kuitenkin edes jonkinlaista tunnekasvatusta: tunnekasvatus voi olla yksinkertaisimmillaan tunteiden tunnistamista, sanoittamista ja empatiaa toisen tunteita kohtaan. Onkin mahdollista, että vanhempi ajattelee tunnekasvatukseen kuuluvan esimerkiksi tunnetaitokortit tai erilaiset menetelmät, joiden hyödyntäminen koetaan osaksi varhaiskasvatusta, ja siksi kokee, että tunnekasvatuksen pitäisi kuulua vain varhaiskasvatukseen.

Hankalia tunteita voi olla vaikea käsitellä, jos omat tunnetaidot ovat jääneet vajaaviksi. Vanhempi voi tällöin kokea haasteelliset tunteet hyvin samalla tavalla kuin lapsi. Tunteet tuntuvat vaikeilta kohdata ja niiden karttaminen tuntuu helpommalta. Opettelun kautta vaikeiden tunteiden kohtaaminen muuttuu kuitenkin helpommaksi, eikä tunteiden välttely tai niiden kanssa kipuilu vie enää aikuisen voimavaroja. (Trogen, 2021, s.197—199, s. 202.) Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on aina tilannekohtaista ja siihen vaikuttavat monet tekijät, jotka voivat heikentää vanhemman kykyjä olla vuorovaikutuksessa. Laadukkaaseen vuorovaikutukseen pyrkiminen vaatii läsnäoloon sitoutumista etenkin tunteidensa säätelyä vasta harjoittelevien lasten kanssa. (Ahonen, 2017, s. 66–68.) On mahdollista, että vanhempi on esimerkiksi työpäivästä niin väsynyt, että vaikka hän tietäisikin kuinka parhaiten sanoa ja toimia, eivät hänen voimavaransa aina riitä siihen, että hän toimisi niin kuin haluaisi (Trogen, 2022, s. 16). Arjen tulisikin olla sellaista, että vanhemman voimavarat ehtivät latautua. Myös vanhemmat tarvitsevat arjessa jotakin omaa, aikuinenkin kaipaa yhteyttä toiseen ihmiseen. Hyvinvoiva vanhempi heijastaa hyvää myös lapseen. (Trogen, 2021, s.197—199, s. 202.)

Kuviossa 7 on kuvattu kokevatko huoltajat, että heillä on riittävästi taitoja ja keinoja toimia tilanteissa, jotka tuntuvat haasteellisilta. Kysymykseen vastasi

jokainen huoltaja ja eri vastausvaihtoehtoja kertyi yhteensä 79. On merkittävää huomata, että suurin osa huoltajista vastasi vaihtoehdon, jossa mainittiin taitojen ja voimavarojen vaihtelevan. Toisinaan huoltajat siis kokivat suurempaa kyvykkyyttä ja jaksamista ja toisinaan taas nämä koettiin heikompina. Tämä on hyvin inhimillistä. Päivät ovat erilaisia, vireystila vaihtelee ja jokainen kohtaamisen hetki on aina uusi.

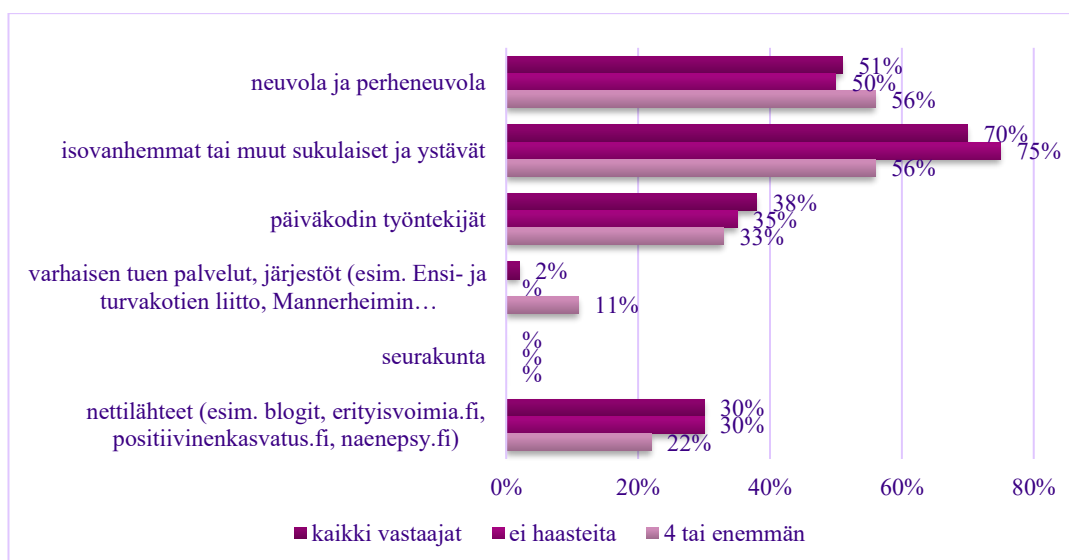
Kuvio 7. Huoltajien taidot ja toiminta arjen moninaisissa tilanteissa (n=54)

59 % huoltajista arvioi, että omat taidot ja keinot kohdata lapsen moninaisia tunteita ovat hyvät. Merkittävää on, että huoltajista, jotka eivät olleet nimenneet lapselleen yhtään haastetta, vastasi tämän kohdan 91 %, kun taas huoltajista, jotka olivat nimenneet lapselleen 4 haastetta tai enemmän, vastasi tämän kohdan enää 33 %. Näyttäisikin siltä, että sellaisten lasten huoltajat kaipaavat enemmän apua ja tukea, joiden lapsilla on haasteita toiminnassaan. Yksi huoltaja kertoi, että perheen molempien vanhempien tunnekasvatus omassa lapsuudessa on ollut puutteellista. Tästä syystä hän kokeekin haasteelliseksi yhdistää vanhempien erilaiset käsitykset yhteisiksi pelisäännöiksi lapsen tunnekasvatuksen toteuttamisessa.

7.3 Tunnetaitojen huomioiminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus on paikka, jossa lapsi viettää usein ison osan päivästä ja josta löytyy tietoa ja ammattitaitoa sekä yleisellä tasolla että jokaisesta lapsesta yksilöllisesti, esimerkiksi varhaiskasvatukseen kuuluvan pedagogisen havainnoinnin ja dokumentoinnin kautta. Keskustelu varhaiskasvatuksen ja vanhempien välillä voi kuitenkin jäädä vienti- ja hakutilanteiden jalkoihin. Kohtaamisiin tulisi luoda tilaa kysymyksille ja kuulumisten vaihtamiselle. Positiivisen vuorovaikutuksen pohjalta on luontevaa ottaa puheeksi niin kotiin kuin varhaiskasvatukseen liittyviä asioita. Vanhempien tulisi olla tietoisia lapsensa kohdistuvista haasteista, positiivisten asioiden tuodessa puolestaan voimavaroja ja jaksamista omaan vanhemmuuteen. Monipuolisen dokumentoinnin keinoin vanhempi voi saada sekä tietoa että mahdollisuuksia olla osallisena lapsensa hoitopäivässä. (Leskisenoja, 2019, s. 53.)

Kuviossa 8 on kartoitettu sitä, mistä vanhemmat hakevat apua ja tukea arjessa ilmeneviin haastaviin tilanteisiin. Kysymykseen vastasi 53 huoltajaa. Erilaisia vastausvaihtoehtoja valittiin yhteensä 104. Kyselyyn vastanneista huoltajista 70 % hakee tukea isovanhemmilta, muilta sukulaisilta sekä ystäviltä. Vaikka läheisten tuki oli tärkeintä jokaisessa ryhmässä, tarkempi tarkastelu osoitti, että mitä enemmän lapselle nimettiin haasteita, sitä harvemmin tukea läheisiltä kuitenkin haettiin. Voisiko tähän olla syynä se, että lapsen haasteiden saatetaan kuitenkin vielä joskus ajatella olevan merkki vanhemmuuden ongelmista tai että esimerkiksi isovanhempien hyväkin tarkoittavat neuvot saattavat esimerkiksi neurokirjon lapsen kohdalla olla vanhentuneita. Kaikista huoltajista puolet kääntyi neuvolan tai perheneuvolan puoleen. Kukaan kyselyyn vastanneista huoltajista ei maininnut seurakuntaa tahona, josta hakea tukea kasvatukseen Avoimessa kohdassa huoltajat mainitsivat vertaistuen merkityksen, yksityiset palveluntarjoajat sekä sosiaalipalveluiden kautta saadun tuen.

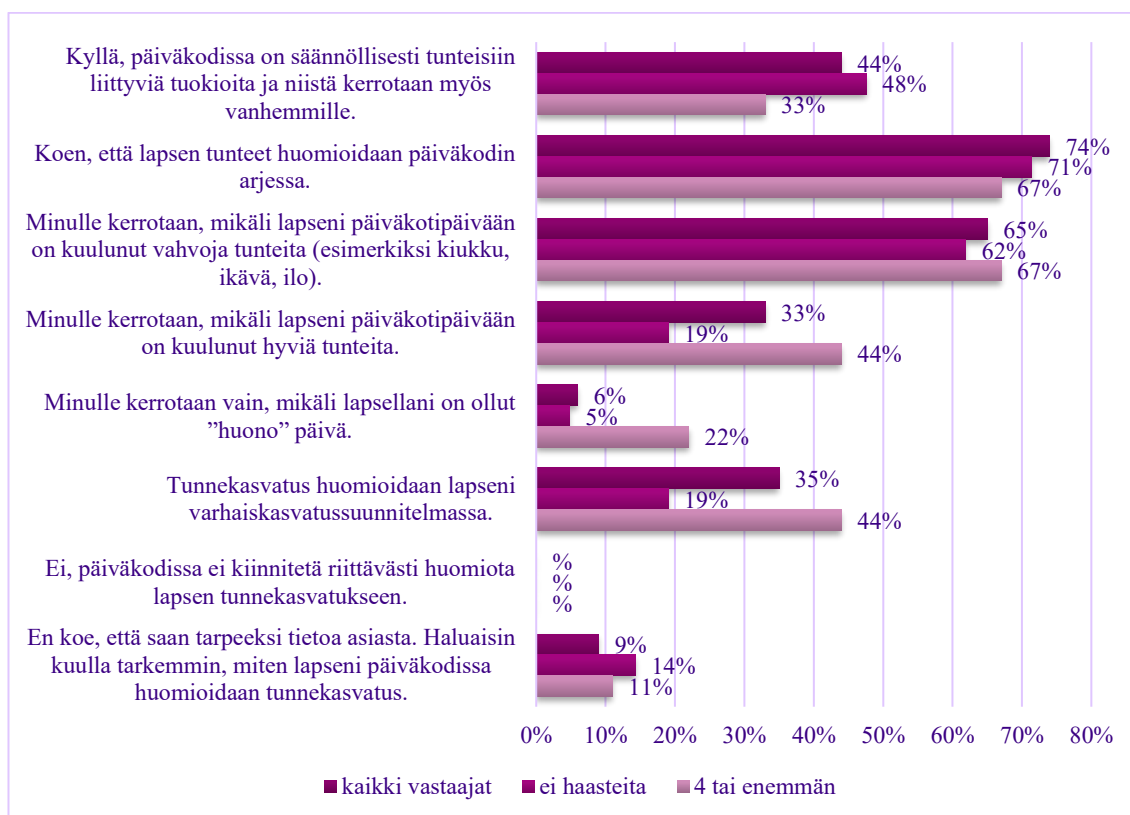

Kuvio 8. Mistä vanhemmat hakevat tukea (n=53)

38 % kaikista huoltajista tukeutui varhaiskasvatuksen henkilökuntaan hankalissa tilanteissa. Koska lapsi viettää varhaiskasvatuksessa paljon aikaa ja varhaiskasvatuksesta löytyy myös paljon tietotaitoa ja osaamista lapsiin liittyen, olisi tärkeää, että huoltajat voisivat kuitenkin kokea varhaiskasvatuksen luonnollisena paikkana avun hakemiselle. Varhaiskasvatuksen ja huoltajien kohtaamisesta tulisiikin tehdä hetkiä, joissa tuki ja esimerkiksi mahdollisten huolien esittäminen matalalla kynnyksellä tulisi luonnolliseksi osaksi kanssakäyntiä. Kyselyymme vastanneista huoltajista reilusti yli puolet eivät kokeneet varhaiskasvatuksen henkilökuntaa tahoksi, jolta hakea apua ja tukea. Tähän kannattaneekin kiinnittää jatkossa huomiota.

Tunnetaitojen opettelu kuuluu varhaiskasvatukseen ja asia onkin huomioitu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä on tukea lasta tunnetaitojen kehittämisessä auttamalla lasta tunteiden tunnistamisessa ja tiedostamisessa, ilmaisemisessa sekä tunteiden säätelyssä. (Opetushallitus, 2022a, s. 21, s. 26.) Kuvioon 9 on koottu huoltajien kokemuksia siitä, kuinka hyvin varhaiskasvatuksessa huomioidaan lapsen tunnekasvatus. Kysymykseen vastasi jokainen huoltajista ja vastausten lukumäärä oli 151. 74 % huoltajista koki lapsensa tunteet tulleen huomioiduksi varhaiskasvatuksessa. 65 % huoltajista vastasi, että niin lapsen myönteisiksi kuin kielteisiksi koetuista

vahvoista tunteista kerrottiin. Päiväkodin tunnetuokioiden järjestämisestä tiesi 44 % huoltajista.

Kuvio 9. Huoltajien kokemus tunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa (n=54)

Huoltajista, jotka olivat nimenneet lapselleen neljä haastetta tai enemmän, 46 % kertoi, että tunnekasvatus huomioidaan lapsen henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Saman vaihtoehdon vastasi 19 % niistä huoltajista, jotka eivät olleet nimenneet lapselleen haasteita. Tämä voi kertoa siitä, että kun haasteet liittyvät tunnetaitoihin, ne tulisi varhaiskasvatussuunnitelmassakin huomioida. 44 % huoltajista, jotka olivat nimennyt lapselleen 4 haastetta tai enemmän, sanoivat että lapsen hyvistä tunteista kerrotaan, kuin taas huoltajilla, jotka eivät olleet haasteita nimenneet, määrä oli 19 %. Toisaalta 22 % huoltajista, jotka olivat nimenneet lapselleen neljä haastetta tai enemmän, koki että heille kerrotaan vain, jos lapsella on ollut "huono" päivä. Huoltajat, jotka eivät olleet nimenneet lapselleen haasteita tämän kohdan vastasi vain 5 %. Koska se mihin huomio kiinnitetään, lisääntyä, olisi hyvä, että kohtaamisissa keskityttäisiin kertomaan hyvistä tunteista ja tapahtumista. Positiivisena havaintona kukaan huoltajista ei ilmaissut, että varhaiskasvatuksessa ei huomioitaisi tarpeeksi lapsen tunnekasvatusta.

Tärkeää olisi, että lapsen päivästä kuulisi hoitajalta millainen päivä lapsella on ollut ja miten lapsi on asiat kokenut. Esim. mitä tunteita on ollut. Välillä kerrotaan vaan että on syönyt ja nukkunut hyvin. ”On ollut hyvä päivä.” Tunnetaidot ovat tärkeät taidot tulevaisuudessa, pohja itsetunnolle ja kaikelle oppimiselle. (H3)

Avoimia vastauksia annettiin seitsemän. Parissa vastauksessa kuvattiin tunnekasvatuksen onnistuneisuutta ja kerrottiin menetelmästä, joka on oman lapsen tunnekasvatuksen tukena. Erään huoltajan vastaus käsittelee omaa aktiivista kiinnostuneisuutta päivän kulun selvittämiseen hakutilanteissa. Osassa vastauksissa pohditaan, että vaikka tunnekasvatusta järjestetään, ei se aina ole puheenaiheena kohtaamisissa. Yksi huoltaja on kuvannut vastauksessaan, että kuulee positiivisia asioita lapsensa päivästä ja uskoo, että myös haasteet otettaisiin puheeksi, jos sellaisia olisi päivän aikana ollut.

Lopuksi huoltajat saivat vapaasti kertoa toiveita ja ajatuksia lasten tunnetaitokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Muiden kysymysten ollessa monivalintakysymyksiä, halusimme tässä antaa huoltajille mahdollisuuden kertoa vapaammin mielipiteensä varhaiskasvatuksen tunnekasvatuksesta tai nostaa esille asioita, joita emme olleet kysyneet. Vastaajia oli 16, eli 34 % kaikista vastaajista. Aihe oli mietityttänyt huoltajia, ja he kertoivat laajasti sekä positiivisia että kehitettäviä asioita. Moni huoltaja oli tyytyväinen varhaiskasvatukseen. Huoltajilla on myös intoa oppia lisää tunnekasvatuksesta, ja he kokevat sen merkittävänä lapsen kasvamiselle ja kehittymiselle. Kukaan huoltajista pitänyt aihetta tai kyselyä tarpeettomana. Saimme myös kiitosta kyselystämme.

Koen että tämä on erittäin tärkeä asia ja haluaisin sen näkyvän enemmän myös keskusteluissa vanhempien kanssa ilman että se liittyy vain ”huomiota herättäviin” aiheisiin. Toivon että voimakkaita piirteitä ei pidetä negatiivisena asiana vaan vahvuutena, jota voi säännöstellä. Uskon että tunnetaitoja kuitenkin hoidossa huomioidaan, vaikka ei vanhempien kanssa aina asiasta puhuttaisi. (H4)

Kaikki kysymykseen vastanneet huoltajat pitivät tunnetaitoja tärkeänä asiana niin kodeissa kuin varhaiskasvatuksessakin. Osa huoltajista ilmaisi tunnetaitojen oppimisen tärkeyden suoraan, toisissa vastauksissa niiden tärkeys kävi epäsuorasti

esille esimerkiksi kiinnostuksena lapsen kokemiin tunteisiin päivän aikana, sekä tarpeena huoltajan omien tietojen ja taitojen kartuttamiseen.

Tunnekasvatus on tärkeä osa lapsemme kasvatusta ja kiinnitämme siihen aktiivisesti huomiota. Tunnetaitojen harjoittelu on mielestämme tärkeä osa lapsen kehitystä ja kasvua ja täten sen pitäisi olla itsestään selvä osa lapsen varhaiskasvatusta päiväkodissa. Tunnetaidot on huomioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa. (H5)

Tunnekasvatus on tärkeää ja siihen tulisi käyttää enemmän aikaa. Ryhmissä enemmän aikaa yksilötyöskentelylle ja lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyötä ja tuettava vanhempia käytännön tunnetaitokasvatuksessa. (H6)

Kolmessa vastauksessa kuvataan tyytyväisyyttä tämänhetkiseen tunnekasvatukseen varhaiskasvatuksessa. Yhdessä vastauksessa kiitetään varhaiskasvatusta toimivasta tunnekasvatuksesta. Eräs huoltaja vertaa aiempien kokemuksiansa perusteella, että neuropsykiatrisen oireilun ja tunnetaitokasvatuksen huomioiminen varhaiskasvatuksessa on edistynyt. Kahdessa vastauksessa kaivataan lisää ymmärrystä tunnetaitojen kokonaisvaltaisesta hyödyistä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Vastauksista nousee myös huoltajien sisäistämiä keskeisiä seikkoja yksilöllisestä huomioinnista, yhteistyöstä varhaiskasvatuksen ja kotien välillä, sekä vahvuuksien ja myönteisten asioiden korostamisesta. Vastauksista on siis huomattavissa se, miten vastaajat suhtautuvat tunnekasvatukseen myönteisesti, ja toiveiden lähtökohtana halu kehittää sitä entistäkin toimivammaksi.

Koen, että lapsemme tunnekasvatukseen panostetaan jo nyt hyvin. Lapsi itse kertoo paljon päiväkodin tapahtumista ja myös henkilökunta kertoo noista harjoitteista, mitä tekevät. Esim. juuri erilaisten tarinoiden myötä lapsi oppii eri tunteista. Kiitoksen paikka siis päiväkodille (H7)

Vaikka vastauksissa oltiinkin melko tyytyväisiä, huoltajat myös kaipasivat muutoksia. Kuudessa vastauksessa toivottiin lisää tiiviimpää yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja perheiden välille. Vastauksissa kaivattiin esimerkiksi tunnetaitokasvatusta myös vanhemmille, asian käsittelyä esimerkiksi vanhempainillassa ja asiantuntijan tai psykologin pitämää koulutusta. Yhdessä vastauksessa toivottiin tietoa siitä, mitä varhaiskasvatuksessa ylipäänsä tällä hetkellä tapahtuu.

Huoltajan mielestä asioiden selvittäminen jää liian pitkälle oman aktiivisuuden vaaraan. Huoltajat halusivat kuulla tarkemmin mitä lapsen päiväkotipäivään kuuluu, minkälaisia tunteita lapsi on kokenut, ja miten hän on toiminut vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kaksi huoltajaa kertoi, miten usein lapsen päivästä kuulee lähinnä sen, miten on syöty ja nukuttu. Vastauksissa mainitaan myös vienti- ja lähtötilanteiden kiire sekä yleinen kiireen tuntu.

Vienti ja hakutilanteissa on usein kiire. Puhuminen päiväkodin henkilökunnan kanssa jää hyvin vähäiseksi ja siinäkin tunne heidän kiireestään on koko ajan. Liian usein kuullaan vain, miten on nukkunut tai syönyt, vaikka haluaisi kuulla esimerkiksi vuorovaikutuksista muiden lasten kanssa. (H8)

Muutamassa vastauksessa huomioidaan myös varhaiskasvatuksen henkilöstö. Yksi huoltaja arvelee tunnetaitokasvatuksen olevan pitkälti kasvattajan persoonasta ja tunnetaidoista kiinni. Toinen huoltaja kaipaa henkilöstölle koulutusta esimerkiksi hyvän huomaamisesta ja vahvuuksiin keskittymisestä. Vastauksissa mainitaan, miten varsinkin vahvoista negatiivisista tunteista kerrotaan ja sen, että vanhemmille kerrotaan helposti vain huonot asiat. Yksi huoltaja ehdottaa tunnetaitokorttien hyödyntämistä jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä. Vahvuuksiin keskittyminen ja hyvän huomaaminen ovat asioita, joita on tärkeä korostaa.

8 EETTISET NÄKÖKULMAT JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) on kirjannut, että hyvä tieteellinen käytäntö rakentuu luotettavuudesta, rehellisyydestä, arvostuksesta ja vastuunkantamisesta. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimus tulee ensin suunnitella huolellisesti. Toteuttamisvaiheessa arvioidaan tieteellisen toiminnan jatkuvuutta. Lopuksi käytäntöihin kuuluu tarkka ja rehellinen kirjaaminen, sekä sen ymmärtäminen, että vastuu tuotoksesta jatkuu sen julkistamisen jälkeenkin. Eettisyyden varmistamiseen kuuluu tarvittavien lupien ja suostumusten hankkiminen.

Kyselyä varten haimme Pieksämäen varhaiskasvatuksen johtajalta tutkimusluvan kyselyn suorittamiseen. Tutkimuslupa on myönnetty sähköisesti 10. lokakuuta.

Tutkimusaineiston käsittelystä ja hallinnasta tulee sopia ennen aineistonkeruuta. Aineiston säilyttäminen ja käsittely toteutetaan tietosuojalainsäädännön, salassapidon, luottamuksellisuuden ja vaitiolon mukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023.) Tutkimusluvan hakemisen yhteydessä vastausten säilyttämisestä sovittiin Pieksämäen varhaiskasvatuksen johtajan kanssa ja ohjeistuksena on hävittää vastaukset heti käyttötarkoituksen päätyttyä. Kyselyn saatekirjeessä (Liite 1) on kerrottu kaikille kyselyn saaneille, että kyselyn aineisto säilytetään ja hävitetään asiaan kuuluvalla tavalla ja ainoastaan kyselyn tekijöillä on pääsy vastauksiin. Lisäksi saatekirjeessä kerrotaan kyselyn anonymiteetistä.

Hyvään tutkimuskäytäntöön kuuluu, että tutkittava voi tarpeeksi laajan tiedon avulla päättää ottaako hän osaa tutkimukseen (Vilkkä, 2015, s. 190). Kyselymme oli vapaaehtoinen, joten suostumuksen antaminen tapahtui vastaamalla kyselyyn. Huomioitavaa on, että kyselyn keskeyttäminen oli mahdollista missä tahansa vaiheessa. Kyselyn aloittaneista neljä huoltajaa jätti vastaamisen kesken, jolloin suostumus on rauennut, eikä keskeytetyjä vastauksia huomioitu analyysissä. Kyselyn sensitiivisyyden vuoksi oli tärkeää, että kyselyssä ei ollut pakollisia kysymyksiä. Neljään kysymykseen eivät kaikki vastanneet, joten nämä huoltajat ovat halunneet jättää niihin kysymyksiin vastaamatta tai kysymys ei koskenut heidän tilannettaan.

Tutkijoiden vastuulla on huolehtia siitä, että tutkittavien antamasta tiedosta ei millään tavalla voi olla haittaa tutkittaville, heidän lähipiirilleen tai organisaatioille (Vilkkä, 2015, s. 46). Kyselyssä oli hyvin tärkeää säilyttää vastaajien anonymiteetti sekä vapaaehtoisuus kysymykseen vastaamiseen. Anonymiteetti takaa, että jokainen vastaajista voi vastata kyselyyn rehellisesti ja ilman pelkoa, että heidän vastauksensa perusteella henkilöllisyydet tulisivat julkiseksi. Kyselyn vastaukset kerättiin suoraan anonymisti ja ainoa yksilöivä kysymys koski lapsen ikää. Neurokirjon lapsien huoltajilta tuli vain kolme vastausta, joten poistimme lasten ikiä koskevat tunnistelliset tiedot. Anonymiteetin säilymistä ja aineiston

ymmärrytävyyttä suojellaksemme kerroimme vain tiedon, että lapset ovat yli kolmevuotiaita.

Laadullista tutkimusta arvioidessa puhutaan tutkimuksen tulkinnan yleistämisestä. Yleisyyttä voidaan laadullisessa tutkimusmenetelmässä ilmaista monella tavalla. On kuitenkin huomioitava, että yleisyys kuvaa tutkijan tekemää tulkintaa sen sijaan, että se kuvaisi tutkimusaineistoa. Luotettavuus määritellään laadullisessa tutkimuksessa niin, että tutkimuskohde ja tutkimusaineistosta tutkijan tekemä tulkinta kohtaavat. Tutkimustekstissään tutkijan tulee kyetä perustelemaan ratkaisuihinsa johtaneet vaiheet. Tutkimuksen ulkopuolisen tutkijan tulisi voida huomata omien tulkintojen lisäksi tulkinta, johon tutkimuksen suorittanut tutkija on päätenyt. (Vilkkä, 2015, s. 195—198.) Tutkimuksemme analysointiin on osallistunut kolme analysoijaa, mikä on mahdollistanut pohdinnan useasta eri näkökulmasta. Tulosten analysointia voidaankin pitää puolueettomana ja perusteltuna. Myös teoreettinen viitekehuksemme tuki tutkimustamme.

Määrällisen tutkimuksen luotettavuuden perusteena on tarpeeksi suuri otanta. Toisen tutkijan pitäisi pystyä toistamaan tutkimus sekä saada samankaltaisia tuloksia. Tutkimuksen määrällisten kysymysten tulisi olla yksiselitteisiä, jotta kysymys kykenee mittaamaan asiaa kuten oli tarkoitus. (Heikkilä, 2014.) Tutkimuksessa määrälliset kysymykset ovat hyvin yksiselitteisiä, kun taas laadulliset kysymykset ovat monitulkintaisempia. Eri kysymyksissä olemme siis arvioineet vastauksia eri perustein. Yhteisenä nimittävänä tekijänä voidaan pitää sitä, että toisen tutkijan tulisi voida päästä laadullisissa kysymyksissä samoihin johtopäätöksiin ja määrällisten kysymysten osalta toistettavuuteen.

Kyselytutkimuksen ongelmana on, että tutkimusaineisto voi olla pinnallista ja tutkimukset siksi teoreettisesti vaatimattomia. Ei voida myöskään tietää, ovatko vastaajat pyrkineet huolellisuuteen ja rehellisyyteen vastauksissaan. (Hirsjärvi ym., 2013, s. 195.) Analyysiä tehdessämme huomasimme kyselyn kolmannessa kysymyksessä, että huoltajat olivat vastanneet vaihtoehtoja, jotka itse ajattelimme toisensa kumoaviksi. Olimme etukäteen ajatelleet, että vastausvaihtoehdot ”Se olisi hyvä, koska näin lapseni olisi mahdollista päästä kohdennettujen tukitoimien piiriin” ja ”En usko, että lapseni saisi neurokirjon diagnoosin, koska hänellä ei ole

sellaisia vaikeuksia, jotka aiheuttaisivat huolta” olisivat toisensa pois sulkevia, mutta huoltajat eivät olleet tulkinneet vaihtoehtoja samalla tavalla. Vastaukset täydentävät toisiaan ilmaisten erilaisia ajatuksia, joita voisi herätä lapsen mahdollisesta diagnoosista. Vastaukset antavat laadullista tietoa, eikä toisaalta olisi-kaan ollut tarkoituksenmukaista rajata valintaa esimerkiksi vain yhteen vastausvaihtoehtoon. Analyysia helpottaaksemme olisimme kuitenkin mahdollisesti pohjustaneet kysymyksen paremmin tai suunnitelleet kysymyksen asettelun toisin.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Sosionomin kompetenssiin, eli osaamisvaatimukseen, kuuluu yksilöiden kasvun ja kehityksen tukeminen (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.). Koulutuksemme valmistaa meitä tukemaan myös perheiden arkea ja keskinäisiä suhteita. Varsinkin varhaiskasvatuksen sosionomin työssä korostuu varhaiskasvatusikäisten lasten perheiden ja huoltajien tukeminen. Opinnäytetyöhömme haimme huoltajien näkökulmaa ja selvitimme, minkälaista tukea huoltajat tarvitsevat. Haluamme olla mukana edistämässä arvokasta, tasavertaista kohtaamista ja pohtia sitä, kuinka haasteista huolimatta voidaan löytää myös voimavaroja. Haasteet voidaan nähdä vahvuuksina – tai ainakin oppimistilanteina, joissa on mahdollista kehittyä. Sanoilla ja sillä, miten tätä maailmaa ja toisiamme kuvailemme, on valtava voima.

Jokainen lapsi tarvitsee elämäänsä vähintään yhden turvallisen aikuisen. On tilanteita, jolloin lapsen oma vanhempi ei sitä pysty olemaan lapselle. Silloin esimerkiksi sosionomi tai varhaiskasvatuksen sosionomi voi omalla esimerkillään ja toiminnallaan muuttaa lapsen elämän kulun. Sosionomin tuleekin erilaisissa tilanteissa pystyä olemaan se itseään säätelevä aikuinen, olipa vastassa sitten varhaiskasvatusikäinen lapsi, nuori, aikuinen tai ikääntynyt henkilö.

Kyselytutkimukseemme vastanneiden huoltajien lapsista 6 %:lla oli neurokirjon diagnoosi. Nämä olivat myös niitä lapsia, joille oli nimetty eniten haasteita.

Lapsia, joille nimettiin viisi haastetta tai enemmän oli yhteensä lähes 10 % ja lapsia, joille nimettiin neljä haastetta tai enemmän oli jo lähes 17 %. Teoriatiedon valossa tämä vaikuttaisi vastaavan neurokirjon oireilun määrää väestötasolla. Neurokirjon erityispiirteet voivat aiheuttaa haasteita lapsen päivittäisessä elämässä ja vaikuttaa niin lapsen tunnetaitoihin kuin vuorovaikutustaitoihinkin. Opinäytetyömme syvensi ymmärrystä siitä, että vaikka tilanteet saattavatkin toisinaan olla haastavia, lapsi tilanteen keskellä ei kuitenkaan ole tahallaan hankala. Lapset tulisi nähdä vain erilaisina lapsina, ei erityislapsina (Suntio, 2015, s. 56).

Tunnetaitojen merkitys on viime aikoina huomattu. Huomion kiinnittäminen jo aivan pienenkin lapsen tunnekasvatukseen on tärkeää. Tunnetaidot auttavat ymmärtämään sekä omaa itseä että myös ottamaan muiden näkökulmat huomioon. Hyvät tunnetaidot ja itsetunto ovat sisäisiä suojaavia tekijöitä. Nämä ominaisuudet ovat rakentamassa psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Neurokirjon lapsilla on useammin vaikeuksia tunteiden tunnistamisessa ja säätelyssä. Vaikka tunnetaitojen tärkeys kaikille on kiistatonta, on tärkeää, että varhaiskasvatuksessa pystytään tunnistamaan lapset, joiden tunnetaitojen opettelussa on enemmän haasteita. Nämä lapset ovat suuremmassa riskissä syrjäytyä myöhemmässä elämässä.

Koska kodin merkitys lapsen tunnekasvatuksessa on suuri, olisi tärkeää, että varhaiskasvatuksessa pystyttäisiin tukemaan lasten lisäksi myös lasten vanhempia. Vanhempia ja perhettä tukemalla voidaan vahvistaa lasten hyvinvointia. Tietoisuuden lisääminen ja oikea-aikainen tuki luovat mahdollisuuksia selviytyä arkipäiväisestä elämästä neuropsykiatristen oireiden kanssa. Osa vanhemmista pitää varhaiskasvatuksen tarjoamaa tunnetaitokasvatusta riittävänä, osa kuitenkin kaipaa lisää tukea omaan vanhemmuuteensa. Varsinkin sellaisten lasten vanhemmat, jotka nimesivät lapselleen useampia haasteita, ilmaisivat kaipaavansa enemmän tukea ja tietoa. Nämä lapset eivät välttämättä olleet lapsia, joilla oli diagnoosi, eikä tukea kannatakaan antaa pelkästään diagnoosiin perustuen. Diagnoosia tärkeämpää olisikin huomata lapsen yksilölliset tuen tarpeet.

Vaikka tukea kaivattiin, ei varhaiskasvatusta kuitenkaan nähty välttämättä paikana, josta tukea haettiin. Lapsi viettää usein isonkin osan päivästäan

varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksesta löytyy varmasti paljon tietoa sekä lapsesta yksilötasolla että myös kaikista lapsista yleisesti. Olisikin tärkeää, että tätä varhaiskasvatuksen ja vanhempien välistä yhteistyötä voitaisiin lisätä ja tukea sekä tietotaitoa hyödyntää. Päivien ja tilanteiden hektisyys voi jättää päivittäisen kommunikaation pinnalliseksi. Vanhemmat kuitenkin kaipaavat lisää keskustelua ja yhteistyötä. Kun kohtaamisiin saadaan syvyyttä, luodaan samalla tilanteita, joissa tuen ja avun hakeminen onnistuu luonnollisemmin.

Lapsilla on haasteita arjessaan, mutta myös paljon vahvuuksia. Kyselyymme vastanneet vanhemmat pyrkivät selvästi huomaamaan lapsessaan myös hyvää. Koska kiinnittämällä huomiota asiaan se lisääntyy, tulisi kohtaamisten hetkissä keskittyäkin lapsen onnistumisiin ja positiivisuuteen. Huomataan se, miten hienosti lapsi osasi auttaa hankalan tunteen vallassa olevaa kaveria, odottaa vuoroansa liukumäessä tai tunnisti itsessään esimerkiksi väsymyksen tunteen ja osasi pyytää aikuiselta siihen säätelyapua. Huomioiden ei tarvitse olla suuria, mutta ne ohjaavat vanhempaakin kiinnittämään huomiota haasteiden sijasta lapsen hyviin hetkiin. Yhtenä lähtökohtana voitaisiin pitää keskustelukulttuurin muuttamista. Osa vanhemmista koki, että keskustelu ja varhaiskasvatuksesta saatu informaatio koski syömistä ja nukkumista ja toivoi, että kohtaamisen laatuun kiinnitettäisiin huomiota. Ehkä tilanteisiin voitaisiin lisätä tunnepuhetta, kuvailla millaisia tunteita lapsen päivään on kuulunut, ja miten niiden kanssa on toimittu. Varhaiskasvattajilla tunteiden sanoittaminen on varmasti jo koulutuksenkin kautta tuttua ja kuuluu jokaiseen päivään, mutta kotona asia voi olla vieraampi. Mallioppimisen kautta vanhempi voi omaksua tunnepuheen ja vahvuuksien huomioimisen osaksi omaa arkea.

Opinnäytetyömme teoriaosuuteen kokosimme keinoja ja menetelmiä lapsen tunnetaitojen tukemisen avuksi. Näitä keinoja voimme hyödyntää jatkossa osana omaa ammatillisuuttamme, ja toivottavasti myös yhteistyökumppanimme voi hyödyntää näitä osana varhaiskasvatusta. Lisäksi kyselyn vastaajat ehdottivat erilaisia keinoja tunnekasvatuksensa tueksi. Näitä olivat esimerkiksi vanhempainilta tunnetaidoista, asiantuntijan luento sekä tunnekortit. Asiantuntijan luennon voisi-kin vaikka yhdistää vanhempainiltaan, joko alustukseksi tai kantavaksi teemaksi. Vanhemmille voitaisiin kehittää jopa erilaisia tunnetaitoihin liittyviä teemapäiviä,

joiden avulla tunnetaitojen harjoittelua voitaisiin toteuttaa leikkillisyydellä, vertaisuella ja ammattilaisjohtoisesti. Miksei varhaiskasvatuksessa voisi järjestää vaikka kokonaisia tunnetaitokuukausia, jotka pienten tunnehetkien jälkeen hui-pentuisivat yhteiseen tunnetaitotapahtumaan. Vanhempainillassa voitaisiin kertoa esimerkiksi luvussa 4.4 (Taulukko 1) esitellystä RULER-työkalusta ja kannustaa vanhempia ottamaan menetelmää mukaan arkeensa matalalla kynnyksellä. Illassa voitaisiin myös tutustua tunnetaitokorttien käyttöön tai esitellä erilaisia tunnetaitokirjoja. Vanhempien tunnetaito-osaamisen lisääminen auttaa varhaiskasvatusikäisen arkea niin kotona kuin varhaiskasvatuksessakin. Koska aikuinen auttaa lasta tunnesäätelyssä, on tärkeää, että aikuinen tietää miksi lapsi toimii niin kuin toimii.

Tulosten analyysiä tehdessämme arvioimme kehittymiskohteitamme tutkimuksen tekijöinä. Vaikka pohdimme tarkasti sanavalintojamme, oli tutkimuksessa käytetty esimerkiksi käsitettä päiväkotia. Kysely saavutti myös perhepäivähoidossa olevien lasten huoltajia, jolloin varhaiskasvatus yleisempänä terminä olisi tarkoituksenmukaisempi. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääneitä seikkoja oli esimerkiksi se, että tutkimuksessa olisi voinut pohtia neurokirjon ilmenemistä laajemmin. Tutkittavia näkökulmia tähän olisi voinut olla esimerkiksi haasteiden kesto, säännöllisyys ja koettu vakavuus. Tämä olisi syventänyt ymmärrystämme aiheesta ja saanut vastaajia pohtimaan aihetta vieläkin laajemmin. Lisäksi olisimme voineet kysyä tarkentavana kysymyksenä, ovatko lapsen haasteet tai neurokirjo tulleet puheeksi neuvolassa, varhaiskasvatuksessa tai läheisten kanssa.

Kyselystämme saaman palautteen perusteella aihe on tarpeellinen ja pinnalla. Tunnekasvatuksen kehittämiseksi on edelleen tarvetta. Materiaalia, menetelmiä ja kirjoja löytyy paljon sekä neurokirjosta että tunnetaidoista, ongelmaksi voikin muodostua materiaalin runsaus – ja toisaalta näkökulma ei välttämättä kuitenkaan ole neurokirjon lapsen tunnetaidoissa. Huomio kiinnitetään usein lasten voimaannuttamiseen sekä yksilöllisten vahvuuksien tunnistamiseen, mutta vanhempien tukemisen näkökulma saattaa jäädä ohueksi. Vanhempien näkökulmaa voitaisiinkin tutkia lisää. Tunnekasvatuksesta voitaisiin kehittää lasten ja vanhempien yhteinen projekti, tapa, jolla tunnetaitokasvatus ja tunnepuhe saataisiin

juurrutettua perheiden arkeen kuin huomaamatta. Lapsen lisäksi on tärkeää huomata hyvä myös lapsen vanhemmassa. Tunnetaitojen oppiminen sekä niiden hallinta ovat tärkeässä osassa neurokirjon lapsen kasvua ja kehitystä kohti turvallista aikuisuutta.

LÄHTEET

- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. PS-kustannus.
- Ahonen, L. (2022). Lapsen lämmin kohtaaminen haastavissa kasvatustilanteissa. Teoksessa E. Kataja (toim.), *Lumoudu lapsesta! Artikkeleita arkipedagogiikasta*. (s. 82–100). Hämeenlinnan kaupunki.
- Aivoliitto. (i.a.). *Kehityksellinen kielihäiriö*. Saatavilla: 11.4.2023 https://dyajet-wym1cg9.cloudfront.net/assets/files/1837/kehityksellinen_kielihai-rio_a5_netti2.pdf
- Alasuutari, M. (2022). *Varhaiskasvatuksessa Suomi liputtaa vanhempien vaikutusmahdollisuuksien puolesta*. <https://www.mustread.fi/artikkelit/varhaiskasvatuksessa-suomi-liputtaa-vanhempien-vaikutusmahdollisuuksien-puolesta/>
- Anttila, U. (2020). *Erytyislapsen vanhempana: Voimavaroja hyvään elämään*. Kirjapaja.
- Autismiliitto. (18.2.2022). *Vahvuuksien tukeminen*. <https://autismiliitto.fi/autismi/vahvuuksien-tukeminen/>
- Avola, P., & Pentikäinen, V. (2019). *Kukoistava kasvatustilanne: positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja*. BEEhappy Publishing.
- Berggren, K. (2018). Lapsen itsesäätely ja ADHD. Teoksessa K. Berggren, & J. Hämäläinen (toim.), *ADHD-Käsikirja* (s. 119–137). PS-kustannus.
- Botha, J., & Kourkoutas, E. (2015). *A community of practice as an inclusive model to support children with social, emotional and behavioural difficulties in school contexts*. International Journal of Inclusive Education. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13603116.2015.1111448>
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E., & Hirvisaari, J. (2019). *Sisu, tahto, itse-tunto: Portaat itkupotkuraivareista aggression hallintaan*. Minerva Kustannus Oy.

- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.). *Osaamisvaatimukset: Sosinomi (AMK)*. Saatavilla 3.2.2023 [Sosionomin osaaminen – Diakonia-ammattikorkeakoulu](#)
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus - Kvantitatiivinen tutkimus* [PowerPoint-diat]. <http://tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>
- Heiskanen, N., (2022). Tuen prosessit ja lähtökohdat. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus* (3. uud. painos, s. 111–137). PS-kustannus.
- Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki, M., Viljamaa, E., Nevala, P., Siipola, M., & Viitala, R. (2021) *Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa. Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-829-8>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., & Sinivuori, E. (2013). *Tutki ja kirjoita* (15.–17. uud. p.). Tammi.
- Huttunen, M., & Socada, L. (17.12.2019). ADHD (Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö). Suomalainen lääkäriseura Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00353>
- Juusola, M. (2012). *Levottomat aivot. ADHD ja Asperger vahvuuksina*. Otava.
- Juuti, P., & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Geudeamus Oy.
- Jäntti, E., & Savinainen, R. (2018). *Nepsyt: Erityistä elämää*. Karisto
- Kaivola, M. (2023). Tunnelukutaidon merkitys vanhemmuudessa. Teoksessa P. Roth, A. Korhonen, & J. Saarenpää. *Tunnelukutaito: Avain yksilön ja yhteiskunnan menestykseen* (s. 127–137). Minea.
- Kallio, K. P., Kalliomeri, R., Mettinen, K., & Stenvall, E. (2022). Myönteisesti tunnistava varhaiskasvatus. Teoksessa E. Kataja (toim.), *Lumoudu lapsesta!: Artikkeleita arkipedagogiikasta*. (s. 82–100). Hämeenlinnan kaupunki.
- Kansaneläkelaitos. (18.8.2021). Lasten ja nuorten ADHD-lääkkeiden käyttö yleisty – yksi jo käytetyimmistä lääkkeistä. Saatavilla 17.4.2023

<https://www.kela.fi/haku/39764445/lasten-ja-nuorten-adhd-laakkeiden-kaytto-yleistyy-jo-yksi-kaytetyimmista-laakkeista>

Kehittämiskeskus. (i.a.). *Aineiston analysointi ja tulosten visualisointi*. Saatavilla 18.5.2023 <https://opinkirjo.fi/tutkimuksen-perusteet/aineiston-analysointi/>

Keltikangas-Järvinen, L. (2017). *Hyvä itsetunto*. WSOY.

Kerola, K., Kujanpää, S., & Kallio, A. (2021). *Tunteesta tunteeseen. Ihmismielen tarina kuvin ja sanoin. Opettajan aineisto*. Opetushallitus.

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/1-tunteet-mita-ne-ovat>

Ketonen, R., Kontu, E., Lahtinen, R., Pesonen, H., & Tuomi, E. (2022). Kehitysvammaisuus, autismikirjo ja lapsen tuen tarve. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityskasvatus* (3. uus. painos, s. 351–368). PS-kustannus.

Koivula, M., & Laakso, M-L. (2022). Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (3. korjattu ja laajennettu painos, s. 111–131). Vastapaino.

Kokkonen, M. (2017). *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito*. PS-kustannus.

Korpilahti, P, Pihlaja, P., & Lindevall, P. (2022). Puheen, kielen ja kommunikoinnin kehityksen vaikeudet. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityskasvatus* (3. uud. painos, s. 207–226)

Kotimaisten kielten keskus. (i.a.). Kirjo. Teoksessa kielitoimiston sanakirja. Saatavilla 19.4.2023 <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/kirjo?searchMode=all>

Kunnari, S., & Laasonen, M. (2022). Kehityksellinen kielihäiriö. Teoksessa S. Kunnari, & M. Laasonen (toim.). (2022), *Lasten kielelliset vaikeudet: Haasteiden tunnistaminen ja kuntoutus* (s. 88–104). PS-kustannus.

Köngäs, M. (2019). *Tunneäly varhaiskasvatuksessa*. Otavan Kirjapaino Oy.

- L 361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 8.4.1983/361.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- L 540/2018. Varhaiskasvatustalaki 13.7.2018/540. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- Leivonen, S., Sourander, A., Voutilainen, A. & Leppämäki, S. (2015). Touretten oireyhtymä – monimuotoinen sairaus, yksilöllinen hoidon tarve. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 131(11), 1058–1064.
<https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2015/11/duo12283>
- Leppämäki, S., & Savikuja, T. (toim.) (2017). *Touretten oireyhtymä*. PS-kustannus.
- Leskisenoja, E. (2019). Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: To- teuta käytännössä. PS-kustannus.
- Lindström, R., Ahvenainen, J., Hyvärinen, M., Laine, A., Salmi, K., Sippola, S., & Peltotalo, A. (2022) *Autismikäsikirja 3.0*. Eteva kuntayhtymä.
<https://www.eteva.fi/globalassets/tiedostot/tiedostot---eteva/oppaat- ja-julkaisut/autismikasikirja-3.0.pdf>
- Miettinen, S. (17.4.2023). *MOT. Koululaiset vailla tukea* [video, dokumentti]. Yle Areena. <https://areena.yle.fi/1-63858249>
- Määttä, P., & Rantala, A. (2022). *Tavallisen erityinen lapsi: Kasvun ja hyvinvoin- nin tukeminen yhdessä* (3. uud. p.). PS-kustannus.
- Núñez Pereira, C., Valcárcel, R. R., & Korhonen, J. (2018). *Tunnehetket: Tehtäviä tunnetaitokasvatukseen*. PS-kustannus.
- Oksanen, J., & Sollasvaara, R. (toim.) (2019). *Esteille hyvästit! Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille*. Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017-2019 - hanke. Autismisäätiö.
- Opetus- ja Kulttuuriministeriö. (2022). Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa. Saa- tavilla 21.1.2023 <https://okm.fi/lapsen-tuki-varhaiskasvatuksessa>
- Opetushallitus. (2022a). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitel- mien-perusteet>
- Opetushallitus. (2022b). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys 2021–2022*. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskas- vatussuunnitelman-perusteiden-paivitys-2021-2022>

- Paakkanen, M., Martela, F., Rantanen, J. & Pessi, A. (2017). *Kuinka oppia tunnetaitoja?* Teoksessa A. Pessi, F. Martela, & M. Paakkanen (toim.), *Myötätunnon mullistava voima* (s. 124–147). PS-kustannus
- Pieksämäki. (i.a.). *Varhaiskasvatus ja esiopetus*. [Esite]. Saatavilla 22.04.2023. <https://app.artcloud.fi/pieksamaki/varhaiskasvatuspalvelut2/?version=11262>
- Pihlaja, P. (2022a). Ryhmä erilaisten lasten kasvun paikkana. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus* (3. uud. painos, s. 91–108). PS-kustannus
- Pihlaja, P. (2022b). Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus* (3. uud. painos, s. 161–205). PS-kustannus
- Puustjärvi, A. (11.6.2021). ADHD – vaikeudesta vahvuudeksi? *Lääkärilehti*, 76(23), 1466—1467. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/nakokulmat/adhd-ndash-vaikeudesta-vahvuudeksi/?pub-lic=cac32f4520199e4a59b4921c413c5f44>
- Puustjärvi, A. (2020). Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden vaikutus yksilön toimintakykyyn. Teoksessa J. Parikka, N. Halonen-Malliarakis, & A. Puustjärvi (toim.), *Vaikeudesta voimaksi. Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa*. (2.-3. painos, s. 10—71). Finn Lectura.
- Puustjärvi, A. (2022a). Kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt. Teoksessa T. Savikuja, & A. Puustjärvi (toim.), *Nepsy-opas: Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin*. (s. 43–83). PS-kustannus
- Puustjärvi, A. (2022b). Neuropsykiatriset häiriöt – haasteita ja vahvuuksia. Teoksessa T. Savikuja, & A. Puustjärvi (toim.), *Nepsy-opas: Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin*. (s. 15–41). PS-kustannus.
- Puustjärvi, A., Voutilainen, A., & Pihlakoski, L. (2018a). Lapsen ADHD. Teoksessa K. Berggren, & J. Hämäläinen (toim.), *ADHD-käsikirja* (s. 43–80). PS-kustannus.
- Puustjärvi, A., Voutilainen, A., & Pihlakoski, L. (2018b). Mitä on ADHD?. Teoksessa K. Berggren, & J. Hämäläinen (toim.), *ADHD-käsikirja* (s. 13–40). PS-kustannus.

- Pöyhönen, J., Livingston, H., Hytti, M., & Teittinen, M. (2020). *Tunnetaitojen käsikirja: Askeleittain etenevä tunnetaito-ohjelma lapselle ja vanhemmalle*. Mäkelä.
- Rantala, A., & Uotinen, S. (2022) Varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja perheen yhteistyön merkitys. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus* (3. uud. painos, s. 139—158). PS-kustannus.
- Riihonen, R., Koskinen, M., & Piitulainen, M. (2020). *Kuinka kiukku kesytetään? Lasten aggressiokasvatus*. PS-kustannus.
- Sainio, T., Pajulahti, R., & Sajaniemi, N. (2021). *Näin tuet lapsen itsesäätelyä: Hyvinvoinnin pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. E. (2015). *Stressin säätely: Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. PS-kustannus.
- Sandberg, E. (2016). *ADHD perheessä - Opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus* [väitöskirja, Helsingin yliopisto] <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2115-8>
- Sandberg, E. (2018). *ADHD ja oppimisen tuki: Huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet*. PS-kustannus.
- Savikuja, T., Puustjärvi, A. (2022). Arjen hyvinvointi. Teoksessa T. Savikuja, & A. Puustjärvi (toim.), *Nepsy-opas: Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin*. (s.101—128). PS-kustannus.
- Serenius-Sirve, S., & Berggren, K. (2018). Lapsen tukeminen arjessa. Teoksessa K. Berggren, & J. Hämäläinen (toim.), (2018). *ADHD-käsikirja*. PS-kustannus.
- Socada, L. (9.3.2020). Autismikirjon häiriöt. Lääkärikirja Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00355>
- Sokka, L. (2023). Neuropsykiatrinen näkökulma tunnetaitojen tukemiseen koulussa – tarkastelussa ADHD. Teoksessa P. Roth, A. Korhonen, & J. Saarenpää. *Tunnelukutaito: Avain yksilön ja yhteiskunnan menestykseen* (s. 95–108). Minea.
- Suntio, R. (2015). *Kesytä jännitys: Opas kasvattajalle*. PS-kustannus.
- Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Foniatri ry:n ja Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen asettama työryhmä. (24.1.2019). *Kehityksellinen kielihäiriö (kielellinen erityisvaikeus, lapset ja nuoret)*.

- Käypä hoito -suositus. Suomalainen lääkäriseura Duodecim.
<https://www.kaypahoito.fi/hoi50085>
- Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä. (4.4.2019). *ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö)*. Käypä hoito -suositus. Suomalainen lääkäriseura Duodecim.
<https://www.kaypahoito.fi/hoi50061#s2>
- Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen, Suomen Nuorisopsykiatrisen Yhdistyksen, Suomen Kehitysvammalääkäreiden, Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen ja Suomen Psykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. (23.1.2023). *Autismikirjon häiriö*. Käypä hoito -suositus. Suomalainen lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131#K1>
- Tarkastusvaliokunta. (2014). *Nuorten syrjäytyminen*. [Mietintö] Saatavilla 23.04.2023
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/mietinto/Documents/trvm_1+2014.pdf
- Tilastokeskus. (2022). *Peruskoulun oppilaista 23 % sai tehostettua tai erityistä tukea vuonna 2021*. <https://stat.fi/julkaisu/cktyiw7xc2e8w0c586gqxm122>
- Tolonen, A. (3.2.2020). Anu Laurilan lapsi jäi päiväkodissa ilman apua ja seuraukset ovat kalliit: On tuurista kiinni, saavatko lapset tarpeeksi tukea varhaiskasvatuksessa. Yle. Saatavilla 21.1.2023
<https://yle.fi/uutiset/3-11182442>
- Trogen, T. (2021). *Ilo olla yhdessä: Positiivisen vanhemmuuden voima*. Kirjapaja.
- Trogen, T. (2022). *Lempeän kasvattajan opas: Aikuisen itsesäätely ja itsemyötätunto*. PS-kustannus.
- Turja, L., & Vuorisalo, M. (2022). *Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa*. Teoksessa M. Koivula, A. Siippanen, & P. Eerola-Pennanen (toim.), Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja

hyvinvointia (3. korjattu ja laajennettu painos, s. 37–56). Vastapaino Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (15.3.2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käytäntö Suomessa*. [Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje]. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Uusitalo-Malmivaara, L., & Vuorinen, K. (2016). *Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa*. PS-kustannus.

Valtioneuvosto. (7.1.2019). *Lapsen oikeus kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen palautuu*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/lapsen-oikeus-kokoaikaiseen-varhaiskasvatukseen-palautuu>

Viitala, R. (2022). Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus* (3. uud. painos, s. 57–88). PS-kustannus.

Vilka, H. (2015). *Tutki ja kehitä*. (4. uud. p.). PS-kustannus.

Webropol.fi. (i.a.) *Webropol – Kyselytulosten raportit*. Saatavilla 27.3.2023

<https://webropol.fi/kysely-ja-raportointityokalu/analysoi-ja-visualisoi/>

Yleissopimus lapsen oikeuksista,

20.11.1989. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1991/19910059?opviite_id=19910059

LIITE 1. Saatekirje huoltajille.

HYVÄ HUOLTAJA

Opiskelemme sosionomeiksi Pieksämäen Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Teemme opinnäytetyötämme yhteistyössä Pieksämäen varhaiskasvatuksen kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena on oheisen kyselylomakkeen avulla kartoittaa, miten tunnekasvatus koetaan perheissä, ja kuinka voisimme paremmin tukea neuropsykiatrisesti oireilevien lasten itsetuntoa sekä tunteidensäätelyä. Tutkimuksesta saatua tietoa hyödynnetään varhaiskasvatuksen kehittämisessä.

Pyydämme Sinua osallistumaan kyselyymme vastaamalla 22.12.2022 mennessä. Osallistumisesi kyselyyn on vapaaehtoista ja ehdottoman luottamuksellista. Antamanne vastaukset käsitellään nimettöminä. Tutkimusaineisto kerätään ainoastaan tähän opinnäytetyöhön. Aineistoa säilytetään opinnäytetyön valmistumiseen asti, jonka jälkeen aineisto hävitetään. Pariskuntien toivotaan antavan vastauksensa yhdessä. Jos sinulla on useampi varhaiskasvatusikäinen lapsi, täytähän jokaisesta oman kyselyn. Useamman kyselyn täyttäminen onnistuu saman linkin kautta.

Valmis opinnäytetyömme julkaistaan internetissä osoitteessa www.theseus.fi, josta se on vapaasti luettavissa.

Linkki kyselyyn: <https://link.webropolsurveys.com/S/88975AEC3DDD6B0A>

Pyydämme olemaan yhteydessä, mikäli Sinulla on kysyttävää kyselylomakkeesta tai opinnäytetyöstämme.

Rauhallista loppuvuotta toivottaen,

Erik Koskinen, Emilia Suojanen ja Sanna Jaatinen

Yhteystiedot: Etunimi.sukunimi@diak.fi

LIITE 2. Kysely vanhemmille.

Tunnetaitokysely varhaiskasvatusikäisten lasten vanhemmille

Hei, varhaiskasvatusikäisen lapsen vanhempi! Olemme kolme sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teemme tutkimusta tunnekasvatuksen hyödyntämisestä Pieksämäen varhaiskasvatuksessa. Tutkimme aihetta varsinkin neurokirjon lasten perheiden näkökulmasta, mutta kaikki vastaukset ovat meille arvokkaita ja toivomme, että vastaatte vaikeivat neurokirjon vaikeudet olisikaan teille tuttuja tai ajankohtaisia. Toivomme, että vastaatte kyselyyn ajan kanssa ja huolellisesti. Opinnäytetyömme kannalta on tärkeää, että vastauksiin vastataan todenmukaisesti. Kyselyn vastaukset rekisteröidään anonymisti. Vastaukset ovat oleellisessa osassa kehittämässä lapsille yhä toimivampaa varhaiskasvatusta.

Neuropsykiatriisiin erityispiirteisiin kuuluvat autismikirjon häiriöt, kuten Aspergerin oireyhtymä, ADHD, ADD, Touretten oireyhtymä ja kehityksellinen kielihäiriö. ADHD ja ADD ovat aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöitä. Ne voivat näkyä lapsen arjessa esimerkiksi toiminnanohjauksen ongelmina sekä vaikeutena keskittyä ja olla paikallaan. Autismikirjo on hyvin moninainen ja yksilöllisesti ilmevä. Yhteistä autismikirjon lapsille ovat vaikeudet tunteiden ilmaisussa ja hankaluudet sekä sanallisessa että sanattomassa viestinnässä. He kokevat ympäristönsä ja asioiden merkitykset eri tavalla kuin muut. Touretten oireyhtymä on lapsuudessa alkava ja se näyttäytyy tic-oireina (pakkoliikkeet). Kehityksellisellä kielihäiriöllä tarkoitetaan sitä, että lapsella on ikäistään enemmän haasteita kielen kanssa. Varhaiskasvatusikäisellä lapsella ei välttämättä ole vielä neuropsykiatrista diagnoosia, vaikka oireilu alkaakin usein näkymään jo hyvinkin varhaisessa vaiheessa. Mahdollinen oireilu voi myös liittyä ihan vain siihen, että lapsi on vielä pieni ja vasta harjoittelee esimerkiksi tunnistamaan tunteitaan ja säätlemään itseään. Vaikka lapsella ei olisikaan neuropsykiatrisia vaikeuksia, hyötyy hän silti tunne- ja itsesäätelytaitojen opetuksesta.

1. Kuinka vanha lapsesi on?

- Alle 3-vuotias
- 3-vuotias
- 4-vuotias
- 5-vuotias
- 6-vuotias

2. Oletko huomannut lapsellasi haasteita joissain alla olevissa tilanteissa?
(Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Keskittymisvaikeudet
- Vaikeus tunnistaa ja ymmärtää tunteita
- Vaikeus säädellä omia tunteita
- Vaikeus rauhoittua/motorinen levottomuus
- Toistuvat liikkeet, sanojen toistelu
- Puheen tuottamisen vaikeudet/ikätasoaan huonompi kielitaito
- Toiminnanohjauksen vaikeudet – vaikeus tarttua työhön (esimerkiksi leikkiin) ja pysyä siinä, vaikeudet siirtymätilanteissa
- Aistilyherkkyys tai -aliherkkyys (esim. äänet, muiden liikkeet häiritsevät)
- Vaikeus vuorovaikutustilanteissa ja kaveritaidoissa
- Vaikeus sopeutua yllättäviin muutoksiin
- Muu, mitä?

3. Miltä sinusta tuntuisi, jos lapsesi saisi neuropsykiatrisen diagnoosin?
(Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Olisin helpottunut, koska se selittäisi useita asioita lapseni käytöksessä.
- Se olisi hyvä, koska näin lapseni olisi mahdollista päästä kohdennettujen tukitoimien piiriin.
- Lapsi olisi minulle edelleen yhtä arvokas ja rakas.
- Lapsellani on jo neurokirjon diagnoosi.

- Minusta se ei olisi hyvä, koska en haluaisi, että lastani määritellään tai leimataan diagnoosin kautta.
- Pelkään, että lastani kiusattaisiin, jos hän saisi diagnoosin.
- Perheessämme on jo ennestäänkin neurokirjon diagnoosi/diagnooseja (joko sisaruksilla tai vanhemmilla).
- Koen, että normaaleista ominaisuuksista tehdään nykyään liian helposti ongelmia.
- En usko, että lapseni saisi neurokirjon diagnoosin, koska hänellä ei ole sellaisia vaikeuksia, jotka aiheuttaisivat huolta.
- Muu, mikä?

Jokaisella lapsella on vahvuuksia. Näiden huomaaminen ja sanoittaminen lapselle on olennaista itsetunnon kehittymisen kannalta. Myös haasteet voi kääntää vahvuuksiksi.

4. Millaisia vahvuuksia koet lapsellasi olevan? (Voit valita niin monta vahvuutta, kuin haluat.)
- Sanavalmius
 - Huumorintaju
 - Taitava noudattamaan rutiineja ja sääntöjä
 - Oikeudenmukaisuus
 - Rehellisyys
 - Luovuus
 - Innostuneisuus
 - Energisyys
 - Herkkyys
 - Tunnollisuus
 - Uteliaisuus
 - Hyvä keskittymään mielenkiintoiseen asiaan
 - Tarkka huomioimaan yksityiskohtia
 - Hyvä muisti
 - Hyvä mielikuvitus
 - Sosiaaliset taidot
 - Tunteiden ilmaisu

- Kärsivällisyys
- Muu, mikä?

Tunnekasvatus on tietoista lasten tunnetaitojen kehityksen tukemista. Aikuisen tehtävänä on opettaa lasta tunnistamaan, nimeämään ja ilmaisemaan omia tunteitaan. Tunnekasvatuksessa on kysymys lapsen kohtaamisesta, vuorovaikutuksesta sekä aidosta läsnäolosta. Tunnekasvatuksen lähtökohtana tulee aina olla tunnerehellisyys, joka tarkoittaa aitoa tunteiden ilmaisua.

5. Miten tunteisiin ja tunnekasvatukseen on suhtauduttu omassa lapsuudessa? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Olen saanut riittävästi tukea ja opastusta tunteiden ilmaisemiseen lapsuudessani.
- Olen saanut jossain määrin tukea ja opastusta tunteiden ilmaisemiseen lapsuudessani.
- Lapsuudessani ei tunteista juuri puhuttu, mutta niitä sai kyllä ilmaista. Tunteet opittiin käytännön kautta.
- Lapsuudessani sai ilmaista vain positiivisia tunteita (esimerkiksi ilo, onni).
- Lapsuudessani ei tunteista puhuttu eikä niitä näytetty.
- Halutessasi voit kertoa tähän, millaista tunnekasvatusta olet lapsuudessasi saanut.

6. Kuinka lapsen tunnekasvatukseen suhtaudutaan kotona? (Valitse sopivimmat väittämät, voit valita useamman kohdan.)

- Kotona pyritään sanoittamaan lapsen tunteita.
- Kotona on tunnetaitokortteja ja/tai -kirjoja tunnetyöskentelyn tueksi (esim. Ympyräiset-kirjasarja, Fanni-sarja, Molli-sarja).
- Lapsi saa ilmaista kotona tunteitaan vapaasti.
- Lapselle on yhdessä valittu rauhoittumisstrategia, mikäli lapsen tunnetila on yltyvässä liian suureksi (esimerkiksi oma rauhoittumistila, rauhoittumismusiikki, hengitysharjoitus, puristelupallo).
- Koen tunnekasvatuksen hankalaksi.

- Haluaisin auttaa lasta tunnetaidoissa enemmän, mutta tarvitsisin siihen tukea.
- Toivoisin voivani auttaa lastani tunnetaidoissa enemmän, mutta siihen ei tunnu löytyvän riittävästi aikaa.
- Toivon, että lapsen tunnekasvatuksesta huolehdittaisiin pääsääntöisesti varhaiskasvatuksessa.
- Jotain muuta, mitä?

Lapsen käyttäytymisen haasteet saattavat kuormittaa huoltajia paljon. Syyt lapsen käytökselle saattavat tuntua vierailta, ja itsellä ei ole aina ratkaisuja tai jaksamista toimia haastavissa tilanteissa.

7. Koetko että sinulla on riittävästi taitoja ja keinoja toimia arkipäiväisissä haastavissa tilanteissa lapsesi kanssa? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)
- Koen, että osaan kohdata lapsen moninaiset tunteet ja tilanteet.
 - Koen, että siinä haastavassa hetkessä unohdan, kuinka voisin toimia. Jälkeenpäin keinot palaavat mieleeni.
 - Joskus osaan ja jaksan paremmin, joskus taas huonommin.
 - En oikein osaa toimia haastavissa tilanteissa, positiiviset tunteet on helpompi kohdata. Haluaisin osata toimia myös haastavan tilanteen kohdatessani.
 - Muu, mikä?
8. Kenen puoleen käännyt kohdatessasi haastavan tilanteen lapsesi kanssa, jos et osaa itse siinä toimia? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)
- neuvola ja perheneuvola
 - isovanhemmat tai muut sukulaiset ja ystävät
 - päiväkodin työntekijät
 - varhaisen tuen palvelut, järjestöt (esim. Ensi- ja turvakotien liitto, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Martat, Etelä-Savon lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE)
 - Seurakunta

- nettilähteet (esim. blogit, erityisvoimia.fi, positiivinenkasvatus.fi, naenepsy.fi)
- muu, mikä?

9. Kiinnitetäänkö varhaiskasvatuksessa riittävästi huomiota lapsenne tunnetaitoihin? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Kyllä, päiväkodissa on säännöllisesti tunteisiin liittyviä tuokioita ja niistä kerrotaan myös vanhemmille.
- Koen, että lapsen tunteet huomioidaan päiväkodin arjessa.
- Minulle kerrotaan, mikäli lapseni päiväkotipäivään on kuulunut vahvoja tunteita (esimerkiksi kiukku, ikävä, ilo).
- Minulle kerrotaan, mikäli lapseni päiväkotipäivään on kuulunut hyviä tunteita.
- Minulle kerrotaan vain, mikäli lapsellani on ollut ”huono” päivä.
- Tunnekasvatus huomioidaan lapseni varhaiskasvatussuunnitelmassa.
- Ei, päiväkodissa ei kiinnitetä riittävästi huomiota lapsen tunnekasvatukseen.
- En koe, että saan tarpeeksi tietoa asiasta. Haluaisin kuulla tarkemmin, miten lapseni päiväkodissa huomioidaan tunnekasvatus.
- Halutessasi voit vielä kertoa tähän tarkemmin ajatuksistasi.

10. Lopuksi voi vapaasti kertoa, mikäli teillä on toiveita tai ajatuksia koskien lapsenne tunnetaitokasvatusta varhaiskasvatuksessa. Toivoisitko esimerkiksi, että asiaa käsiteltäisiin enemmän vanhempainillassa tai että tunnekasvatus huomioitaisiin paremmin lapsenne varhaiskasvatussuunnitelmassa.